

**БЪЛГАРСКО
ЕЗИКОВЕДСКО
НАСЛЕДСТВО**

**ПОРЕДИЦА
„БЪЛГАРСКО ЕЗИКОВЕДСКО НАСЛЕДСТВО“**

Редакционна колегия:
проф. ХРИСТО ПЪРВЕВ
ст. н. с. ВАЛЕНТИН СТАНКОВ
ТАНЯ БЕХАР

**ЙОАКИМ
ГРУЕВ**

**ОСНОВА ЗА БЪЛГАРСКА
ГРАМАТИКА**

ФОТОТИПНО ИЗДАНИЕ

**ИЗДАТЕЛСТВО
НАУКА И ИЗКУСТВО
СОФИЯ, 1987**

В началото на втората половина от миналия век много популярна е „Основа за българска граматика“ на Йоаким Груев. Тя отразява принципите и практиката на Пловдивската езиково-правописна школа, чийто родоначалник и теоретик е Найден Геров. Препечатва се фототипно само първото издание, понеже то е достатъчно представително и за останалите няколко, въпреки че съдържат частични промени, поправки и уточнения.

Това преиздание представля интерес за специалисти, учители, просветни и културни дейци, както и за всички, на които са близки въпросите на българския език и на българската езикова наука.

© Христо Иванов Първев, предговор, 1987
с/o Jusautor, Sofia

Индекс 808 Б

ЕДНА ВЪЗРОЖДЕНСКА ОСНОВА ЗА БЪЛГАРСКА ГРАМАТИКА

През 60-те години от миналия век най-разпространено ръководство по български език е „Основа за българска граматика“ (1858). Авторът Йоаким Груев е притежавал добра за времето си обща и филологическа култура: учил е при Неофит Рилски, който е бил две години „даскал“ в новото копривщенско училище, уредено по взаимната метода; преподавал му е Найден Геров, който след завършване на одеския Ришельовски лицей учителства известно време в родното си място; бил е ученик и в Пловдив. Й. Груев изучил черковнославянската граматика „от кора до кора“, усвоил добре руски и гръцки, владеел отлично турски, свободно се справял с френски, използвал и сръбски.

Двайсетгодишното учителстване на Й. Груев в Копривщица и в Пловдив оставя незаличими следи у неговите възпитаници. Иван Вазов например разказва с любов за директора на тогавашното пловдивско класно българско училище, което подготвяло всяка година „десетки учители, разпалени работници по делото на народната просвета“. Примиренческото отношение на Й. Груев към поробителската власт обаче бива често критикувано от емигрантския революционен печат във Влашко.

Груевата учителска дейност съвпада с разцвета на българското образователно дело през годините на националноосвободителното движение. Липсата на учебници тогава се чувствува особено остро — сам Й. Груев пише в спомените си: „В началото на втората половина от миналия век имаше вече отворени по някои села и градове български училища и броят им из година в година се размножаваше; но учебници и други български книги нямаше...“ Затова по-образованите и приемчиви учители се виждат принудени да съставят или да превеждат учебници и други учебни помагала по различни предмети. Й. Груев е известен като един от най-продуктивните и авторитетни възрожденски учебници. Той издава учебници по български език, история, география, логика, аритме-

тика, физика, нравоучение и др. Освен това превел е редица книги за най-ширака читателска публика: „Райна княгиня българска“ (1852), „Робинзон“ (1858), „Трудът е човеку длъжност и благодат“ (1873), „Храната според здравието и хубостта“ (1873), „Млада майка“ (1874) и др.

До излизането на „Основа за българска граматика“ нашата учебна книжнина разполага с познатите издания на Нeofит Рилски (1835), Христаки Павлович (1836, 1845) и Иван Богоров (1844, 1848), както и с някои черковнославянски граматики. В продължение на повече от едно десетилетие Груевият учебник по български език е най-популярен — с частични промени и разумни поправки той бива неколкократно издаван. Дори през 1870 г. Никола Първанов има основания да твърди във в. „Македония“: „Познато е, че тази граматика беше (и е) едничката по-уважена, която даваше на България граматици; четвъртото и петото издание показват най-добре колко е тя приета от българската школа.“

Но макар и солидни за времето, знанията на Й. Груев не са били достатъчни, за да може да напише той изцяло „самостоятелна“ българска граматика. Големите трудности в това отношение са му били добре известни и той е бил наясно, че създаването на „писана“ българска граматика изисква участието на много и специално подгответи хора, че за тази цел е нужно преди всичко да се опознае „целий живот на езика, да изучим и съберем законите му от всяка страна, а за това требуват дълги издирвания и изпитвания“. Й. Груев е нарекъл учебника си „основа“ покрай другото и затова, че си е представял твърде образно изработването на българска граматика: той е стъкмил основата, а „по-достойните щат се потруди да приготвят вътък, други да изтъкат платното, а трети да скроят ризата, с която да се облече езикът“.

Освен споменатите български граматики, издадени до 1858 г., Й. Груев е имал на ръка и други образци, които е използвал. Въздействието на чужди и по-специално на руски, автори трябва да се оценява като положителен фактор в онзи момент от нашата културна история, когато българската граматична мисъл прави първите си крачки и когато все още липсва по-трайна традиция в разработката на дидактични въпроси, а пък учебници по български език е трябвало да бъдат неотложно създавани.

Краткото въведение към „Основа за българска грамати-

ка“ не предлага нещо ново в областта на фонетиката в сравнение с казаното от предходните учебници. Затова пък по въпросите на морфологията („Произведение на речите“), на която с основание е отделено най-много място, авторът проявява повече самостоятелност, твърде често пренебрегвайки черковнославянското и домашното предание. Така например, докато Неофит Рилски и Иван Богослов приемат склонение с пет падежа (именителен, родителен, дателен, винителен, звателен), Й. Груев представя един падеж по-малко (без дателен) за съществителните имена, три (именителен, винителен и звателен) за прилагателните имена и два (именителен и винителен) за членните форми. Повече новости се наблюдават при разработката на глагола: въведена е тридиялбата по спрежения, като към всяко от тях са приложени ценни бележки, предимно словообразувателни, словоизменителни и акцентни (например за минало свършено време); значително обновена е постановката на въпросите около глаголния вид, който последователно се разглежда като морфологична категория; преодоляно е характерното за дотогавашните граматики смесване на вид и време, в резултат на което форми например от типа *писах* и *написах* неправилно са разглеждани като показатели за различни времена; обособена е темпорална система, много по-логична и по-близка до езиковата действителност. Липсата на условно наклонение бива отбелязана веднага от критиката („Цариградски вестник“) и авторът, макар че мотивира тази липса, попълва пропуска във второто издание (1862).

„Основа за българска граматика“ поставя началото на истински синтаксис в нашата учебникарска и граматична литература. Въпросите от този дял („Съчинение на речите“) са разработени достатъчно пълно и системно, в духа предимно на руската граматична традиция. Такива основни синтактични термини и понятия като *подлог*, *допълнение*, *определение* и под. се свързват главно с учебникарското дело на Й. Груев.

Според възприетата от възрожденските граматици практика и Й. Груев не отминава въпросите на правописа — сам той заявява, че почита правописанието като „една светиня“. Тук може да се видят резултатите от приложението на принципите на Пловдивската правописно-езикова школа, един от горещите ревнители на която е авторът на „Основата“. Заслужава да се припомни, че привържениците на тая школа нами-

рат за възможно и за необходимо българският национален книжовен език да се изгражда през Възраждането върху народно-разговорна жива основа и същевременно да има правопис от епохата на Кирил и Методий.

Изложението в „Основа за българска граматика“ се отличава с подчертана дидактичност, системност и яснота. Авторът предпочита да избягва спорни моменти, той разработва материията поначало спокойно, представя явленията и проблемите като стабилно и дори нормативно установени.

В края на 60-те години от миналото столетие нашият национален книжовен език се изгражда твърде ускорено, изискванията на езиковата практика бързо се повишават, появяват се и нови граматики — на Иван Момчилов, Никола Първанов и Тодор Шишков; тези издания са вече съобразени в по-голяма степен с постиженията на тогавашното европейско езикознание, на славистиката и на дидактиката. И се оказва естествено, че много от положенията в Груевите учебници по български език са остарели, поради което последното издание на граматиката предизвиква спорове, свързани с отношението между звукове и букви, с имената (число, склонение, падежи, словообразуване) и глаголите, със синтаксиса и правописа.

Въпреки че не може да се говори за някакви особено значителни приноси на Й. Груев в нашата граматична наука, все пак следва да се подчертава, че възгледите му по някои въпроси (брой на падежите, система и семантика на глаголните времена и пр.), както и разработката на синтаксиса, представлят по-висока степен в сравнение с постигнатото до 1858 г. Така или иначе „Основа за българска граматика“ обобщава опита на излезлите по-рано подобни издания, като се придвижва и напред.

Трябва да се помни, че през ония години, когато нашето образование се развива с бързи крачки и укрепва в борба с чуждото потисничество, когато обучението по роден език играе много важна роля за националното осъзнаване и утвърждаване на българския народ, когато липсва продължителна и утвърдена учебникарска и дидактична традиция — нашите училища се нуждаят от учебници, които тъкмо като разглеждания системно и достъпно да излагат изучавания материал. Може да се приеме следователно, че „Основа за българска

граматика“ има по-съществено значение за нашето училище, за преподаването на българския език и изобщо за образоването, отколкото за родното езикознание. Всичко това обаче не принизява нейната роля в националното езиково и културно развитие на българите.

Проф. Христо Първев

ОСНОВА

ЗА

БЛЪГАРСКѢ ГРАММАТИКЪ

ВЕСНОВА

ЗА

БЛЪГАР СКѢ ГРАММАТИКѢ

ОТЪ

ІОАКЫМА ГРУЕВА.

ИЗДАЛИ

Х. Г. ДАНОВЪ и И. Г. ТРУВЧЕВЪ

БЪЛГРАДЪ.

Въ Правителственни-тѣ Книгопечатни-тѣ.

1858.

ПРЪДГОВОРЪ.

Нуждѫ - тъ за една общѫ Блъгарскѫ Грамматикѫ, усъщать най-много по училища-та ни. Грамматика-та обаче, като сборникъ на правила-та за единъ языкъ, не може да е работа на единъ човѣкъ; за да напишемъ Грамматикѫ, трѣбува пръвъ да опознаемъ цѣлый животъ на языка, да изучимъ и съберемъ законы-ты му отъ всяка една странѫ, а за това трѣбуватъ дѣлъги издирванія и испытванія. Трѣбува ни доста времѧ, доклѣ ся сдобыемъ съ съвършенѫ Грамматикѫ за языка си; нъ ако не земемъ да ся погрыжимъ та, колко-то можемъ, да поработваме връху языка и отъ времѧ на времѧ да си приказваме наши-ты мнѣнія, то можемъ ли ся надѣя и да стане нѣщо нѣкога?

Чрѣзъ „Цариградскѣй Вѣстникъ“ приканихѫ ся лани наши-ти учени за да явятъ издирванія-та, что сѫ направили връху языка и да кажѫтъ мнѣнѣ-то си за грамматикѫ-тѫ каква трѣбува да стане за блъгарскѣй языкъ; за голѣмѫ жялостъ обаче едва двама трима отъ наши-ты учены понаписахѫ и явихѫ нѣщо. Като въ отговоръ на рѣчено - то приглашенїе и съ намѣренїе да дамъ на рѣцѣ поне на свои-ты ученици едно

ръководство азъ смѣж да явъ на свѣтъ
тѫж *Основѣ за Блѣгарскѣ Грамматикѣ.*

За честить щѫ ся броѫж ако съ това подамъ случай на наши-ты книжевники да изрѣкѫтъ своя сѣдъ, свои-ты издирванія и мнѣнія връху языка ни; а пакъ ако ся слу-чи та учителю-ти, ако не за друго, а то са-мо за леснинѫ на ученицы-ты си, въведѣть, колко за сега, това ръководство въ учили-ща-та, то азъ щѫ бѫдѫ доста удовлетво-ренъ въ единствено-то си желаніе да бѫдѫ полезенъ на млады-ты. Съ издаваніе отъ врѣмѧ на врѣмѧ основы за Блѣгарскѣ Грам-матикѣ азъ мыслѫ, че ако ненаправимъ друго, а то поне даваме, по-голѣмъ поводъ и потыкъ за испытваніе языка и законы-ты му, а съ това улесняваме и ускоряваме пѫтя, изъ кой-то единъ день можемъ до-стигнѫ да ся сдобыемъ съ рядовнѫ и съ-връшенѣ Блѣгарскѣ Грамматикѣ за книже-венъ Блѣгарскѣй языкъ.

Въ Пловдивъ 1. Маія 1858.

Іоакыимъ Груевъ.

О Г Л А В Л Е Н ІЄ.

Страна.

Въведение	1.
---------------------	----

Часть пръва.

Произведеніе на рѣчи-ты

склаиляемы рѣчи:

Глава пръва. Имя сѫществително	5.
Глава втора. Имя прилагателно	19.
Имя числително	25.
Глава третя. Мѣстоименіе	28.
Глава четвртая. Членъ	34.
Глава пята. Глаголь	35.
Глава шеста. Причастіе	75.

нескланяемы рѣчи:

Глава седма. Нарѣчіе	78.
Глава осма. Прѣдлогъ	80.
Глава девята. Съклизъ	81.
Глава десята. Междумѣтіе	82.

Часть втора.

Съчиненіе на рѣчи-ты.

Глава пръва. Прѣдложенія и тѣхны части	83.
Глава втора. Съгласованіе въ рѣчи . . .	94.
Глава третя. Управленіе	101.
Глава четвртая. Сложны прѣдложенія и періоди	104.

Часть третя.

Правописаню.

Страна.

Глава пръва. Употребленю на бу- квы-ты	109.
Глава втора. Раздъление рѣчи-ты на слогове	124.
Глава третя. Съкращеню на рѣчи-ты. .	126.
Глава четврьта. Членораздѣлителны бѣлѣжки	127.

БЛЪГАРСКА ГРАММАТИКА.

ВЪ ВЕДЕНИЕ.

1. Блъгарска Грамматика учи да ся говори и пише право Блъгарски.

2. За да говоримъ и пишемъ употребляваме *рѣчи*.

3. Рѣчи-ти ставатъ отъ различни глагове, кои-то ся изображаватъ съ нѣкакви бѣлѣги, нарѣчены *букви*.

4. Въ Блъгарскій языкъ прости-ти гласове ся забѣлѣжватъ съ 34 букви, които сѫ: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, х, ц, ч, ш, щ, ъ, ы, ъ, є, ю, я, Ѳ, ѡ.

Забѣлѣжваніе. Освѣнь тыя букви въ блъгарскій языкъ ся употребляватъ: ф, ѹ, и то за чужды рѣчи.

5. Букви-ти ся дѣлятъ на *гласни* и *съгласни*.

6. *Гласни* букви сѫ 15: а, е, и, і, о, у, ъ, ы, ъ, є, ю, я, Ѳ, ѡ. Наричатъ ги *гласни*, зачто-то и безъ помощъ отъ други букви правятъ *гласъ*.

7. Съгласны буквы сю 19: б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, х, ц, ч, ш, щ. Наричать гы съгласны, зачто-то гласътъ имъ не може ся чюе самъ безъ помошь отъ гласия буквъ.

8. Гласны-ты буквы могжть ся раздѣли на тврьды: а, о, у, ъ, ы, я.

мягкы: е, и, і, ь.

остры: Ѳ, є, ю, я, ѡ.

Забѣлѣжв. а) Гласны-ты: ы, Ѳ, є, ю, я, тѣ ся наричять и двойны, зачто-то сю съставены отъ по двѣ гласны: така ы, отъ (ъ—і); Ѳ отъ (і—е), є отъ (і—е), ю отъ (і—у), я отъ (і—а), ѡ отъ (і—ж).

Забѣлѣжв. в) Отрай рѣчъ и тврьды-ты гласны ся произносять остро; това ся чюе найдобрѣ въ пѣсни-ты, като: *азъ, утро:* изговаря ся *язъ, ютро.*

9. Отъ гласны-ты буквы ы, Ѳ, кога-то сю на край рѣчъ, также и (й) слѣдъ гласнѣ ставать полгласны, сирѣчъ тамъ не имъ ся чюе гласътъ цѣль.

Забѣлѣжв. Гласны: ы и всрѣдъ рѣчъ имѣть гласъ подобенъ на я; така: *крѣвъ, крѣстъ,* четжть ся като да сю писаны: *крѣвъ, крѣстъ.*

10. Съгласны буквы: г, н, х, прибирать слѣдъ себе само тврьды гласны; кога ся случи да слѣдуватъ по тѣхъ мягкы или оstry, то тыи ся измѣнявать: г на ж или з; н на ч или ц; х на ш или с; като: *Богъ, Боже; бѣлѣгъ, бѣлѣзи; человѣкъ, человѣче, человѣчи;* *сиромахъ, сиромаше, сиромаси*

11. Буква *ц*, кога дойде по нејз мягка гласна *е*, измѣнява ся на *ч*; като: *старецъ*, старче.

12. Съгласни букви: *ж*, *ч*, *ш*, прибираТЬ слѣдъ себе само мягки и остры гласни; зато кога ся случи да дойде по тѣхъ тврьда гласна, то тыи ся измѣнявать: *ж* на *з*, и *г*; като: *лижѫ*, *лизахъ*; *лъжѫ*, *лъгахъ*; *ч* на *к*, и *ц*; като: *плачѫ*, *плакахъ*, *гвачѫ*, *гвацахъ*; *ш*, на *с*, и *х*; като: *пишѫ*, *писахъ*; *връшѫ*, *връхохъ*.

13. Гласна буква сама, или заедно съ единъ или нѣколко съгласни изрѣчена, прави *слогъ*; като: *а*, *е*, *га*, *бра* *страш*.

14. Единъ, два или повече *слогове*, изрѣчени вкупъ, правяТЬ *рѣчъ*.

15. Рѣчъ отъ единъ *слогъ* нариЧЯ ся *едносложна*; като: *домъ*, *хлѣбъ*; отъ два *слога* — *двоесложна*; като: *вода*, *рѣка*; а отъ три и повече нариЧЯ ся *многосложна*; като: *жe-лѣ-зо*, *во-де-ни-ца*.

16. Въ всякъ *двоесложнъ* и *многосложнъ* рѣчъ единъ *слогъ* ся изриЧЯ по-напрѣгнато и по-высоко; това ся казва *удареніе*. Удареніе-то ся забѣлѣжва съ прѣчицъ надъ гласнѣ-тѣ; на пр. въ рѣчи: *мирно дѣтенце* има ударенія на *слогове*: *мир*, и *тен*.

17. Сборъ отъ нѣколко рѣчи въ да ся изрѣче пълна мысъль, зъве ся *слово*; като: *Богъ е всесиленъ*.

18. Въ Блъгарскій языкъ има *десѧтъ* строя рѣчи; отъ тѣхъ става всяко слово, за то казвать: *части-ты на слово-то* съ 10 както слѣдуватъ:

1. Имя съществително
2. Имя прилагателно
3. Мѣстоименіе
4. Членъ
5. Глаголъ
6. Причастіе
7. Нарѣчіе
8. Съюзъ
9. Прѣдлогъ
10. Междумѣтіе.

19. Тія десять строя различни рѣчи дѣлятъ ся на *скланяемы и нескланяемы*.

20. Скланяемы рѣчи съ тыя, на кои-то окончяніе-то ся измѣнява; такыva съ: *имя съществително, имя прилагателно, мѣстоименіе, членъ, глаголъ и причастіе*.

21. Нескланяемы съ тыя, на кои-то окончяніе-то не ся измѣнява никога; такыva съ: *Нарѣчіе, Съюзъ, Прѣдлогъ, и Междумѣтіе*.

22. Рѣчи-ты отъ всички строеве бывать:

а) *Прѣвообразны*, кои-то непроисходѣдать отъ другы рѣчи, като: *дождь, родъ* и пр.

б) *Производны*, кои-то съ произлѣзлы отъ другы рѣчи, что гы има въ языка; ка-

то : *домовникъ* (отъ домъ), *роднина* (отъ родъ) и пр.

в) Просты, кои-то не съ съставены отъ двѣ или повече другы рѣчи; като: *благъ*, *честъ* и пр.

г) Сложны, кои-то съ съставены отъ двѣ или повече другы рѣчи; като: *благо-честкъ*, *дръводѣлецъ* и пр.

23. Грамматика-та ся дѣли на три чясти:

Въ пръвѫ-тѫ чясть (за произведенѣ на рѣчи-ты) показвать ся свойства-та на рѣчи-ты, происхожденїе-то и измѣненїе-то имъ ;

Въ вторѫ-тѫ чясть (за съчиненїе на рѣчи-ты) излагать ся правила какъ ся събирать рѣчи-ты помежду си за да стане слово;

Въ третѫ-тѫ чясть (за правописанїе) показвать ся правила какъ да ся пише право Български.

ЧЯСТЬ ПРЪВА.

Произведенїе на рѣчи - ты.

ГЛАВА ПРЪВА.

Имя сѫществително.

24. Имя сѫществително е название на всякой прѣдмѣтъ , что-то видимъ или си наумѣваме; като : *домъ* , *дръво* , *конъ* ; *душа* , *сладость*.

З а б ъ л ъ ж в. Прѣдмѣти-ти бывать: одушевлени, като: чловѣкъ, птица и пр. неодушевлени, като: дрѣво, камыкъ и пр. и отвлѣчени, като: мѣдростъ, доброна и пр.

25. Съществителны-ты имена бывать **собственны** и **нарицателны**.

26. Собственно имя е, кое-то ся дава на единъ прѣдмѣтъ за да ся распознае отъ другы-ты, что сѧ отъ сѫщій видъ; като: Стоянъ, Тръново, Дунавъ и пр.

27. Наричателно е това, съ което ся показва обще за всички прѣдмѣты, что сѧ отъ единъ видъ; на пр. чловѣкъ, градъ, рѣка.

28. Между нарицателны-ты имена има:

а) **Събирателны**, кои-то съ единъ рѣчь по казвать много прѣдмѣты отъ единъ видъ, събрани вкупъ; като: народъ, стадо, сгань, гробище.

б) **Умалителны**, кои-то показвать прѣдмѣты-ты смалены и по-малки отъ колко-то что сѧ; на пр. рѣчица, столче, кръстецъ.

в) **Увеличителны**, кои-то показвать прѣдмѣты-ты на-голѣмо или по-голѣмы отъ колко-то имъ е сѫща-та голѣмина; като: градище, бабище и пр.

29. Съществителны - ты имена имѣть три свойства, сирѣчъ изглядватъ ся по родъ, число и падежъ.

30. Родове съ три *мъжеский, женеский и срѣдній*; всяко имя е отъ единъ отъ тыя три рода.

Забѣлѣжв. Отъ мъжеский родъ сѫ имена, при кои-то може ся приложи *тол*, женески съ тыя, при кои-то ся прилага *тая*, а отъ срѣднъ родъ сѫ имена, при кои-то може ся приложи *това*.

31. Нѣкои имена съ одно окончянїе показвать два рода, като: *убійца, піяница, войвода*; такыва имена сѫ отъ *общій родъ*.

32. Числа съ двѣ:

а) *Єдинствено*, кога показва прѣдмѣта единъ самъ; като: *градъ, глава, село*.

б) *Множествено*, кога показва прѣдмѣты повече отъ единъ; като: *градове, главы, села*.

Забѣлѣжв. Нѣкои имена имѣть и *двойствено* число, кое-то показва два прѣдмѣта; като: *позѣ, рѣцѣ, колѣнѣ*.

33. Падеже сѫ окончянія на имена-та, та съ тѣхъ ся показва какъ идѣть прѣдмѣти-ти единъ камъ другъ.

34. Падеже въ Бѣлгарскій языкъ сѫ четыре: *Именителенъ, Дателенъ, Винителенъ, и Звателенъ*.

35. Именителенъ падежъ служи за отвѣтъ на пытанїе; *кой? что?* като: *кой иде? — человѣкъ; что въ това? книга*. Тука *чловѣкъ и книга* сѫ именителенъ падежъ.

36. Дателныи служи за отвѣтъ на въпросъ: кому; като: кому казваши! — *Стояну, Ради;* тука: Стояну Ради сѫ дателенъ падежъ.

37. Винителенъ падежъ служи за отвѣтъ на въпросъ: кого? что? като: кого учишь? — *Стояна;* что го учишь? — *книгѣ* тука: Стояна, книгѣ сѫ винителенъ падежъ.

38. Звателенъ падежъ служи за да выкаме прѣдмѣты-ты, кога ся обрьщаме камъ тѣхъ за нѣчто; напр. *Стояне! Радо!*

Забѣлѣж. а) Дателныи падежъ днесъ въ Блѣгарскыи языкъ ся употреблява само въ един. число у имениа родъ мѣжскыи и у собственины имениа родъ женскыи. А въ нарицателныи женскы както и въ всички имениа отъ срѣднѣ родъ службж-тѣ на дателныи падежъ испѣнява винителныи, придруженъ съ прѣдлогъ *на*.

Забѣлѣж. б) Въ староблѣгарскыи (черковныи) языкъ имало е и другы падежи: *родителенъ, творителенъ и прѣдложенъ*, на кои-то диря сѫ съглядва и въ днешный языкъ, като: заходъ (слѣнца). Много (годинъ); тука: слѣнца и годинъ сѫ отъ родителенъ падежъ; съ *Богомъ* творителенъ падежъ; *въ клащи, на врѣмени* прѣдложенъ падежъ. Въ сегашный Блѣгарскыи языкъ отношенія - та на тыя падежи изричать ся чрѣзъ Винителенъ падежъ, придруженъ съ прѣдлогъ.

39. Имена-та за да дойдуть въ различни числа и падежи измѣнявать окончянюто си; това измѣненю въ окончянюто имъ наричя ся *склоненю*.

40. Склоненія ся полагать *три:* по одно за имена отъ всякой родъ.

ПРЬВО СКЛОНЕНИЕ.

За съществителны имена отъ мѫжской родъ.

1. Примѣръ.

<i>Число Единствен.</i>	<i>Число Множест.</i>
И. прѣстолъ	прѣстоли
Д. прѣстолу	прѣстолы
В. прѣстолъ, а	прѣстоли.
З. прѣстоле, (у)	прѣстоли.

2. Примѣръ.

<i>Ч. Ед.</i>	<i>Ч. Мн.</i>
И. учитель	учителю
Д. учителю	учители
В. учитель, я	учители
З. учителю	учителю.

3. Примѣръ.

<i>Ч. Ед.</i>	<i>Ч. Мн.</i>
И. ратай	ратае
Д. ратаю	ратаи
В. ратай, я	ратаи
З. ратаю.	ратае.

4. Примѣръ.

<i>Ч. Ед.</i>	<i>Ч. Мн.</i>
И. родъ	родове
Д. роду	родове
В. родъ, а	родове
З. роде (у)	родове.

5. Примѣръ.

<i>Ч. Ед.</i>	<i>Ч. Мн.</i>
И. царь	царю, еве
Д. царю	царь
В. царь, я	царь
З. царю	царю, еве.

6. Примѣръ.

	Ч. Сд.	Ч. Мн.
И.	край	краеве
Д.	краю	
В.	край, я	краеве
З.	краю.	краеве.

7. Примѣръ.

	Ч. Сд.	Ч. Мн.
И.	войвода	войводы
Д.	войводи	
В.	войводж	войводы
З.	войводо	войводы.

8. Примѣръ.

	Ч. Сд.	Ч. Мн.
И.	сѫдія	сѫдіи
Д.	сѫдіи	
В.	сѫдіш	сѫдіи
З.	сѫдіе	сѫдіи.

По 1-ый примѣръ ся склонять имена двоесложны и многосложны съ окончянїе на ъ; като: *народъ*, *островъ*, *градинаръ*, *Апостолъ*, *дѣверъ* и пр.

По 2-ый имена двоесложны и многосложны съ окончянїе на ь; като: *лѣкаръ*, *житель*, *мѣчитель*, *настоятель*.

По 3-й ся склонять имена двоесложны и многосложны на ѹ; като: *славей*, *порой*, *случай*, *шурей* и пр.

По 4-ый имена едносложны съ окончянїе на ь; като: *столъ*, *воль*, *градъ*, *боръ*, *станъ* и пр.

По 5-ый имена едносложны съ окончанием на ь; като: *врачъ*, *бичъ*, *конъ*, *ножъ*, *мѣжъ* и пр.

По 6-ый имена едносложны съ окончанием на ѹ; като: *рай*, *рой*, *брой*, *бой* и пр.

По 7-ый примѣръ ся склонять имена мужскы съ окончанію на а; като: *убица*, *піяница*, *паша* и пр.

41. Имена съ окончанію на гъ, къ и хъ имѣть двоенъ звателенъ на у и е; и когда то правять звателный на е тыя измѣнявать г на ж, к на ц, х на ш, а въ множеств. число измѣнявать въ И. и З. г на з; к на ц, и х на с, както въ слѣдующы-ты примѣры:

9. Примѣръ.

Ч. Сд.	Ч. Мн.
И. бѣлѣгъ	бѣлѣзи
Д. бѣлѣгу	
В. бѣлѣгъ,	бѣлѣги,
а	(зы)
З. бѣлѣже,	бѣлѣзи
(гу)	

10. Примѣръ.

Ч. Сд.	Ч. Мн.
врагъ	врази (врагове)
врагу	
врагъ,	врагы, (врагове)
а	
враже	врази (врагове).
(гу)	

11. Примѣръ.

Ч. Сд.
И. войникъ
Д. войнику
В. войникъ, а
З. войниче, (ку)

Ч. Мн.
войници
войники (цы)
войници

12. Примѣръ.

Ч. Сд. Ч. Мн.

И.	влѣкъ	влѣци	лжкъ	лжкове
Д.	влѣку		лжку	
В.	влѣкъ, а	влѣкы (цы)	лжкъ, а	лжкове
З.	влѣче, (ку)	влѣци.	лжку	лжкове.

13. Примѣръ.

Ч. Сд. Ч. Мн.

14. Примѣръ.

Ч. Сд.

Ч. Мн.

И.	сиромахъ	сиромаси
Д.	сиромаху	
В.	сиромахъ, а	сиромахы (сы)
З.	сиромаше (ху)	сиромаси.

15. Примѣръ.

Ч. Сд.

Ч. Мн.

И.	духъ	духове
Д.	духу	
В.	духъ, а	духове
З.	душе, (ху)	духове.

Забѣлѣжв. Отъ едносложны-ты на *гъ* и *къ* имена на одушевлены прѣдмѣты имѣть въ множ. число пръво-то окончаніе на *и* или и двѣтъ; а пакъ имена на неодушевлены прѣдмѣты имѣть само второ-то окончаніе на *ове*; като: *врагъ*, *врази* и *врагове*; *ракъ*, *раци*; *прагъ*, *прагове*, *лѣкъ* *лѣкове* и пр.

42. Имена съ окончанію на *чъ*, *жъ*, *шъ*, склоняться по казаны-ты примѣры, на *въ*.

16. Примѣръ.

Ч. Сдинст.

Ч. Множест.

И.	орачъ	врачъ	орачи	врачеве
Д.	орачу	врачю		
В.	орачъ, и	врачъ, я	орачи	врачеве
З.	орачу	врачю	орачи	врачеве.

Така ся склоняватъ: *ковачъ*, *грабежъ*, *кошъ*, *ножъ*. и пр.

43. Имена, что имѣть въ послѣдній си слогъ вмѣтнѣты буквы: *ъ*, *ь*, *е*, измѣтвателья буквы въ всички падежи у множ. Ч. и въ дателный и звателный у ед. число, както ся види въ долни-ты примѣры.

17. Примѣръ.

Ч. Ед.	Ч. Мн.
И. старецъ (старьцъ)	старци
Д. старцу	
В. старецъ, ща	старцы
З. старче!	старци.

18. Примѣръ.

Ч. Ед.	Ч. Мн.
И. орель	орли
Д. орелу, орлу	
В. орель, а	орлы
З. орле!	орли.

19. Примѣръ.

Ч. Ед.	Ч. Мн.	Ч. Ед.	Ч. Мн.
И. вѣтъре	вѣтрове	пъсь	пси
Д. вѣтру		псу	
В. вѣтъре, а	вѣтрове	пъсь, а	псы
З. вѣтре (у)	вѣтрове	псе	пси.

По 17-ый примѣръ ся склоняватъ: *кумѣцъ*, *братецъ*, *святецъ*, *крѣстѣцъ*; по 18-ый *пѣтелъ*, *срѣделъ*, *овенъ*, *копенъ* и пр. по 19-ый *Петъръ*, *одѣръ* по 20-ый *львъ*.

44. Имена на *и* въ множ. число извръгать тоя слогъ та въ И. и З. пріимѧть ѿ въ В. *ы*; като: *гражданинъ*, *бояринъ* множ. И. и З. *граждане*, *бояре* В. *гражданы*, *бояры*.

45. Имена: *брать*, *прѣстъ*, *ногътъ*, *трѣнъ*, *листъ*, *пѣтъ*, *колъ*, *глиствъ*, и други нѣкои едносложны въ множ. число имѧть ѿ и ся склоняватъ като имена срѣденъ родъ; като: *братъ*, *трѣнъ* и пр.

46. Имя *плѣтъ* множ. има *плѣтища*; *день* множ. *дни*; *огнь* множ. *огневые*; *момъкъ* зв. єд. *момче* множ. *момци*; *злодѣецъ*, *заецъ* множ. *злодѣйцы*, *зайцы*; имя *Господъ* зват. единст. има *Господи!*

Склонение за собствены имена отъ мужской родъ на *ъ*, *ы*, *о*, *е*.

1.

2.

Число Единст.

- И. Стоянъ
- Д. Стояну
- В. Стояна
- З. Стояне.

Число Единст.

- Георгій
- Георгію
- Георгія
- Георгіе.

3.

4.

Число Единст.

- И. Марко
- Д. Марку
- В. Марка
- З. Марко.

Число Единст.

- Рае
- Раю
- Рая
- Рае.

По 1-ый ся склонять: Драганъ, Боянъ, Димитръ, и пр.

По 2-ый Атанасій, Матеій, и пр,

По 3-ій Пятко, Стойко и пр.

По 4-ый Крае, Бое, Стое и пр.

З а б е л ъ ж в. Собственны-ты имена нѣмѣть множественно число.

О б щ и з а б ъ л ъ ж в а н і я з а п р ъ в о с к л о н е н ю.

1) Имена-та отъ пръво склоненю имѧть въ винителный падежъ двойно окончянїе, както ся види въ примѣры-ты; пръво-то окончянїе за кога-то ся говори за прѣдмѣта неопрѣдѣлено, а второ-то ся употреблява, кога-то ся говори за прѣдмѣта опрѣдѣлено и извѣстно.

2) Имена съ окончянїе на ъ имѧть И. и З. на *и*, В. имѧть на *ы*, а пакъ имена на *ъ* и въ В. ся пишутъ съ *и*.

ВТОРО СКЛОНЕНИЕ.

За имена отъ женскій родъ.

1. Примѣръ.

Число Единст.

И. глава

В. главъ

З. главо

Число Множ.

главы

главы

главы.

2. Примѣръ.

Число Единст.

И. душа

В. душк

З. душо

Число Множ.

душы

душя

душы.

3. Примѣръ.

Число Единст.

- И. богыня
В. богынѧ
З. богыне

Число Множ.

- богыни
богыни
богыни.

4 Примѣръ.

Число Единст.

- И. радость
В. радость
З. радосте

Число Множ.

- радости
радости
радости.

По 1-ый примѣръ ся склонять имена съ окончяню на *a*; като: *слава, вода, десница* и пр.

По 2-ый имена съ окончяню на *жя, чя, шя щя*, като: *мрѣжя, чяша, плоча* и пр.

По 3-ий имена съ окончяню на *я*; като: *пустыня, недѣля, ладія* и пр.

По 4-ый имена съ окончяню на *ъ*; като: *кость, заповѣдь* и пр.

Забѣлѣжв. а) Имена отъ женскаго рода, что показывать родство, употреблявать ся и въ Д. у Ед. число; като: *стрина, Д. стрини; леля Д. лели, майка Д. майци* и пр.

Забѣлѣжв. б) Мома Зв. има *може*.

**Склоненіе за собствены имена
отъ женскаго рода.**

1.	2.	3.	4.
И. Рада	Недѣля	Марга	Велика
Д. Ради	Недѣли	Марзи	Велици
В. Радж	Недѣлѧ	Маргж	Великж
З. Радо	Недѣле	Марго	Велико.

З а б ъ л ъ ж в о. Нѣкои сѣбствены на *ка*; като: Стойка, Пѣйка имѣть Зв. на *е*; като: Стойке, Пѣйке и пр.

О б щ и з а б ъ л ъ ж в а н і я з а в т о р о склонені.

1) Имена съ окончанію на *а* въ множ. и у три-ты падежя правяты на *ы*.

2) Имена съ окончанію на *я* и *ъ* въ множ. и у три-ты падежя имѣть на *и*.

3) Имена на *я* въ Звателный имѣть *е* кое-то въ произношени-то ся чюе на (*йо*); като: Marie (Марійо).

ТРЕТЕ СКЛОНЕНИЕ.

За имена отъ срѣденъ родъ.

1. Принѣръ.	2. Примѣръ.
Ч. Сд.	Ч. Мн.
И. { село	села {
В. {	чудо {
3. {	чудеса
3. Примѣръ.	4. Примѣръ.
Ч. Сд.	Ч. Мн.
И. { лице	{ лица
В. {	{ море
3. {	{ моря, морета
5. Примѣръ.	5. Примѣръ.
Ч. Сд.	Ч. Мн.
И. { ученю	{ ученія (ученя)
В. {	{ врѣмѧ
3. {	{ врѣмена.

7. Примѣръ.

Число Единст.

И.	}	отроче	}
В.			
З.			

Число Множ.

}	отрочета.	}	

По 1-ый примѣръ ся склонять: *чадо, блюдо, стадо*, и пр.

По 2-ый — *тѣло, небо, слово*.

По 3-ій — *сльице, огнище, градище* и другы съ окончяню на *e*.

По 4-ый — *поле и цвете*.

По 5-ый — имена съ окончяню на *ю*, като: *здравю, пьяню* и пр.

По 6-ый — имена на *мя*, като: *имя брѣмя* и пр.

По 7-ый — умалителны имена на *e*; като: *момче, теле ждребе* и пр.

Забѣлѣжв: Умалителны имена на одушевлены прѣдмѣты, като: *теле, пиле, яре, прасе, ягне* и пр. имѣть въ множ. число и второ окончяню на *ци*; като: *телци, прасци, ярци, ягънци* и пр.

Око и ухо въ множ. имѣть *очи, уши*.

Рамо множ. *рамена*.

Дѣте множ. *дѣтца*.

Дрѣво множ. *дрѣва* (за гореню), дрѣвета (за граденю) дрѣвю и дрѣвеса (не отсѣчены).

Забѣлѣжв. Имена отъ срѣденъ родъ имѣть три-ты падежя и въ двѣ-тѣ числа еднаквы.

47. Неправилни имена:

а) Нѣкои имена ся употребляватъ само въ множ. число, така: *люде* склонява ся въ множ. число по учителю; *гащи, клещи, грѣды, мощи, нощи, сажди, ножици* склоняватъ ся по второ склоненіе само въ множ. число; *уста, врата, кола, хора* склоняватъ ся само въ множ. число по трете склоненіе.

б) Нѣкои-си ся употребляватъ само въ единст. число, като: *животъ, любовъ, лѣща, здрави* и др.

в) Нѣкои имена отъ женскій родъ въ множ. число имѣтъ и второ окончаніе на ю и съ това окончаніе ставать събирателни и ся склоняватъ по примѣра за имена срѣдни, и нѣкои пріимѣтъ и множ. на я; така: *лоза, множ. лозы, и лози* и отъ него множ. *лозя, така и гора, горы, гори; нива, нивы, ниви и ниви; планина, планины, планини, овца, овцы и овци.*

ГЛАВА ВТОРА.

За прилагателны-ты имена.

48. Имя прилагателно е рѣчъ, коя-то ся прилага при съществителни имена зада покаже какви сѫ или чѣи сѫ прѣдмѣти; като кога кажемъ: *добъръ чловѣкъ, висока кѣща, младо дръво, Петровъ конь; тука*

рѣчи: *добръ, высока, младо, Петровъ*, сѧ прилагателны имена.

49. Прилагательны-ты имена быватъ:

1). *Качествены*, кога показвать качество, сир. какъвъ е единъ прѣдмѣтъ; като *блѣлъ, червенъ, высокъ* и пр.

2). *Случайны*, производны прилагательны, кои-то показвать не сѧще-то качество на прѣдмѣта, а нѣкое вънкашино случайно обстоятельство, като: *вчерашенъ, днешенъ* и пр.

3). *Притяжателны*, производны прилагательны имена, кои-то показвать владѣтеля, сир. чій е единъ прѣдмѣтъ, като: *Петровъ, Ивановъ, бащинъ, сестринъ* и пр.

4). *Родовы* прилагательны производны, кои-то показвать рода, отъ кой-то происходи прѣдмѣтъ-тъ; като: *овчій, козій, же-лѣзный* и пр.

5). *Относителны* прилагательны производны, кои-то показвать, че единъ прѣдмѣтъ зависи отъ прѣдмѣта, кого-то показва имѧто, отъ кое-то сѧ становлю прилагателно-то; като: *селскій, лѣжскій, человѣческій* и пр.

6). *Числителны*, кои-то опрѣдѣлявать число-то сир. за колко прѣдмѣта сѧ говори; като: *единъ, два, три* и пр.

50. Прилагательны-ты имена имѧть пять свойства: *родъ, число, падежъ, окончаніе и стѣпень* отъ сравненіе.

51. Всяко прилагателно има три рода, двѣ числа и четыре падежи ся поставя въ еднаквы родъ, число и падежъ съ сѫществително-то, при кое-то е приложено.

52. Прилагателны - ты имена за мѫжской родъ въ єд. число имѣть по двѣ окончянія: *пълно* и *усъчено*.

Пълно-то окончяніе е *ый* или *ий*; като: *добрый*, *синій*.

З а б ъ л ъ ж в. Въ черковный языкъ прилагателны-ты имена за женский родъ имѣть пълно окончяніе на *ая* и *яя*; като: *святая*, *синяя*, а за срѣдній на *ое* и *ее*; като: *святое*, *синее*, въ днешний обаче Българский языкъ прилагателны-ты за женский и срѣдній родъ нѣмѣть пълно окончяніе, а само усъчено.

Усъчено окончяніе за мѫжской родъ е *ъ*, и *ь*; като: *добѣръ*, *синъ*; за женский родъ *а* и *я*; като: *добра*, *синя*, а за срѣдень *о* и *е*; като: *добро*, *сине*.

З а б ъ л ъ ж в. родовы-ты прилагателны на *ий* и относителны-ты нѣмѣть усъчено окончяніе за мѫжской родъ; като: *овчій*, *козій* селскій нѣма *овчъ*, *козъ*, и *селскъ*.

53. Усъчено-то окончяніе за мѫжской родъ става отъ пълно-то като ся промѣни *ый* на *ъ* и *ий* на *ь*; като: *святый*, *святъ*; *синій*, *синъ*.

54. Прилагателны съ двѣ съгласны прѣди *ый* въ усъчено окончяніе у мѫжской

родъ за лесно изговаряне пріимѧть вмѣтнѧты буквы ъ, или ь, слѣдъ ж, ч, ш; и тыя вмѣтнѧты буквы у женскый и срѣдній родове ся измѣтать; като: *добрый, добъръ, добра, добро, сладкий, сладъкъ, сладка, сладко; тяжкий, тяжъкъ, тяжка, тяжко;*

По това правило не връвята:

а) Прилагателны на *стый* и *гкъий*, които не пріимѧть вмѣтнѧты буквъ; като: *чистыи, чистъ, гѣстый, гѣстъ, ягкый, ягкъ, мягкий, мягкъ, легкий, легкъ* и пр.

б) Прилагателны на *ный* съ другъ съгласни прѣди тоя слогъ пріимѧть между двѣтъ съгласни *e* (= ь); като: *грѣшный, грѣшень* (= грѣшнъ); *волный, воленъ* (= во лнъ); *истинный, истиненъ* (= истиннъ) и пр.

в) Прилагателны на *йний* усъчено правята на *енъ*; като: *тайный, таенъ, тайна, тайно; достойный, достоенъ, достойна, достойно.*

55. Прилагателны на *ій* съ двѣ съгласни прѣди тоя слогъ въ усъчено окончяне у мажскый родъ за лесно изговаряне пріимѧть вмѣтнѧты буквъ *ъ* (= е); като *долний, дольнь* (= доленъ); *послѣдній, послѣднь* (= послѣденъ)

56. Различни прѣдмѣти могѧть да имѧть едно качество не въ еднаквъ мѣръ; чрѣзъ сравнение показва ся у какъвъ стъ-

пънъ ся намира качество-то, и оттова качественины-ты прилагателны имѧть и *три стъпни отъ сравненю*:

- а) *Положителный стъпнь*, кога безъ никакво сравненю показва ся качество-то просто, колко-то си е у прѣдмета; като: *добъръ, старъ*;
- б) *Сравнителный стъпнь*, кога-то ся показва, че у единъ прѣдмѣтъ има сѫщо-то качество повече отъ колко-то у другъ единъ; Сравнителный стъпнь ся изричя като ся притури прѣдъ положителный на прилагателно-то чистица по; като: *Иванъ по-добъръ отъ Стояна; по-старъ чловѣкъ*.
- в) *Прѣвъсходный стъпнь*, кога показва, че единъ прѣдмѣтъ въ едно качество над-минува всички други прѣдмѣты; тоя стъпнь ся изричя като ся прибави прѣдъ положителный стъпнь на прилагателно-то чистица иай; като: *най-добъръ, най-старъ чловѣкъ*.

З а б ъ л ъ ж в. качественины-ты прилагателны кога ся сложять съ прѣдлогъ прѣ или съ прилагателно *все*, показвать прѣвъходенъ стъпнь, нъ безъ сравненю съ дрѣгы прѣдмѣты; като: *прѣчистъ, всесиленъ* и пр.

57. За прилагателны-ты имена ся по-лагать двѣ склоненія; одно за прилагателны на *ый* а друго за прилагателны на *ий*.

ПРЬВО СКЛОНЕНИ-Е.

За прилагателны съ пълно окончянє на ыи а усъчено на ь, а, о.

Число Единствено.

	мъжскыи родъ	женскыи	срѣдній
	Пълно	усъчено	усъчено
И.	старый	старъ	стара
Д.	старому		
В.	стараго, ыя, старъ		старж
З.	старый		стара
			старо

Число Множественно.

И.	стари	стары	стары
В.	стары	стары	стары
З.	стари	стары	стары.

По тоя примѣръ ся склонявать всички прилагателны на ыи; като: *богатыи, святыи, жълтыи, лютыи, сладкыи, питомныи, горящыи, общии* и пр.

ВТОРО СКЛОНЕНИ-Е.

За прилагателны съ пълно окончянє на ии а усъчено на ь, я, е.

Число единственно.

	мъжскыи родъ	женскыи	срѣдній
	Пълно	усъчено	усъчено
И.	синій	синъ	синя
Д.	синему		
В.	синяго, ія, синъ		синж
З.	синій		синя
			сине.

Число Множ. и за три-тѣ рода. И. В. З. сини.

По тоя примѣръ ся склонявть всички прилагателны на *ий*; като: *горній*, *долній*, *Божій*, *овчій*, *козій* и пр.

Прилагателно другъ множ. И. има друзи, а В. *другы*

Забѣлѣжв. Има и умалителны качественны съ пълно окончанїе чкыї а усъчено на чѣкъ, чка, чко; като: *младичкыї*, *младичкъ*, *младичка*, *младичко* и пр.

ГЛАВА ТРЕТЬЯ.

За числителны-ты имена.

58. Числително имя е прилагателна рѣчъ, съ кої-то ся показва брой на прѣдмѣты-ты или рядъ, по кой-то врьвята единъ по другъ; като: *единъ столъ*; *прѣвый столъ* и пр.

59. Числителны-ты имена бывать:

а). Количество, кои-то показвать число или брой сир. за колко прѣдмѣты ся говори; като: *единъ*, *два*, *три* и пр.

б). Порядны, кои-то показвать ряда, по кой-то идѣть прѣдмѣты-ты; като: *прѣвый*, *вторый*, *третій* и пр.

в). Дробны, кои-то показвать чясть отъ цѣло; като: *половина*, *третыня*, *четвртъниѧ*.

г) *Събирателны, кои-то показвать опре-
дѣлено число прѣдмѣты, събраны вкупъ;
като: двое, двоица, двама, двамина; трое,
троица, трима, тримина; четворица, пятима,
шестима; двойка, тройка, единица, десяти-
ца и пр.*

д) *Умножите.ны, като: двойный, трой-
ный, четврый и пр.*

60. Числителны количественны съ тыя:

1. единъ, а, о,	30	тридесять
2. два, двѣ	40	четыредесять
3. три	50	пятдесять
4. четыре	60	шестдесять
5. пять	70	седьмдесять
6. шесть	80	осымдесять
7. седьмъ	90	девятдесять
8. осмъ	100	сто
9. девять	200	двѣстѣ
10. десять	300	триста
11. единадесять	400	четырестотинъ
12. дванадесять	500	пятстотинъ
13. тринадесять	600	шестстотинъ
14. четыренадесять	700	седьмстотинъ
15. пятнадесять	800	осымстотинъ
16. шестнадесять	900	девятстотинъ
17. седьмнадесять	1000	тысяща (хылядо).
18. осьмнадесять	10.000	десять тысячи
19. девятнадесять	100.000	сто тысячи
20. двадесять	1,000.000	милліонъ.

Отъ количественны-ты единъ ся скло-
нива така :

Число Единственно.

	мъжскыи	женскыи	срѣдній
	Пълио	усъчено	усъчено
И.	единый	единъ	една
Д.	едному		едно
В.	едного	единъ	единж
			едно

Число множественно.

И.	едни	едны	едны.
В.	едны		

Два за мъжскыи родъ, а за женскыи и срѣдній *две*.

Тысяща ся склонява по съществителны имена на *а.* *хылядо* Множ. *хыляды*.

Милліонъ по съществителны имена съ окончяню на *ь*.

А всички други количественны съ несклоняемы.

61. Порядны-ты и умножителны-ты числительны ся склоняватъ по примѣры за прилагателны имена; така: *пръвый*, *вторый*, *двойныи*, *тройныи* склоняватъ ся по примѣръ *старый*, а *третий* по примѣръ *синий*.

Забѣлѣжв. Отъ порядны-ты само *пръвый* и *четвртый* имѣть и усъчено окончяню *пръвъ*, *четвртъ*.

62. Дробны-ты и стбираемы-ты ся склоняватъ по съществителны-ты имена съ еднакво окончяню; така: *половина*, *единица*, *десѧтица*, *двойка*, *тройка* склоняватъ ся по примѣръ *глава*.

Двама има за женский родъ двѣмъ; а другы-ты: двое, трое, трима, троица шестина, пятна, седми на и пр. както и неопрѣдѣлителны числителны: малцина, мнозина, нѣколцина съ несклоняемы.

ГЛАВА ЧЕТВРЬТА.

За мѣстоимені - то.

63. Мѣстоименія ся наречать рѣчи, които ся употреблявать на мѣсто имя, като: *азъ, ты, онъ, тоя* и пр.

64. Има седьмь строя мѣстоименія:

1) *Личны*, 2) *Притяжателны*, 3) *Въпросителны*, 4) *Показателны*, 5) *Относителны*, 6) *Опредѣлителны*, и 7) *Неопределителны*.

65. Личны-ты мѣстоименія показывать явно и при-тѣхъ лица; тыи съ:

За пръво лице, кое-то говори: *азъ, мы*.

За второ лице, кому-то ся говори: *ты, Вы*.

За трете лице, за кое-то ся говори: *онъ, она, оно; той, тя, то; они, тіи*.

Склоненіе за личны-ты мѣстоименія.

1-во лице.

за три-тѣхъ рода

Ч. Сд.

И. *азъ*

Д. *менѣ, ми*

В. *мене, мя*

2-ро лице.

за три-тѣхъ рода

Ч. Сд.

ты

тебѣ, ти

тебе, тя.

Ч. Множ.

И. мы (ные)
Д. намъ, ни
В. нась, ны

Ч. Множ.

Вы (Вые)
 Вамъ, Ви
 Васъ, Вы.

третье лицо.

Число Единственно.

мъжск.

И. онъ, той
Д. нему, му
В. него, го

женск.

она, тя
 ней, ѝ
 неш, ѿ

срѣд.

оно, то
 нему, му
 него, го.

Число Множественно.

И. они, тїи
Д. нимъ, имъ,
 тѣмъ
В. нихъ, гы,
 тѣхъ

оны, тыи
 нимъ, имъ,
 тѣмъ
 нихъ, ты,
 тѣхъ

оны, тыи
 нимъ, имъ,
 тѣмъ
 нихъ, гы,
 тѣхъ.

66. Има и друго лично мѣстоименіе: *себе, ся, нарѣчено възвратно*; то ся употреблява и за три-тѣхъ лица и въ двѣ-тѣ числа така: **В.** *себе, ся, Д. себѣ, си.*

67. Притяжательны-ты мѣстоименія показвать, че имя-то, кое-то наумявать, има въ владаніе нѣчто; тыя мѣстоименія ся производждать отъ лично-ты, така:

За пръво лице притяжательны мѣстоименія сѧ: *мой, жоя, мое; нашъ, нашя, наше.*

За второ лице притяжательны мѣстоименія сѧ: *твой, твоя, твое; Вашъ, вашя, ваше.*

За трето лице притяжательны мѣстоименія сѧ: *неговъ, а, о; неинъ, а, о; тѣхънъ, а, о; нихънъ, а, о;* А за три-тѣ лица общо притяжательно мѣстоименіе е: *свой, своя, свое.*

Склонение за притяжательные местоимения.

1)- *Мой.*

Число Единственно.

мужск.	женск.	срѣд.
И. мой	моя	мое
В. мой, я	мои	мои

Число Множ. и за три-тъ рода.

И. В. мои.

Така ся склоняться и твой, свой.

2). *Нашій, нашъ*

Число Единственно.

мужск.	женск.	срѣд.
И. нашій, нашъ	наша,	наше
В. нашій, яго, нашъ	наши	наше

Число Множ. и за три-тъ рода.

И. В. наши.

Така и *Vашій, Вашъ.*

Неговыи, нейныи, тѣхныи, нихныи склоняться като прилагателны съ окончяню на ый.

68. Въпросителны-ты мѣстоименія служять за пытаню; като: *кой?* *что?* *чий?* *я, е?* *какъвъ?* *каква?* *какво?* *колкъвъ?*

Склонение за въпросителны мѣстоименія.

1). *Кой?*

Число Единственно.

мужскыи	женскыи	срѣдніи
И. кой	коя	кое
Д. кому		
В. кого, кой	кои	кое

Число Множ. и за три-тъ рода
И. В. кои.

- 2). *Что е неизмѣняемо.*
- 3). *Чий.*

Число Единственное.

мъжск.	женск.	срѣдн.
И. чій	чія	чіе
В. чій	чії	чіе.

Число Множ. и за три-тъ роды
И. В. чіи.

- 4). *Какъвъ, каква, какво.*

Число Единственное.

И. какъвъ	каква	какво
В. какъвъ	каквъ	какво.

Число Множественное.

И. какви	каквы	каквы
В. каквы	каквы	каквы.

Така и колкъвъ, колкъва, колкъво.

69. *Показательны-ты мѣстоименія* служатъ за отговоръ на въпросителны-ты сир. да показвать и сочять предметы-ты; като: *тоя, она, такъвъ, толкъвъ, онакъвъ, инакъвъ.*

*Склоненіе за показательны
мѣстоименія.*

- 1). *Тоя.*

Число Единственное.

мъжск.	женск.	срѣдн.
И. тоя	тая	товард(туй)
Д. томува		
В. тогова, тоя тжж		това (туй)

Число Множественно.

И. тія	тыя	тыя
В. тыя	тыя	тыя.

Така ся склонява и она, оная, онова.

А такъвъ, толкъвъ, онакъвъ и наакъвъ склоняться като въпросително какъвъ?

70. Относителны-ты мѣстоименія показвать, че това, что ся говори относи ся на показанъ прѣдмѣтъ; като: кой-то, что-то, чий-то, какъвъ-то, колкъвъ-то.

**Склонение за относителны
мѣстоименія.**

1). Кой-то, коя-то, кое-то.

Число Единственно.

	мъжскыи	женскыи	срѣдній
И.	кой-то	коя-то	кое-то
Д.	кому-то		
В.	кого-то	кои-то	кое-то

Число Множ. и за три-тѣ рода

И. В. кои-то.

2). Что-то е неизмѣняемо.

3). Какъвъ - то колкъвъ - то ся склоняться като въпросително какъвъ, а то ся прибавя.

4). Чий-то ся склонява като въпросително чий съ прибавленіе то.

71. Опрѣдѣлителны-ты мѣстоименія служить за най-ближне опрѣдѣленіе на прѣдмѣтъ

та или на качество-то му; като: *самый, самъ;*
цѣлъ, всякой, всякъвъ, всичкий.

Склонение за определительны мѣстоименія.

1) *Самый, самъ, а, о; цѣлый, цѣлъ, а, о* склонять ся по примѣръ за прилагательны имена.

2) *Всякой* по въпросително мѣстоименію *кой?*

3) *Всякъвъ* по въпросително мѣстоименію *какъвъ?*

4) *Всичкий, всичка, всичко;* (весь, вся, все) въ множ. число мжск. родъ И. *вси,* В. *всичкы;* женск. и ср. множ. И. В. *всичкы.*

72. Неопределительны мѣстоименія ся употреблявать намѣсто имена существительны и прилагательны неопределено; като: *нѣкой, никой, нѣчто, ничто, кой-годѣ, какъвъ-годѣ, что-годѣ.*

Склонение за неопределительны мѣстоименія.

Число Единственно.

мжск.	женск.	срѣдн.
И. <i>нѣкой</i>	<i>нѣкоя</i>	<i>нѣкое</i>
Д. <i>нѣкому</i>		
В. <i>нѣкого</i>	<i>нѣкою</i>	<i>нѣкое.</i>

Число Множ. и за три-тъ рода

И. В. нѣкои.

Така ся склонява и никой.
Нѣчто и ничто и что - годѣ сѧ неизмѣнныемы.

Отъ кой-годѣ и какъвъ-годѣ склоняватъ ся само кой и какъвъ по въпросителны мѣстоименія, а годѣ имъ ся притуря въ падежи-ты и у двѣ-тѣ числа.

ГЛАВА ПЯТА.

За члена.

73. Въ блѣгарскій языкъ има само единъ членъ, кой-то е за мажкий родъ тѣ, за женскій та, за срѣдній то; членъ-тѣ е усѣчено окончяніе отъ показателны-ты: **тоя, тая, това.**

74. Членъ-тѣ ся употреблява слѣдѣ имени нарицателны и прилагателны, кога-то говоримъ за прѣдмѣты-ты и за качества-та имъ съ показаніе опрѣдѣлено и извѣстно; като: **мажсъ-тѣ, жена-та, момче-то** и пр.

75. Членъ-тѣ ся склонява заедно съ имя-то и има слѣдующы-ты измѣненія:

Число Единствено.

	мажск.	женск.	срѣдн.
И.	тѣ	та	то
В.		тѣ	то

Число Множествено.

И.	ти	ты	та, ты
В.	ты	ты	та, ты.

З а б ъ л ъ ж в. а) Числително *два* пріима сълѣдъ себе членъ *та*; като: *два-та*, а *две* и всички други количествени пріимжть членъ *тѣ* или *тѣхъ*; като: *двѣ-тѣ*, *три-тѣ*; *пять-тѣхъ*, *десѧть-тѣхъ* и пр.

З а б ъ л ъ ж в. б) Сълѣдъ сѫществителны срѣдни въ множ. число употреблява ся членъ *та*; като: *лица-та*; а сълѣдъ прилагателны срѣдни въ множ. поставя ся членъ *ты*; като: *умны-ты* *дѣтица*.

ГЛАВА ШЕСТА.

За глагола.

76. Глаголи ся наричатъ рѣчи, кои то показвать дѣйствие, или състоянїе; като: *сѣмъ*, *спѣ* и пр.

77. Глаголи-ти по свое значенїе дѣлять ся на шесть строя, нарѣчены залози:

1) Глаголи отъ дѣйствителенъ залогъ; 2) глаголи отъ срѣдни залогъ; 3) глаголи отъ страдателенъ залогъ; 4) глаголи отъ възвратенъ залогъ; 5) глаголи отъ взаименъ залогъ; и 6) мѣстоименни глаголи.

78. Глаголи отъ дѣйствителенъ залогъ показвать дѣйствие, что прѣминува на другъ прѣдмѣтъ, кой-то ся опрѣдѣлява съ отвѣтъ на въпросъ: *кого?* *что?* като: *сѣмъ* (*что?*) *нивѣ*; *біжъ* (*кого?*) *Стояна* и пр.

79. Отъ срѣдни залогъ глаголи показвать състоянїе на прѣдмѣта, или дѣйствие.

что не прѣминува на другъ прѣдмѣтъ; като: *спѣкъ, сѣдѣхъ, ходѣхъ, скачамъ* и пр.

80. Страдателни-ти глаголи показвать състоянїе на прѣдмѣта, възъ кой-то иде дѣйствїе отъ другого; като: *уби ся чловѣкъ; гради ся кѣща* и пр.

81. Отъ възвратенъ залогъ глаголи показвать дѣйствїе, врънѣто на сѫшыи прѣдмѣтъ, что дѣйствуетъ; като: *митжъ ся, хранитжъ ся*.

82. Глаголи отъ взаименъ залогъ показвать дѣйствїе взаимно между два, или повече прѣдмѣты; като: *знатжъ ся съ Стояна, обычиями ся съ . . .*

83. Мѣстоимени съ тія глаголи, които ся употребляватъ съ дателный падежъ отъ личны-ты мѣстоименія и показвать волю за нѣкакво дѣйствїе или състоянїе; като: *піе ми ся, (ще ми ся да піижъ или искаль да піижъ) спи ти ся (ще ти ся да спишъ или искаль да спишъ)*.

84. Дѣйствителный и срѣдній сѣ главни залози, а отъ тѣхъ като имъ ся прибави възвратно мѣстоименїе ся ставать друзи-ти залози.

85. Срѣдни-ти глаголи по състава си приличятъ или на дѣйствителны, както: *спѣхъ, ходѣхъ*; или на възвратны, както: *надѣтжъ ся, смѣтжъ ся* и пр.

З а б ъ л ъ ж в. Възвратни-ти глаголи ставать отъ дѣйствителны-ты съ прибавленїе мѣстоименїе

ни ся; като: *мышъ, мышъ ся*; а пакъ срѣдни глаголи съ мѣстоименіе *ся*, не ся употребляватъ безъ това мѣстоименіе и като дѣйствителни; напр. *надѣхъ ся нѣма* дѣйствително окончаніе: *надѣхъ*.

86. Глаголи-ти ся изглеждватъ по видъ, *наклоненіе, врѣмя, лицо, число и спряженіе.*

87. По видъ глаголи-ти ся: *неопрѣдѣлени, многократни, опрѣдѣлени и учащателни.*

88. Неопрѣдѣлени -ти глаголи показватъ дѣйствието и състояніето просто, неопрѣдѣлено да ли чясто ся то врьши, или ся сврьша и става отведенажъ въ това врѣмя, за кое-то е думата; като: *пишѫ, сѣдѫ, лѣжѫ.*

89. *Многократни-ти* глаголи показватъ дѣйствието или състояніето да ся е врьшило и становало нѣколко пъти въ едно врѣмя; като: *писвамъ, сѣдамъ, лѣгвамъ.*

90. Глаголи отъ *опрѣдѣленъ* видъ показватъ дѣйствието да ся сврьша на-веденажъ въ едно врѣмя; като: *сѣднѫ, лѣгнѫ, скокнѫхъ* и пр.

91. Глаголи отъ *учащателенъ* видъ показватъ дѣйствието сврьшено да ся повтаря чясто, нѣколко пъти, въ едно врѣмя; като: *двигнувамъ, станвамъ, обыкнувамъ, гладувамъ* и пр.

Забѣлѣжв. Не всички глаголи могатъ да дойдатъ и въ четыре-тѣ кляаны вида; обыкно-

вено имѣть по два вида, а иѣкои и по три; така: *съмъ* (неопрѣдѣленъ видъ) има *сѣвамъ* (многократенъ видъ); *срѣщимъ* (опрѣдѣленъ видъ); *срѣщамъ* (многократенъ видъ); *обычамъ* (многокр.) *обыкнишъ* (опрѣдѣленъ) *обыкнувамъ* (учящателенъ) и пр.

92. Дѣйствието ся изричя или изявително съ показваніе врѣмѧ-то; като: ты ходишъ, азъ пишѫ, мы бѣгаме и пр. или повелително съ заповѣданіе да ся врьши дѣйствието; като: ходи, пиши, бѣгайте. Тыя различни начини, по кои-то ся казва дѣйствието, наричатъ *наклоненіе*. И така наклоненія сѫ двѣ: изявително и повелително.

93. Врѣмена собственно сѫ три: *настояще*, *прѣминжло* и *бѣдѣщѣ*; като: ходѣ (наст.), ходяхъ, ходихъ, ходилъ съмъ, ходилъ бѣхъ (прѣминжло) щѣ ходѣ, ходи-щѣ (бѣдѣщѣ).

94. Настоящее показва, че дѣйствието ся врьши въ това врѣмѧ кога ся говори; като: пишѫ (сега).

95. Прѣминжло врѣмѧ има пять вида:

а) *Прѣминжло неокончательно*, кое-то показва дѣйствието, че ся врьшило иѣкога, въ заминжло врѣмѧ; като: пишахъ.

б) *Прѣминжло окончательно* показва дѣйствието, че ся сврьшило за всегда; като: писахъ.

в) *Прѣминѣло свръшено* показва дѣйствието свръшено нас скоро; като: *писалъ съмъ*.

г) *Прѣминѣло относително* показва дѣйствието свръшено прѣди друго дѣйствие; като: *писалъ бѣхъ*.

д) *Отдавна-прѣминѣло* врѣмя показва, че дѣйствието ся е свръшило отдавна прѣди друго дѣйствие; като: *писалъ съмъ былъ*.

96. *Бѫдѫщее* показва, че дѣйствието има да ся свръши и сполѣ. Има два вида бѫдѫщи врѣмена:

а) Бѫдѫще неокончательно, кое-то показва, че дѣйствието ще ся свръши веднажъ исполѣ, въ едно врѣми; като: *щѣ пиштъ*.

б) Бѫдѫще неопрѣдѣлено, кое-то показва, че дѣйствието има да ся свръши исполѣ, нѣ опрѣдѣлява врѣмято; като: *писа-щѣ*.

97. Врѣмената по състава си сѧ *просты и сложни*.

Просты сѧ: настояще, *прѣминѣло неокончательно*, и *прѣминѣло окончательно*;

Сложни сѧ: *прѣминѣло свръшено*, *прѣминѣло относително*, *отдавна прѣминѣло*, и *двѣ-тѣ бѫдѫщи*.

98. Сложни-ты прѣминѣлы врѣмена ставатъ отъ причастието на глагола съставено съ врѣмената отъ глаголъ *съмъ*. А бядѫщи-ты врѣмена ставатъ отъ настояще-

врѣмѧ на глагола, събрано съ глаголь щѣ. Оттова глаголи: *съмъ* и *щѣ* наричать ся *спомагателни*.

Забѣлѣжв. Отъ глаголь съмъ има и многократенъ видъ *бывамъ*, кой-то такожде служи за съставленіе сложны врѣмена.

99. Лица - та у глагола показвать, че прѣдмѣтъ-тъ, что стои или дѣйствува е отъ *пръво*, *второ* или *трете* лице; като: *азъ пишѫ, ты пишешь, онъ пишетъ*.

100. Числа сѧ двѣ: *единственно* въ три лица: *пишѫ*, *пишешь*, *пишетъ*; *множественно* въ три лица: *пишемъ*, *пишете*, *пишѣтъ*.

101. Глаголи-ти измѣнявать окончяніята си да дойдѣть въ различны наклоненія, врѣмена, лица и числа; това измѣненіе въ окончаніе-то имъ наричая ся *спряженіе*.

102. Глаголи-ти по свойства-та въ спряженіе-то си бывать *правилны*, *неправилны* и *едноличны*.

Правилни-ти глаголи ся спрягавать по едны общы правила;

Неправилни-ти глаголи ся уклонявать отъ общы-ты правила;

Еднолични-ти (безлични-ти) глаголи ся употреблявать само въ трете лице; като: *грѣми, свѣтка ся, трѣбува* и пр.

103. За правилны-ты глаголы ся поставять три спряженія:

По пръво спряженіе ся спрягавать глаголи отъ неопрѣдѣленъ и опрѣдѣленъ видъ съ окончаніе въ настоящее врѣмѧ пръво лице на *жъ*, *жъ*, второ лице на *ешъ*; като: *ревжъ*, *ревешъ*; *сѣжъ*, *сѣешъ*.

По второ спряженіе ся спрягавать глаголи отъ неопрѣдѣленъ видъ съ окончаніе въ настоящее врѣмѧ пръво лице на *жъ*, *жъ*, второ лице на *ишъ*; *саджъ*, *садишъ*; *молжъ*, *молиши*.

По третє спряженіе ся спрягавать глаголи отъ многократенъ и учащателенъ видъ съ окончаніе въ настоящее пръво лице на *амъ* и *ямъ*; като: *думамъ*, *тръкалямъ*.

СПРЯЖЕНИЕ ЗА СПОМАГАТЕЛНЫ-ТЫ ГЛАГОЛЫ.

1. *Съмъ.*

Наклоненіе изъвнително.

Врѣмѧ настоящее.

Ч. Един.

съмъ

си

е (есть)

Ч. Множ.

сме (смы)

сте

сѫ.

Прѣмѣнѣло неокончательно.

Ч. Един.

бѣхъ или бяхъ

бѣ или бяше (ты)

бѣ или бяше (онъ, а, о)

Ч. Множ.

бѣхме

бѣхте

бѣхъ.

Прѣмінжло окончательно.

Ч. Един.

быхъ или быдохъ

бы или быде (ты)

бы или быде (онъ, а, о).

Ч. Множ.

быхме или быдохме

быхте „ быдохте

быхж „ быдохж.

Прѣмінжло сврьшено.

Ч. Един.

быль, а, о съмъ

быль, а, о си

быль, а, о е

Ч. Множ.

были, ы, смы

были сте

были сж.

Прѣмінжло относительно.

быль, а, о бѣхъ

быль, а, о бѣ (ты)

быль, а, о бѣ (онъ, а, о)

были, ы, бѣхме

были бѣхте

были бѣхж.

Бѫдѫщe неокончательно.

Ч. Един.

щж съмъ

щечь си

ще е

Ч. Множ.

щемъ смы

щете сте

щжть сж.

Въ опрѣдѣленъ видъ.

Ч. Един.

щж бѫдж

щечь бѫдешъ

ще бѫде

Ч. Множ.

щемъ бѫдемъ

щете бѫдете

щжть бѫджть.

Бѫдѫщe неопрѣдѣлено.

Ч. Един.

бы-щж

бы-щечь

бы-ще

Ч. Множ.

бы-щемъ

бы-щете

бы-щжть.

Наклонение повелительное.

Ч. Един.

нѣма пръво лице

бѫди

дабѫде

Ч. Множ.

да бѫдемъ

бѫдѣте

да бѫджть.

П р и ч а с т і я :

Настоящее.

сѧшъй, сѧща, сѧщо.

Прѣминжало.

былъ, была, было.

2. Щѣ ся спрягава по пръво спряженіе,

3. Бывамъ ся спрягава по третє спряженіе.

ПРЪВО СПРЯЖЕНИЕ.

По пръво спряженіе ся спрягавать глаголи отъ неопрѣдѣленъ и опрѣдѣленъ видъ съ окончаніемъ въ настоящее время.

Ч. Сдин.	Ч. Множ.	
пръво лице на	ж или жъ	емъ
второ лице на	ешь	ете
третое лице на	е	жтъ или жтъ.

</div

Прѣмінжло окончательно.

Ч. Сдин.

ревахъ
рева (ты)
рева (онъ, а, о)

Ч. Множ.

ревахме
ревахте
ревахж.

Прѣмінжло сврьшено.

Ч. Сдин.

реваль, а, о { съмъ
 си
 е

Ч. Множ.

ревали, ы { сме
 сте
 сж.

Прѣмінжло относительно.

Ч. Сдин.

реваль, а, о { бѣхъ
 бѣ (ты)
 бѣ (онъ, а, о)

ревали, ы { бѣхме
 бѣхте
 бѣхж.

Ч. Множ.

Отдавна прѣмінжло.

Ч. Сдин.

реваль, а, о { съмъ |
 си | быль, а, о
 е |

ревали, ы { сме |
 сте | были, ы.
 сж |

Бѣджащее неокончательно.

Ч. Сдин.

щѣ ревѣ
щешь ревешь
ще реве

Ч. Множ.

щемъ ревемъ
щете ревете
щѣть ревѣть.

Бѣджащее неопрѣдѣлено.

Ч. Сдин.

рева-щѣ
рева-щешь
рева-ще

Ч. Множ.

рева-щемъ
рева-щете
рева-щѣть.

Наклонение повелительное.

Ч. Сдин.	Ч. Множ.
пръво лице нѣма реви	да ревемъ
да реве	ревѣте
	да ревжть.

Причины.

реваль, ревала, ревало.

По тоя примѣръ ся спрягавать: *дрѣмѣтъ*,
клѣпѣтъ, *ковѣтъ*, *орѣхъ* и пр.

2. Примѣръ пѣмъ.

Наклонение изъвительное.

Время настоящее.

Ч. Сдин.	Ч. Множ.
пѣмъ	пѣемъ
пѣешь	пѣете
пѣе (ты)	пѣижть.

Прѣминжало неокончательно.

Ч. Сдин.	Ч. Множ.
пѣяхъ	пѣахме
пѣяше (ты)	пѣахте
пѣяше (онъ, а, о)	пѣахж.

Прѣминжало окончательно.

Ч. Сдин.	Ч. Множ.
пѣхъ	пѣхме
пѣ (ты)	пѣхте
пѣ (онъ, а, о)	пѣхж.

Прѣминжало свръшено.

Ч. Сдин.	Ч. Множ.
пѣль, а, о съмъ си е	пѣли, ы сме сте сж.

Прѣмінжало относительно.

Ч. Сдин.

пѣлъ, а, о	бѣхъ
	бѣ (ты)
	бѣ (онъ, а, о)

Ч. Множ.

пѣли; ы	бѣхме
	бхѣте
	бѣхж.

Отдавна - прѣмінжало.

Ч. Сдин.

пѣлъ а, о	съмь
	си
	е.

Ч. Множ.

пѣля, ы	сме
	сте
	сж.

Бѫдѫщее неокончательно.

Ч. Сдин.

**щѣ пѣш
щешь пѣешь
ще пѣе (ть)**

Ч. Множ.

**щемь пѣемъ
щете пѣете
щжть пѣжть.**

Бѫдѫщее неопределено.

Ч. Сдин.

**пѣ-щѣ
пѣ-щете
пѣ-ще**

Ч. Множ.

**пѣ-щемъ
пѣ-щете
пѣ-щжть.**

Повелительное.

Ч. Сдин.

**прѣво лице нѣма
пѣй
да пѣе**

Ч. Множ.

**да пѣемъ
пѣйте
да пѣжть.**

Причастія:

дѣйствительно.

пѣлъ, пѣла, пѣло.

страдательно.

пѣнъ или пѣтъ, а, о.

Така ся спрягавать: *вѣтъ*, *лѣтъ*; *мытъ*,
рытъ, *трітъ*; *игратъ*, *чютъ* и пр.

Забѣлѣжв. *Латъ* прѣминѧло окончательно
има въ многократенъ видъ: *лаѧхъ*.

3. Примеръ *плетѣ*.

4. Примеръ *пишѣ*.

Наклонение изъявительное.

Врѣмѧ настоящее.

Число Единственно.

плетѣ

пишѣ

плетеши

пишеши

плете (ты)

пишеше (ты)

Число Множественно.

плетемъ

пишемъ

плетете

пишете

плетѧть

пишѧть

Прѣминѧло неокончательно.

Число Единственно.

плетяхъ

пишяхъ

плетяше (ты)

пишеше (ты)

плетяше (онъ, а, о)

пишеше (онъ, а, о)

Число Множественно.

плетяхме

пишяхме

плетяхте

пишяхте

плетяхъ

пишяхъ

Прѣминѧло окончательно.

Число Единственно.

плетохъ

писахъ

плете (ты)

писа (ты)

плете онъ, (а, о)

писа (онъ, а, о)

Число Множественно.

плетохме

писахме

плетохте

писахте

плетохж

писахж.

Прѣмѣнило сврьшено.**Число Единственное.**

пле́ль, а, о

съмъ	{	си
сме		
е		

пи́салъ, а, о

съмъ	{	си
сме		
е		

Число Множественно.

пле́ли, ы

сме	{	сте
сте		
е		

пи́сали, ы

сме	{	съ.
сте		
е		

Прѣмѣнило относительно.**Число Единственное.**

пле́ль, а, о

бѣхъ	{	бѣхъ
бѣ (ты)		
бѣ (онъ, а, о)		

пи́салъ, а, о

бѣхъ	{	бѣ (ты)
бѣ (ты)		
бѣ (онъ, а, о)		

Число Множественно.

пле́ли, ы

бѣхме	{	бѣхме
бѣхте		
бѣхж		

пи́сали, ы

бѣхте	{	бѣхте
бѣхж		
бѣхж.		

Отдавна - прѣмѣнило.**Число Единственное.**

и́салъ, а, о

съмъ	{	былъ, а, о
си		
е		

пи́салъ, а, о

съмъ	{	былъ, а, о.
си		
е		

Число Множественно.

пишали, ы	{	сме	пишали, ы	{	сме	—
		сте			сте	
		сж.			сж.	

Будущее неокончательно.**Число Единственное.**

щा плетъ	щъ пишъ
щешь плетешь	щешь пишешь
ще плете (ты)	ще пише (ты).

Число Множественно.

щемъ плетемъ	щемъ пишемъ
щете плетете	щете пишете
щъть плетъть	щъть пишъть.

Будущее неопределено.**Число Единственное.**

пле-щъ	писа-щъ
пле-щешь	писа-щешь
пле-ще	писа-ще.

Число Множественно.

пле-щемъ	писа-щемъ
пле-щете	писа-щете
пле-щъть	писа-щъть.

Повелительное.**Число Единственное.**

пръво лице нѣма	—
плети	пиши
да плете	да пише.

Число Множественно.

да плетемъ	да пишемъ
плетѣте	пишѣте
да плетъть	да пишъть.

П р и ч а с т і я :

дѣйствително.

пле́ль, пле́ла, пле́ло писа́ль, а, о.

страдателно.

плете́нь, а, о. писа́нь, а, о.

По 3-ій примѣръ: *плеть* ся спрягавать:
мѣтѣ, *четѣ*, *пасѣ*, *растѣ*, *гребѣ*; *влекѣ*,
стригѣ, *врьшѣ* и пр.

По 4-ый примѣръ: *пиши* ся спрягавать
 глаголи: *лижѣ*, *льжѣ*, *мажѣ*; *плачѣ*, *гва-
 чѣ* и пр.

5. Примѣръ: *двигнѣ*.

Наклоненіе изъвително.

Врѣмѧ настоящее.

Ч. Сдин.

двигнѣ

двигнешь

двигне (ть)

Ч. Множ.

двигнемъ

двигнете

двигнѣть.

Прѣминжло неокончательно.

Ч. Сдин.

двигняхъ

двигняше (ты)

двигняше (онъ, а, о.)

Ч. Множ.

двигняхме

двигняхте

двигняхж.

Прѣминжло окончательно.

Ч. Сдин.

двигнѣхъ

двигнѣ (ты)

двигнѣ (онъ, а, о.)

Ч. Множ.

двигнѣхме

двигнѣхте

двигнѣхж.

Прѣмѣнѣло сврьшено.

Ч. Сдин.

дѣгнѣль, а, о	съмъ
	си
	е

Ч. Множ.

дѣгнѣли, ы	сме
	сте
	сж.

Прѣмѣнѣло относително.

Ч. Сдин.

дѣгнѣль, а, о	бѣхъ
	бѣ (ты)
	бѣ (онъ, а, о)

Ч. Множ.

дѣгнѣли	бѣхимѣ
	бѣхте
	бѣхж.

О тда виа - прѣмѣнѣло.

Ч. Сдин.

дѣгнѣль, а, о	съмъ	былъ, а, о
	си	
	е.	

Ч. Множ.

дѣгнѣли, ы	сме	были, ы.
	сте	
	сж.	

Бѣдѣщее неокончательно.

Ч. Сдин.

**щѣ дѣгнѣж
щешь дѣгнѣшь
ще дѣгнѣ (ть)**

Ч. Множ.

**щемъ дѣгнѣмъ
щете дѣгнѣте
щѣдѣ дѣгнѣть.**

Бѣдѣщее неопрѣдѣлено.

Ч. Сдин.

**дѣгнѣ-щѣ
дѣгнѣ-щешь
дѣгнѣ-ще**

Ч. Множ.

**дѣгнѣ-щемъ
дѣгнѣ-щете
дѣгнѣ-щѣдѣ.**

Повелительное.

нѣма прѣво лице

да дѣгнѣмъ

дѣгнї

дѣгнѣть

да дѣгнѣ

да дѣгнѣть.

Причастія:

дѣйствително:

дѣгнѣль, дѣгнѣла, дѣгнѣло.

страдателно:

двигнѣть, движнѣта, движнѣто.

По тоя примѣръ ся спрягавать вси глаголи отъ опреѣдѣленъ видъ; като: *левнѣ, скокнѣ, грабнѣ, пустнѣ, тласнѣ* и пр.

104. Забѣлѣжванія за пръво спряженіе.

1) Глаголи съ окончаніе на *гъ, къ, въ* спряженіе-то, кога-то буквы *г* и *к* дойдѣть прѣди мягкъ гласнѣ измѣнявать гы *г* на *ж*, *к* на *ч*; като: *стригнѣ, стрижеснѣ, отриже; влѣкнѣ, влѣчеснѣ, влѣче*, и пр.

2) Глаголи на *жнѣ, и чнѣ*, кои-то ся спрягавать по примѣръ *пишнѣ*, въ спряженіе-то, кога-то дойдѣть буквы *ж* и *ч* прѣдъ гласны тврьды измѣнявать гы *ж* на *з* или *г*; а *ч* на *к* или *ц*; като: *лижнѣ, лизахнѣ; лъжнѣ, лъгахнѣ; плачнѣ, пла-
кахнѣ; гвачнѣ, гвацахнѣ* и пр.

3) Глаголи на *тѣ, както и на шнѣ, кѣ и еѣ* и повече-то, что имѣть удареніе-то си на послѣдній слогъ правять прѣминѣло окончательно на *охъ*; като: *плетохъ, влѣкохъ* и пр. и тогава мягка-та буква *и* прѣди тврьдъ гласнѣ измѣнява ся на *х*; като: *връшихъ връхохъ*. и пр.

4) Глаголи: *берѣ, дерѣ, перѣ* и пр. въ прѣминѣло окончательно измѣтать буквѣ *е* та править: *брахъ, драхъ, прахъ*.

5) Глаголи *ищнѣ, плещнѣ, дращнѣ* прѣминѣло окончательно имѣть въ многократенъ видъ: *искахъ, плескахъ, драскахъ* (отъ *плескамъ, драс-
камъ искамъ*).

б) Глаголи: *кльнъ и жель* въ прѣм. оконч. правять *клахъ, мяхъ, прострѣлъ* прави *прострѣхъ, постелъ постлахъ*, а пакъ *земль* прави *зяхъ* (= зехъ).

ВТОРО СПРЯЖЕНИЕ.

По второ спряженю ся спрягавать глаголи отъ неопрѣдѣленъ видъ съ окончянія въ настояще врѣмѧ.

Ч. Един.

прѣво лице

ж, иж

второ лице

ишь

трете лице

и (ть)

Ч. Множ.

имъ

ите

ять.

1. Прѣмѣръ: *садж*

2. Прѣмѣръ: *лѣтж*.

Наклоненіе изъвѣтливо.

Врѣмѧ настояще.

Число Единственно.

садж

лѣтж

садиши

лѣтишь

сади (ты)

лѣти (ть)

Число Множествено.

садимъ

лѣтимъ

садите

лѣтите

садятъ

лѣтятъ.

Прѣминжло неокончательно.

Число Единственно,

садахъ

лѣтяхъ

садаше (ты)

лѣташе (ты)

садаше (онъ, а, о)

лѣташе (онъ, а, о)

Число Множественно.

садахиे	лътаяхиे
садяхте	лътаяхте
садяхж.	лътаяхж.

Пръмни жло окончательно.*Число Единственное.*

садихъ	лътъхъ
сади (ты)	лътъ (ты)
сади (онъ, а, о)	лътъ (онъ, а, о)

Число Множественно.

садихме	лътъхме
садихте	лътъхте
садихж.	лътъхж.

Пръмни жло свръшено.*Число Единственное.*

садилъ, а, о	съмъ	лътълъ, а, о	съмъ
	си		си
	е		е

Число Множественно.

садили, ы	сме	лътъли, ы	сме
	сте		сте
	съ		съ.

Пръмни жло относително.*Число Единственное.*

садилъ, а о	бъхъ	лътълъ, а, о	бъхъ
	бъ (ты)		бъ (ты)
	бъ (онъ, а, о)		бъ (онъ, а, о)

Число Множественно

садили, ы	бъхме	лътъли, ы	бъхме
	бъхте		бъхте
	бъхж.		бъхж.

О т д а в и а п р ъ м и н ю л о.

Число Единственное.

садиаъ, а о	{	съиъ,	быль, а, о	{	съиъ	быль, а, о
		св			си	
		е			е	

Число Множественное.

садиаъ, ы	{	сме	были, ы	{	сме	были, ы
		сте			сте	
		съ			съ.	

Б ъ д ј щ е е неокончательно.

Число Единственное.

щъ	садж	щъ	лѣтъ
щешь	садишъ	щешь	лѣтишъ
ще	сади	ще	лѣти.

Число Множественное.

щемъ	садимъ	щемъ	лѣтимъ
щете	садите	щете	лѣтите
щъть	садять	щъть	лѣтять.

Б ъ д ј щ е е неопрѣдѣлено.

Число Единственное.

сади-щъ	лѣтѣ-щъ
сади-щешь	лѣтѣ-щешь
седи-ще	лѣтѣ-ще

Число Множественное.

сади-щемъ	лѣтѣ-щемъ
сади-щете	лѣтѣ-щете
сади-щъть	лѣтѣ-щъть.

П о в е л и т е л и н о.

Число Единственное.

нѣма пръво лице	—
сади	лѣти
да сади	да лѣти.

Число Множественно.

да садимъ
садъте
да садяты

да лѣтимъ
лѣтъте
да лѣтятъ.

Причастія:

дѣйствительно:
садиль, а, о. лѣтъль, а, о.

страдателно:
садень, а, о. тицъ, а, о.

По 1-ый примѣръ ся спрягавать: *сади*,
кори, *мори*, *говори*, *гаси* и пр.

По 2-ый примѣръ ся спрягавать: *врѣ-
ти*, *види*, *трѣпѣ*.

3. Примѣръ: брои.

4. Примѣръ: дрѣжи.

Наклоненіе извинительное.

Врѣмя настоящее.

Число Сдинственное.

брои
брояшь
брояи

дрѣжи
дрѣжишь
дрѣжи

Число Множественно.

брояимъ
брояте
броять

дрѣжимъ
дрѣжите
дрѣжать.

Прѣмінѣло неокончательно.

Число Сдинственное.

брояхъ
брояше (ты)
брояше (онъ, а, о)

дрѣжахъ
дрѣжишь (ты)
дрѣжишь (онъ, а, о)

Число Множественно.

брояхме	дръжахме
брояхте	дръжахте
брояхъ.	дръжахъ.

Прѣмѣнилъ окончательно

Число Единственное.

брояхъ	дръжахъ (= дръжъхъ)
броя (ты)	дръжя (ты)
броя (онъ, а, о)	дръжя (онъ, а, о)

Число Множественно.

брояхме	дръжахме
брояхте	дръжахте
брояхъ..	дръжахъ..

Прѣмѣнилъ сврьшено.

Число Единственное.

броялъ, а, о	съмъ	дръжялъ, а, о	съмъ
	си		си
	е		е

Число Множественно.

брояли, ы	сме	дръжали, ы	сме
	сте		сте
	съ.		съ.

Прѣмѣнилъ относительно.

Число Единственное.

броялъ, а, о	бѣхъ	дръжялъ, а, о	бѣхъ
	бѣ (ты)		бѣ (ты)
	бѣ (онъ, а, о)		бѣ (онъ, а, о)

Число Множественно.

брояли, ы	бѣхме	дръжали, ы	бѣхме
	бѣхте		бѣхте
	бѣхъ..		бѣхъ..

О т д а в н а - п р ъ м и н ж л о .

Число Единственное.

бронялъ, а, о	$\left\{ \begin{array}{l} \text{съмь} \\ \text{си} \\ \text{е} \end{array} \right.$	былъ, а, о	дръжалъ, а, о	$\left\{ \begin{array}{l} \text{съмь} \\ \text{си} \\ \text{е} \end{array} \right.$	былъ, а, о
---------------	---	------------	---------------	---	------------

Число Множественно.

броняли, ы	$\left\{ \begin{array}{l} \text{сме} \\ \text{сте} \\ \text{съ} \end{array} \right.$	были, ы	дръжали, ы	$\left\{ \begin{array}{l} \text{сме} \\ \text{сте} \\ \text{съ} \end{array} \right.$	были, ы.
------------	--	---------	------------	--	----------

Б ю д ј щ е е н е о к о н ч а т е л и о .

Число Единственное.

щѣ брои	щѣ дръжи
щешь броишь	щешь дръжишь
ще брои	ще дръжи.

Число Множественно.

щемь броимь	щемь дръжимь
щете броите	щете дръжите
щѧть броять	щѧть дръжать.

Б ю д ј щ е е н е о п р ъ д ъ л е н о .

Число Единственное.

брой-щѣ	дръжя-щѣ
брой-щешь	дръжя-щешь
брой-ще	дръжяще

Число Множественно.

брой-щемь	дръжя-щемь
брой-шете	дръжя-шете
брой-щѧть	дръжя-щѧть.

П о в е л и т е л и о .

***Число Единственное.**

нѣма пръво лице	—
брой	дръжь (и)
да брои	да дръжи.

Число Множествено.

да броимъ
бройте
да броять

да дръжимъ
дръжте
да дръжатъ.

Причастія:

дѣйствително:
броилъ, а, о. **дръжялъ, а, о.**

страдателно:
броенъ, а, о. **дръжянъ, а, о.**

По 3-ій примѣръ ся спрягавать: *домъ, кромъ, помъ, молъ, мыслъ* и други на *ъ*.

По 4-ый ся спрягавать глаголи на *ижъ*; като: *лѣжитъ, мижитъ*; така и глаголъ *стонъ*.

105 — Забѣлѣж. за второ спряженіе.

а) Глаголи по второ спряжение имѣть прѣм. оконч. на *ихъ, ъхъ* и *яхъ*; като: *мыслимъ, мыслихъ, врѣтъ, врѣтъхъ, лѣжимъ, лѣжахъ*.

б) Нѣкои глаголи, като: *врѣчишъ, мѣличъ, ручъ, пищъ*, и други нѣмѣтъ прѣм. оконч. отъ неопредѣленъ видъ, а имѣть само отъ опредѣленый видъ; като: *врѣкнѣхъ, мѣлкнѣхъ, рукинѣхъ писнѣхъ* и пр.

в) Глаголъ *видѣ* повелително прави *вижъ*, както и *дрѣжъ, бѣжъ, лѣжъ*.

г) Глаголъ *спѣ* прѣм. оконч. прави *спахъ*; а *коли* прави *клахъ*.

ТРЕТЕ СПРЯЖЕНИЕ.

106. По третьему спряжению ся спрягавать глаголи отъ многократенъ и учащателенъ видъ съ окончанія въ настоящее врѣмѧ:

	Ч. Един.	Ч. Множ.
пръво лице	<i>а</i> мъ и <i>я</i> мъ	<i>а</i> ме и <i>я</i> ме
второ лице	<i>а</i> шъ, и <i>я</i> шъ	<i>а</i> те, и <i>я</i> те
третое лице	<i>а</i> и <i>я</i>	<i>а</i> ть и <i>я</i> ть.

1. Примѣръ: *выкамъ*. 2. Примѣръ: *валямъ*.

Наклоненіе и зижнително.

Врѣмѧ настоящее.

Число Единственно.

выкамъ	валямъ
выкашъ	валяшъ
выка	валя

Число Множественно.

выкаме (ы)	валяме (валямы)
выкате	валяте
выкатъ	валять.

Прѣминжло неокончательно.

Число Единственно.

выкахъ	валяхъ
выкаше (ты)	валяше (ты)
выкаше (онъ, а, о)	валяше (онъ, а, о)

Число Множественно.

выкахме	валяхме
выкахте	валяхте
выкахъ	валяхъ.

Прѣминжло окончательно.

Число Единственно.

выкахъ	валяхъ
выка (ты)	валя (ты)
выка (онъ, а, о)	валя (онъ, а, о)

Число Множественно.

выкàхме
выкàхте
выкàхж

валъхме
валъхте
валъхъ.

Прѣмінѣло сврьшено.

Число Сдинственное.

выкаль, а, о } съмь
си
е

валяль, а, о } съмъ
си
е

Число Множественно.

выкали, ы } сме
сте
съ

валяли, ы } сме
 } сте
 } съ.

Прѣміножло относително.

Число Единственно.

выкаль, а, о	{ бъхъ бъ (ты) бъ (онъ, а, о)	валяль, а, о	{ бъхъ бъ (ты) бъ (онъ, а, о)
--------------	-------------------------------------	--------------	-------------------------------------

Число Множественно.

выкали, ы } бъхм
бъхт
бъхж

валяли, ы { бъхме
бъхте
бъхж.

Отдавна прѣминжало.

Число Единственно.

выездъ, а, о } съѣзъ
сн
е

валить, а, о	съять си е	быть, а, о

Число Множественно.

выходи, **ы** { сме
стс
ся

были,	ы	{	сме		были,	и.
			сте			
			съ			

Б ы д ј щ е е н е о к о н ч а т е л и о.**Число Единственное.**

щж выкамъ
щешь выкашь
ще выка

щж валимъ
щешь валишь
ще вали

Число Множественно.

щемъ выкаме
щете выкате
щжть выкатъ

щемъ валиме
щете валите
щжть валить.

Б ы д ј щ е е н е о п р ъ д ъ л е н о.**Число Единственное.**

выка-щж
выка-щешь
выка-ще

вали-щж
вали-щешь
вали-ще

Число Множественно.

выка-щемъ
выка-щете
выка-щжть

вали-щемъ
вали-щете
вали-щжть.

П о в е л и т е л и о.**Число Единственное.**

иѣма пръво лице
выкай
да выка

валий
да вали.

Число Множественно.

да выкаме
выкате
да выкатъ

да валиме
валите
да валить.

П р и ч а с т і я :**дѣйствително :**

выкалъ, а, о.

валилъ, а, о.

страдателно :

выканъ, а, о.

валинъ, а, о.

По 1-ый примѣръ ся спрягавать: *двигамъ, лѣгамъ, чюкамъ, тыкамъ, минувамъ, бленувамъ* и пр.

По 2-ый ся спрягавать: *тръкалямъ, обыкалямъ, оставлямъ, стаямъ, расправлямъ* и пр.

107. Забѣлѣжванія за глаголы отъ многократенъ и учащателенъ видъ:

1) Отъ глаголы отъ неопрѣдѣленъ видъ, като имъ ся измени окончаніе-то *ъ* и *ъ* на *амъ* и *ямъ*, ставать глаголи отъ многократенъ видъ, като: *пѣнъ, пѣвамъ; плетъ, плетвамъ; развалъ, развалвамъ и развалимъ* и пр.

2) Отъ глаголы отъ неопрѣдѣленъ видъ, като имъ ся измѣни окончаніе-то *ъ* на *увамъ* ставать глаголи учащателни; като: *двигнъ, движнувамъ, лѣгнъ, лѣгнувамъ* и пр.

3) Почти всякой глаголъ отъ неопрѣдѣленъ видъ, кога ся сложи съ нѣкой прѣдлогъ, пріима окончаніе на *амъ* или *ямъ* и става отъ многократенъ видъ; като: *прѣпѣвамъ, запѣвамъ; прѣмѣчамъ* и пр. и въ това трѣбува да забѣлѣжимъ.

а) Глаголи отъ прѣво спряженіе на *шъ*, въ многократный видъ измѣнявать *ш* на *с* или *х*; като: *пишъ записвамъ, врьшишъ, оврьхвамъ*.

б) Глаголи на *жъ*, *чъ* и *щъ* отъ прѣво спряженіе кога дойдѣть въ многократенъ видъ, измѣнявать *ж* на *з* и *з*; като: *лѣжнъ, излѣгвамъ; лижнъ, облизвамъ, а ч на ц и к; като: гвачнъ прѣгвавамъ, плачнъ, оплаквамъ; а щ измѣнявать на ск; като: плещъ, уплесквамъ; дращъ, драскамъ.*

в) Глаголи на *гъ и къ* кога дойдѣть въ многократенъ видъ на *ямъ* измѣнявать *г* на *ж* а *к*

на ч; като: *стригъ прѣстрижялъ: слѣкъ, усличялъ*, ако ли правять на *самъ*, непромѣнявать тыя буквы, като: *прѣстригвамъ*.

г) Глаголи на *стъ* въ многократный видъ отся измѣнява на щ; като: *кръстъ, кръщавамъ; лѣстъ, прѣмѣщаамъ; лъстъ, прѣльщавамъ*.

д) Глаголи на *дъ* многократенъ видъ правять на *ждамъ*; като: *водъ, прѣвождамъ; ходъ, отхождамъ; видъ, виждамъ* и пр.

е) Повече-то глаголи, что имѣть въ прѣди-дырній си слогъ *e* и *ѣ*, кога дойдѣть въ многократенъ видъ съ окончаниемъ на *амъ* и *ялъ*, измѣнявать тыя гласны на *и*; като: *берѣ, обираамъ; плетѣ, уплитамъ; жѣрѣ, измирамъ; слѣкѣ, усличялъ; сѣкѣ, прѣсичялъ*, а нѣкои-си удръжать є; като: *крѣпѣ, прикрѣпамъ*.

ж) Глаголи, что имѣть въ прѣди-дырній си слогъ *o*, кога дойдѣть въ многократенъ видъ съ окончаниемъ на *амъ* и *ялъ*, измѣнявать тѣхъ гласныхъ на *a*; като: *молѣ, прѣмаллямъ; ловѣ, улавлямъ* и пр.

А кога-то прїимѣть окончаніе *самъ* то неизмѣнявать гласны-ты въ прѣди-дырній слогъ; като: *измѣравамъ, умозявамъ* и пр.

з) Глаголи на *rъ* съ другъ съгласнѣ прѣди тоя слогъ въ многократный видъ прїимѣть и одно *i* прѣди *rъ*: като: *мрѣ, умирамъ; срѣ, усирѣ; прострѣ, простирамъ; така и спѣ, приспѣвамъ, кѣниѣ прави прѣклиномъ*.

108 — При спряженіе глаголы-ты трѣбува да ся помни, какво всякой видъ глаголи ся спрягава особено безъ да ся смѣсва съ другы видове; напр. *лѣжѣтъ* (неопрѣдѣленъ

видъ) спрягава ся особено по второ спряжене; *лѣгнѣ* (опрѣдѣленъ видъ) спрягава ся особено по пръво спряжене; *лѣгамъ* (многократенъ видъ) спрягава ся по третe спряжене и пр.

109. По дадены-ты примѣры за спряжене ся спрягавать и вси глаголи срѣдни, възвратни, взаимни и страдателни съ прибавление у всички врѣмена при окончяню-то възвратно-то мѣстоимене *ся*; така: *смѣхъ ся*, *мыжъ ся* спрягавать ся по пръво спряжене; *срѣдъ ся*, *рѣшихъ ся* по второ, а *обычамъ ся* по третe спряжене и пр.

110. Страдателни глаголи съ окончяню *ся* тврьдѣ рѣдко ся употреблявать въ Блъгарскый языкъ, и то почти само въ тре-те лице у прѣминжлы-ты врѣмена; като: *гра-дяше ся* кѫща; *уби ся* чловѣкъ. Нѣ въ Блъгарскый языкъ има страдателны глаголы, съ ставны отъ страдателно причастие съ спомагателный глаголъ *съмъ* или *бывамъ*; като: *намразенъ съмъ*; *обикнѫтъ быде* и пр.

Тука поставяме единъ примѣръ за спряжене такыва съставны страдателны глаголы.

Наклонение изявително.

Врѣмя настоящe.

Ч. Сдин.

писанъ, а, о $\left\{ \begin{array}{l} \text{съмъ} \\ \text{си} \\ \text{е} \end{array} \right.$

Ч. Множ.

пysани, ы $\left\{ \begin{array}{l} \text{сме} \\ \text{сте} \\ \text{сѫ.} \end{array} \right.$

Пръмнжло неокончательно.

Ч. Сдин.

писанъ, а, о

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{бѣхъ} \\ \text{бѣ (ты)} \\ \text{бѣ (онъ, а, о)} \end{array} \right.$$

писани, ы

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{бѣхме} \\ \text{бѣхте} \\ \text{бѣхъ.} \end{array} \right.$$

Пръмнжло окончательно.

Ч. Сдин.

писанъ, а, о

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{быхъ, быдохъ} \\ \text{бы, быде (ты)} \\ \text{бы, быде (онъ, а, о)} \end{array} \right.$$

писани, ы

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{быхме, быдохме} \\ \text{быхте, быдохте} \\ \text{быхъ, быдохъ.} \end{array} \right.$$

Отдавна-пръмнжло.

Ч. Сдин.

писанъ, а, о

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{съмъ} \\ \text{си} \\ \text{е} \end{array} \right| \text{быль, а, о}$$

писани, ы

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{сме} \\ \text{сте} \\ \text{сѧ.} \end{array} \right| \text{были, ы.}$$

Бъдже.

Ч. Сдин.

писанъ, а, о

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{щъ бъдъ} \\ \text{щешъ бъдешъ} \\ \text{ще бъде} \end{array} \right.$$

Ч. Множ.

писани, ы

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{щень бъдень} \\ \text{щете бъдете} \\ \text{щътъ бъдять.} \end{array} \right.$$

Повелително.

нѣма пръво лице

писанъ

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{бъди} \\ \text{да бъде} \end{array} \right.$$

писани, ы

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{бъдѣте} \\ \text{да бъдъть.} \end{array} \right.$$

III. Забѣлѣживаніе. У съставны-ты страдателны глаголы, както и у съставны-ты времена на дѣйствителны-ты глаголы, причастія-та ако и да ся поставени прѣдъ спомагателный глаголъ, обаче въ разговоръ и писмо кога ся

казва и ими-то на прѣдмѣта, что дѣйствува или страда, то спомагателный глаголъ доходи прѣди причастіе-то; като: *азъ съмъ писалъ*; *Петъръ быде обыкнѣтъ отъ всички селяне*; *тий съ играли* и пр.

НЕПРАВИЛНЫ ГЛАГОЛЫ.

112. Неправилны наричять тыя глаголы, кои-то не ся спрягавать правило по казаны-ты спряженія. Такыва сѫ: *ямъ, дамъ, имамъ, емъ* (поемъ, заемъ).

1. Ямъ.

Наклоненіе изъвително.

Врѣмѧ настоящее.

Ч. Сдин.

ямъ или ѻмъ *)
ядешъ
яде

Ч. Множ.

ядемъ
ядете
ядѣть.

Прѣминжло неокончательно.

Ч. Сдин.

ядяхъ
ядяше (ты)
ядяше (онъ, а, о)

Ч. Множ.

ядяхме
ядяхте
ядяхъ.

Прѣминжло окончательно.

Ч. Сдин.

ядохъ
яде (ты)
яде (онъ, а, о)

Ч. Множ.

ядохме
ядохте
ядохъ.

*) Въ рѣкописаны-ты черковны книги тоя глаголъ у всички врѣмена ся пише въ начяло-то съ ѻ.

Прѣминжло сврѣшено.

Ч. Сдин.

ялъ, а, о
 { съмъ
 { си
 { е

Ч. Множ.

яли, ы
 { сме
 { сте
 { сж.

Прѣминжло относително.

Ч. Сдин.

ялъ, а, о
 { бѣхъ
 { бѣ (ты)
 { бѣ (онъ, а, о)

Ч. Множ.

яли, ы
 { бѣхме
 { бѣхте
 { бѣхж.

Отдавна-прѣминжло.

Ч. Сдин.

алъ, а, о
 { съмъ
 { си | былъ, а, о
 { е

Ч. Множ.

али, ы
 { сме
 { сте | были, ы.
 { сж.

Бѣдящее неокончательно.

Ч. Сдин.

ща ямъ
 щешь ядешь
 ще яде

Ч. Множ.

щемъ ядемъ
 щете ядете
 щять ядъть.

Бѣдящее неоупрѣдѣлено.

Ч. Сдин.

я-щѣ
 я-щешь
 я-ще

Ч. Множ.

я-щемъ
 я-щете
 я-щѣть.

Повелительное.

яждь

яждте

да яде

да ядъть.

Прічастія:

йлъ, яла, яло.

яденъ, а, о.

2. Дамъ.

Наклонение изъвнително.

Връмъ настояще.

Ч. Сдин.

дамъ
дадешъ
даде

Ч. Множ.

дадемъ
дадете
дадътъ.

Прѣминжло окончательно.

*** Ч. Сдин.**

дадохъ
даде (ты)
даде (онъ, а, о)

Ч. Множ.

дадохме
дадохте
дадохж.

Прѣминжло свръшено.

далъ, а, о съмъ и пр.

Прѣминжло относително.

далъ, а, о бѣхъ и пр.

Отдавна прѣминжло.

далъ, а, о съмъ былъ и пр.

Бѫдѫщее неокончательно.

щж дамъ
щещъ дадешъ
ще даде

щемъ дадемъ
щете дадете
щжтъ дадътъ.

Бѫдѫщее неопределено.

Ч. Сдин.

да-щж
да-щещъ
да-ще

Ч. Множ.

да-щемъ
да-щете
да-щжтъ.

Повелително.**Число Сднствено.**

дай	дайте
да даде	да дадъть.

Причастія:дѣйствително: *далъ, а, о.*страдателно: *даденъ, а, о.*

Многократный му видъ: *давамъ* спрягава ся правило по трете спряженїе.

3. *Емъ* употреблява ся само сложно съ прѣдлогъ, като: *вземъ, приемъ, поемъ; заемъ или займъ;* и ся спрягава така:

Наклоненіе изъвительно.**Врѣмя настоящее.****Ч. Сдин.**

емъ
емешь
еме

Ч. Множ.

емемъ
емете
емъть.

Прѣминжало неокончательно.

Ч. Сдин.

емяхъ
емяше (ты)
емяше (онъ, а, о)

Ч. Множ.

емяхме
емяхте
емяхъ.

Прѣминжало окончательно.

Ч. Сдин.

яхъ
я (ты)
я (онъ, а, о)

Ч. Множ.

яхме
яхте
яхъ.

Прѣминжло сврьшено.

яль, а, о съмъ и пр.

Прѣминжло относително.

яль, а, о бѣхъ и пр.

Отдавна прѣминжло.

яль, а, о съмъ былъ и пр.

Бѫдѡщее неокончательно.

щѧ емъ и пр.

Бѫдѡщее неопрѣдѣлено.

я-щѧ и пр.

Повелительное.

еми

емѣте

да еме

да емъть.

Причастія:

дѣйствительно: яль, а, о.

страдательно: еменъ, а, о.

Така ся спрягава: *вземъ, приемъ* и пр.

Отъ *емъ* многократный видъ *имамъ* спрягава ся правильно по трете спряженю, само въ наст. врѣмя ч. мн. прави *имѣтъ*.

Знаж прѣминжло окончательно има въ многократенъ видъ *знахъ*.

Дѣтъ и недѣтъ имъть само повелительно наклоненіе: дѣти (дѣ!) дѣйте (= дѣте!); не-дѣти! недѣйтѣ!

ЕДНОЛИЧНИ ГЛАГОЛИ.

113. *Еднолични-ти*, или както гы наричать повече, *безлични-ти*^{*)}) глаголи ся спрятават само въ трете лице единств. число у всички времена по казаны-ты три спряженія. Это единъ примѣръ за спряженіе едноличны глаголы.

Гръми.

И з я в н т е л и о.

Н а с т о я щ е е.

гръми.

П р ъ м и н ж л о н е о к о н ч а т е л и о.

гръмяше.

П р ъ м и н ж л о о к о н ч а т е л и о.

гръмѣ.

П р ъ м и н ж л о с в р ь ш е н о.

гръмѣло е.

П р ъ м и н ж л о о т и о с и т е л и о.

гръмѣло бѣ.

О т д а в н а - п р ъ м и н ж л о .

гръмѣло е было.

Б ж д щ є е н е о к о н ч а т е л и о.

щє гръми.

^{*)} Безличенъ ще каже что нѣма лице; това наименованіе ако и да ся употреблява отъ всички, по-право бы было, мыслъ, да ся замѣни съ наименованіе едноличенъ, ибо то показва само одно лице, и така по-добръ приличя на глаголы: гръми, свѣтка ся и пр. кон-то имѣть само одно третое лице.

Бъдъщее неопредълено.
гръмѣ-ще.

Повелително.
да грѣми.

Така ся спрягава и *вали*; *трѣбува* и *свѣтка* ся спрягава ся по трете спряженїе; а отъ глаголы: *потрѣбно е*, *прилично е*, и пр. спрягава ся само спомагателный глаголъ.

Мѣстоименни глаголи.

114. Мѣстоименни глаголи не ся друго освѣнь трете лице ед. число отъ глаголы дѣйствителны и срѣдни (съ окончаніе *ъ* и *ѫ*) съединено съ възвратно мѣстоименіе *ся* и придруженено съ дателный падежъ отъ личны-ты мѣстоименія. Тіи собственно не ся спрягавать а само ся мѣнува лично-то мѣстоименіе та така правять различны-ты лица и въ двѣ-тѣ числа. Тука за улесненіе поставяме единъ примѣръ.

Наклонение изявително.

Врѣмя настоящее.

Ч. Сдин.

спи ми ся
стї ти ся
спи му ся

Ч. Множ.

спи ни ся
спи ви ся
спи имъ ся.

Прѣминжло неокончательно.

Ч. Сдин.

спяше ми ся
спяше ти ся
спяше му ся

Ч. Множ.

спяше ни ся
спяше ви ся
спяше имъ ся.

Прѣминжло окончательно.

Ч. Един.

спа ми ся
спа ти ся
спа му ся

Ч. Множ.

спа ни ся
спа ви ся
спа имъ ся.

Прѣминжло сврьшено.

Ч. Един.

спало ми ся е
спало ти ся е
спало му ся е

Ч. Множ.

спало ни ся е
спало ви ся е
спало имъ ся е.

Прѣминжло относительно.

Ч. Един.

спало ми ся бѣ
спало ти ся бѣ
спало му ся бѣ

Ч. Множ.

спало ни ся бѣ
спало ви ся бѣ
спало имъ ся бѣ.

Од авна - прѣминжло.

Ч. Един.

спало ми ся е было
спало ти ся е было
спало му ся е было

Ч. Множ.

спало ни ся е было
спало ви ся е было
спало имъ ся е было.

Бѫдѡщее неокончательно.

Ч. Един.

ще ми ся спи
ще ти ся спи
ще му ся спи

Ч. Множ.

ще ни ся спи
ще ви ся спи
ще имъ ся спи.

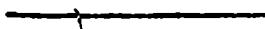
Бѫдѡщe неопределено

Ч. Един.

спа-ще ми ся
спа-ще ти ся
спа-ще му ся

Ч. Множ.

спа-ще ни ся
спа-ще ви ся
спа-ще имъ ся.

ГЛАВА ШЕСТА.

За причастія - та.

115. *Причастія ся прилагателны, извадены одъ глаголь; като: писалъ, спалъ, битъ.*

116. *Причастія - та като прилагателны склонявать ся въ три рода и двѣ числа; а като отъ глаголь извадены имѧть залогъ, видъ и врѣмѧ; като: писалъ, а, о; спалъ, спавалъ, писанъ и пр.*

117. *Причастія-та въ Блѣгарскій языкъ ся употреблявать само въ одно прѣминяло врѣмѧ.*

З а бѣлѣж. *Причастія: сѣющій, горяющій, соняющій, настоящій, слѣдующій съ отъ настояще врѣмѧ; нъ тыи сега имѧть значеніе като прилагателны имена.*

118. *Причастія - та съ дѣйствителны и страдателны.*

Дѣйствителны - ты причастія произходить отъ глаголы, что показвать дѣйстви; като: *писалъ, учишъ мышъ*, и пр.

Страдателны - ты причастія придавать на рѣчи·ты, что опрѣдѣлявать, дѣйствиє пріемено отъ тыя рѣчи; като: *чловѣкъ битъ; же на мѧчена* и пр.

119. *Дѣйствителны - ты* причастія становить отъ трете лице ед. число отъ прѣми-

нъло окончательно, като ся прибави лъ; като: *спалъ, ходилъ, движалъ, движнълъ* и пр.

120. Уклоняватъ ся отъ това правило:

1) Глаголи, что имѣть прѣминъло окончательно на охъ и трете-то му лице на е въ причастіе - то измѣтать буквъ е и на-мѣсто неї пріимѣтъ вмѣтнѣтъ ъ; като: *гребохъ; гребе, гребълъ; влѣзохъ, влѣзе, влѣзълъ* и пр.

2) Глаголи что имѣть трете лице въ прѣминъло окончательно на *те*; и *де*; като: *чете; плете, мете; даде, преде* въ причастіята измѣтать цѣлый слогъ *те* и *де* та правятъ: *чель, плељ. мелъ; далъ прелъ; ако* ли откакъ изврълять слогъ *те*, остане съгласна буквъ на края, то прѣди лъ, пріимѣтъ и вмѣтнѣтъ ъ; като: *расте, расълъ.*

3) Глаголи, что правятъ въ пръво лице прѣминъло окончательно на *кохъ, гохъ, хохъ*, а трете-то лице на *че, же, ше*, като: *влѣкохъ, влѣче, стригохъ, стриже, връхохъ; връше* причастія - та си правятъ на *кълъ, гъль хълъ*; като: *влѣкълъ, стригълъ; връхълъ* и пр.

З а б ъ л ъ ж в. У причастія-та вмѣтнѣта-та буква ъ у женскій и срѣдній родъ ся извръга; като: *гребълъ, гребла, гребло: влѣкълъ, влѣкла, влѣкло.*

4) Глаголъ *идѣ* причастіе има: *ишълъ, исла, ишло, и* сложни - ти отъ него: *дойдѣ, найдѣ* причастіе имѣть: *дошълъ, нашълъ.*

121. Страдателны-ты причастія такожде ставать отъ трете лице прѣмінъло окончательно, по слѣдующы-ты правила:

1) Отъ глаголы неопрѣдѣленъ видъ отъ пръво спряженіе и отъ многократны глаголы отъ трете спряженіе причастія-та ставать съ прибавленіе *нъ*; като: *писанъ*, *плетенъ*, *двиганъ*, *тръкалянъ* и пр.

2) Отъ глаголы отъ пръво спряженіе что имѣть трете лице прѣм. оконч. на *ы* и *и* такожде и отъ глаголы опрѣдѣленъ видъ причастіе страдателно става съ прибавленіе: *тъ*; като: *мытъ*, *битъ*, *двигнѣтъ* и пр.

3) Отъ глаголы по второ спряжніе что имѣть трете лице прѣм. оконч. на *и*, причастія страдателны ставать на *енъ*; като: *сади*, *саденъ*; *носи*, *носенъ*. Ако ли трете-то лице прави на *ѣ*, *я*; то причастія-та зиждѣть само *нъ*; като: *врѣтѣ*, *врѣтѣнъ*; *дрѣжѧ*, *дрѣжянъ* и пр.

4) Глаголъ *земъ* причастіе страдателно има *земенъ*.

122. Правять такожде страдателны причастія и настоящее врѣмя на *мый*; като: *пишемый*, *садимый*, *видимый* и пр.

123. Дѣйствителны-ты причастія ся употреблявать само въ усъченое окончаніе, а страдателны-ты и въ пълно и въ усъченое.

Забѣльж. Има и другы причастія, като: *растителный*, *разсѣдителный*, *привлѣкательный* и пр.; нъ тыи ся употреблявать повече съ значеніе като прилагателны.

НЕСКЛОНЯЕМЫ РЪЧИ.

ГЛАВА СЕДМА.

За нарѣчія-та.

124. *Нарѣчія-та* съ рѣчи неизмѣняемы, кои-то ся употреблявать при глаголь или при прилагательно имя за да опредѣлять начина на качество или дѣйствие; като: той говори *добрѣ*; той е *много* сладкорѣчивъ; тука: рѣчи: *добрѣ* и *много* съ нарѣчія.

125. Нарѣчія-та наспротивъ знаменование-то си могуть ся раздѣли на слѣдующы-ты строеве:

1) Нарѣчія за качество, кои-то показ-
вать свойство-то на нѣкакво дѣйствие или
качество, и служять за отвѣтъ на въпросъ:
какъ?

Такыва съ: *добрѣ*, *злѣ*, *скоро*, *полегка*,
ягко, *тврьдѣ*, *много*, *така*, *инакъ*, *друго-
яче*, *напраздно*, *напусто*, *у-несвѣсть*, *на-
посокѣ* и пр.

Почти отъ всяко качественно прилага-
телно става и нарѣчіе за качество, и пріима
и чистици отъ сравненію; като: *добрѣ*, *по-
добрѣ*, *най-добрѣ*.

2) Нарѣчія за количество служить за отвѣтъ на въпросъ: *колко?* и *колко-пѣти?* Такыя сѧ: *много, мало, доста, весма, довольно, повече, толкова, само, нѣсколько; една жъ, дважъ, три-пѣти, много-пѣти, колчимъ часто, рѣдко; ниедна жъ, николко и пр.*

3) Нарѣчія за время служить за отвѣтъ на въпросъ: *кога? откога? докога?* Такывы сѧ: *днесъ, утрѣ, вчера, завчера; нощесъ, сутрина, отзарана, вечеръ, дивечера, денѣ, нощѣ; лѣтѣ, лѣтосъ, зимѣ, зимасъ; есенъ, есенесъ; пролѣтѣ, пролѣцїмъ; рано, късно; прѣди, по-прѣди, сега, нынѣ, послѣ, сѣтнѣ, изедна жъ, веднага; чтомъ, скоро, бръзо, срѣдчено; отдавна, всякога, всегда, вынагы; нѣкога, никогда, тогава, кога-то, рѣдко, часто; одевѣ, отточки, напоконъ; тоя си часъ; отсега, открай, досега, дотогава, докрай; еще (още) вече, все, изново, пакъ и пр.*

4) Нарѣчія за место служить за отвѣтъ на пытаніє: *гдѣ? отгдѣ? кѣдѣ? камо?* Такыя сѧ: *тука, овѣдѣ, тамо, наසдѣ, всѣдѣ, нѣгдѣ, нигдѣ, близу, далече, сѣмъ (= самъ) дома вѣтрѣ, вѣнѣ, горѣ, долѣ, отпрѣдѣ, отзадѣ, отсѣмъ, отонѣдѣ, оттука, оттамъ, извѣни, извѣртѣ, отвѣдѣ; отдалечѣ изод-прѣдѣ; отнѣгдѣ, отнигдѣ; настѣмъ, наатамъ, всякѣдѣ, насрѣщѣ, около, наоколо.*

5) Нарѣчія за потврьжденіе и отрицаніе; като: *истинскы, наистинѣ, така, право,*

на-здраво; едва, почти, ужъ, ужсакъ, като, не, никакъ, освѣнь нежели и пр.

6) *Нарѣчія за пытаніе; като: какъ? колко? кога? гдѣ? кѣдѣ? откѣдѣ? зачто? лема? дали?* Има и другы нарѣчія произведены отъ глаголы, като: *тичешкомъ, бѣжешкомъ* и пр.

ГЛАВА ОСМА.

Прѣдлогъ.

126. Прѣдлози сѧ рѣчи несклоняемы, кои-то служять за да покажѫть отношенія взаимны, сир. какъ идѣть помежду си рѣчи-ты. Така между рѣчи: *отхождамъ* и *рѣка* може да има различны отношенія; на пр. *отхождамъ камъ рѣкѣ-тѣ*; *отхождамъ въ рѣкѣ-тѣ*; *отхождамъ възъ рѣкѣ-тѣ*; *отхождамъ изъ рѣкѣ-тѣ* и пр. Рѣчи: *камъ, възъ, въ, изъ* сѧ прѣдлози.

127. Пѣ-употрѣбителни прѣдлози сѧ: *у, отъ, изъ, въ, възъ, съ, на, надъ, по, подъ, о* или *объ, прѣ, прѣдъ, прѣзъ* или *чрѣзъ, при, про, раз, до, камъ, за, низъ, срѣща, между, безъ, слѣдъ.*

128. Прѣдлози-ти сѧ употреблявать прѣди имена-та и то *отдельно*; а прѣди глаголы или въ имена, произведены отъ глаголы; прѣдлози-ти сѧ употреблявать *слѣдно*.

129. Отъ казаны - ты прѣдлогы: *прѣ*, *про*, *раз*, употреблявать ся само *слѣно* съ глаголы; *прѣзъ*, *срѣщѣ*, *между*, *камъ*, *безъ*, *слѣдъ* употреблявать ся само отдельно прѣди имена; а пакъ останѧли-ти прѣдлози ся употреблявать и *отдельно* и *слѣно*.

130. Освѣнь казаны - ты прѣдлогы има и нѣкои сѫщи нарѣчія, кои-то ся употреблявать като прѣдлози; като: *освѣнь*, *прѣди*, *зади*, *спротивъ*, *спорядъ*, *откамъ*, *покрай*, *връху* и пр.

Забѣлѣжв. а) прѣдлози: *въ* и *съ* кога ся употреблявать прѣди глаголь слѣно, нѣкога удръжатъ буква *ъ*; като: *въвличамъ*, *събирамъ*, а нѣкога извръгать *ъ*; като: *влизамъ*, *слизамъ* и пр.

Забѣлѣжв. б) Прѣдлози: *изъ*, *възъ*, *раз* кога съ употребени слѣно съ глаголы, что ся начинать отъ буквы: *п*, *т*, *к*, *х* измѣнявать си буквъ *з* на *с*; като: *истокъ*, *въспитаню*, *расходъ* и пр.

ГЛАВА ДЕВЯТА.

Сѫжзи.

131. Сѫжзи сѫ рѣчи неизмѣняемы, кои-то служять за да свръжѫть едно прѣдложение съ друго, или чисти-ты му; така кога кажемъ; трудѣте ся ако искате да спечяли-те наукъ; зачто-то врѣмя-то си минува и глядайте добрѣ, че то вече не ся връща.

Въ това изрѣченѣ рѣчи: *ако, да, зачтото, и, че, сѫ съжзи.*

132. П-употрѣбителни съжзи сѫ: *а, и, та, па; или; ли, нито, ни; ако, ако-бы, ако-да-бы, ако ли; то, небы; нъ, ипакъ, обаче, акои; че, какво, зачто, зачто-то, понеже, затова, заради; итака, дали, дали-бы-ще, сирѣчь, гдѣто, кога-то, както; нека, едва, дано и пр.*

ГЛАВА ДЕСЯТА.

Междумѣтія.

133. Междумѣтія сѫ несклоняемы рѣчи, кои-то ся вмѣтать (вставять) между другы рѣчи за да покажѫть неволно ненадѣйно нѣкое усѣщанїе отъ нѣкою силнѣ душевнѣ страсть; като: *ахъ! охъ!*

134. П-употрѣбителни междумѣтія сѫ:
Бе! за да ся покаже удивлѣнїе.
Ахъ! охъ! тяжко! горко, олеле! за да ся покаже скрѣбь.

Хо - хо - хо!	за радость
Ха ха, хи-хи!	за смѣхъ
Хей!	за выканїе
На!, это!	за показванїе и пр.

ЧЯСТЬ ВТОРА.

СЛОВОСЪЧИНЕНІЕ.

ГЛАВА ПРЬВА.

Прѣдложенія и тѣхны чясти.

135. Словосъчиненіе-то учи какъ ся събирать и наряждать рѣчи-ты въ слово.

136. Слово наричять сборъ отъ нѣколько рѣчи, кога показва мысьль. Слово, кога изричя само една мысьль, казва ся прѣдложеніе; на пр. *Богъ е вѣченъ*.

137. Прѣдложеніе има три главны чести: *подлогъ*, (или подлѣжаше), *връзка* и *прилогъ*.

138. *Подлогъ* е имя-то на прѣдмѣта, за кой-то ся говори; *прилогъ* е това, что ся прилага и придава на подлога като негово качество и свойство; а *връзка* е глаголъ-тъ что свръзвва подлога съ прилога сир. потвръждава, че качество-то, показано отъ прилога, приличя или не приличя на подлога.

Въ горне-то прѣдложеніе: *Богъ е вѣченъ* имя-то на прѣдмѣта, *Богъ*, за кой-то говоримъ, е *подлогъ*; рѣчь *вѣченъ*, коя-то показва качество-то на подлога, е *прилогъ*; глаголъ *е*, что показва, че качество-то, изрѣ-

чено отъ прилога вѣченъ, приличя на под-
лога — *Богъ, е връзка.*

. 139. Връзка-та и прилогъ-тъ нѣкой-путь
бывать слѣни вкупъ и изрѣчени само съ единъ
глаголъ; на пр. намѣсто да кажѫ: *Стоянъ е здравъ*,
казвамъ: *Стоянъ здравѣ*; въ такъвъ
случай глаголъ-тъ, въ кой-то ся разумѣва
връзка-та и прилогъ-тъ, казва ся *сказуемо*.

140. За подлогъ быва или сѫществи-
телно имя, или мѣстоименіе.

141. Връзка е всякога спомагателный
глаголъ *съмъ* въ всички-ты си врѣмена.

142. Прилогъ-тъ ся изричя съ прила-
гателно имя, съ причастї, съ сѫществител-
но и съ мѣстоименіе лично.

П р и м ъ р и :

Лѣностъ-та е омразна.

Той е обыкнѣтъ.

Пролѣтъ-та ще бѣде весела.

Книги-ты сѫ мои.

Турція е царство.

Стоянъ мысли.

Въ пръво-то отъ горни-ты прѣдложенія
сѫществително имя *лѣность* е подлогъ, спо-
магателный глаголъ е връзка, а прилагателно
омразна е прилогъ;

Въ второ-то — мѣстоименіе лично *той*
е подлогъ, е връзка, причастї *обыкнѣтъ* —
прилогъ.

Въ трете-то — сѫществително пролѣтъ е подлогъ, ѿде бѫде връзка, прилагателно весела — прилогъ.

Въ четвърто-то — сѫществително кни-
ги-ты е подлогъ, съ връзка, мѣстоименіе
мои — прилогъ.

Въ пято - то — сѫществително Турція
е подлогъ, е връзка, сѫществително —
царство — прилогъ.

Въ шесто-то — сѫществително Стоянъ
е подлогъ, глаголъ мысли — сказуемо, въ
кое-то ся заключава и връзка-та и прилогъ-тъ.

143. За подлогъ нѣкой - пять може да
бѫде и цѣло прѣдложеніе, както въ тоя при-
мѣръ: добро е да бѫде чловѣкъ богатъ. Ту-
ка прѣдложеніе: да бѫде чловѣкъ богатъ (въ
кое-то чловѣкъ е подлогъ, — бѫде връзка,
богатъ прилогъ) е подлогъ, е връзка, добро
— прилогъ.

З а б ъ л ъ ж в. Еднолични-ти глаголи: грѣми
свѣтка ся съмнува и пр. както и глаголъ има
въ трете лице нѣмжть за подлогъ нѣкакво имя.

144. При подлога и прилога, или при
сказуемо-то чясто ся притурятъ и другы
рѣчи за да опрѣдѣлятъ мысъль-тѣ имъ пъл-
но; такива рѣчи, притурены при подлога,
при прилога, или при сказуемо-то, наричатъ
Опрѣдѣлителни или просто *Опрѣдѣленія*; ка-
то: трудолюбивый чловѣкъ всяко га е богатъ.
Тука: трудолюбивый опрѣдѣлява подлога

чловѣкъ, а всякога, опрѣдѣлява прилога богоатъ; отгова рѣчи: трудолюбивый и всякога съ опрѣдѣлителны или опрѣдѣленія.

145. Опрѣдѣлителны - ты рѣчи могътъ да имять при себе свои опрѣдѣленія, и тѣхъ наричать тогава дополнителны или дополненія; като: *истинно просвѣщенъ чловѣкъ е не-пріятель на омразнѣ-тя гордость.* Тука истинно е дополненіе на опрѣдѣлителна рѣчь просвѣщенъ ; а пакъ *омразнѣ* е дополненіе на опрѣдѣлителна рѣчь гордость.

146. Опрѣдѣленія и дополненія при подлогъ и прилогъ быватъ. Съществителны, прилагательны, местоименія и причастія страдателны; а при сказуемо за такыя ся поставлять: *нарѣчія, прилагательны и съществителны.*

147. Опрѣдѣленія и дополненія отъ съществителны имена ся поставлять или самы безъ прѣлогъ, или придружены съ прѣлогъ. Опрѣдѣленія и дополненія безъ прѣлогъ наричать непосрѣдственны; а опрѣдѣленія и дополненія, придружены съ прѣлогъ наричать посрѣдственны.

Бѣлѣзи - ти на азбукѣ - Тѣ съ измыслени отъ Финиціаны-ты.

Въ тоя примѣрь — на азбукѣ-тѣ е посрѣдственно опрѣдѣленіе при подлогъ *бѣлѣзи;* отъ *Финиціаны-ты* — посрѣдственно опрѣдѣленіе при подлогъ — измысленн.

Рѣка Дунавъ е изобилна съ рыбѣ.

Въ тоя примѣръ *Дунавъ* е непосрѣдствено опрѣдѣленіе при подлогъ — рѣка; *съ рыбѣ* — посрѣдственно опрѣдѣленіе при прилогъ — изобилна.

Азъ му давамъ тоя съвѣтъ за негово добро. Въ това предложеніе азъ е подлогъ; *давамъ* — сказуемо; *съвѣтъ* — непосрѣдствено опрѣдѣленіе при сказуемо — давамъ; *му* второ непосрѣдственно опрѣдѣленіе при сказуемо — давамъ; *тоя* — непосрѣдственно дополненіе при опрѣдѣленіе — съвѣтъ; *за добро* друго дополненіе посрѣдственно при опрѣдѣленіе — съвѣтъ; *негово* — непосрѣдственно дополненіе при дополненіе — добро.

148. При подлога и прилога нѣкой-пять ся поставята съществителни имена за изясненіе; такива опрѣдѣленія наричатъ изяснителни или изясненія. Изяснителни-ты рѣчи ся отличяватъ отъ опрѣдѣлителни-ты по това, че и безъ да ся поставены мысъль-та си остана пълна; като: *Цариградъ, столица на османско-то царство, има мястоположение много сгодно за тръговітъ.* Тука съществ. столица е изясненіе при подлогъ — Цариградъ.

149. Връзка-та сир. глаголъ *съмъ* не може да има никакво опрѣдѣленіе, защото то отъ само-себе има значеніе пълно. Кога-то кажѫ: *той е за почетъ* тука за почетъ не е

опрѣдѣленіе при връзкѣ *е* а при подразумеваемый прилогъ — достоинъ; така сѫщо кога кажи: *азъ съмъ въ бѣдѣ*, тука въ бѣдѣ не е опрѣдѣленіе при връзкѣ *съмъ* а при подразумѣваемый прилогъ — испаднѣлъ.

Забѣлѣж. При връзкѣ-тѣ нѣкой путь ся притура отрицателна чистица *не* за да отрѣче потврѣженіе-то, че качество - то отъ прилога приличя на подлога.

150. Подлогъ, прилогъ и сказуемо, кога имѣть при себе опрѣдѣленіе, наричать ся *опрѣдѣлени*, а кога нѣмѣть — *неопрѣдѣлени*.

151. Подлогъ-тѣ и прилогъ-тѣ бывать: *прости и сложни*.

152. Подлогъ е простъ кога-то изричя единъ само прѣдмѣтъ или нѣколко прѣдмѣта отъ единъ видъ, земены вкупъ: *трѣпѣнкѣ-то е добродѣтель*; *добродѣтель-та е похвална*. Въ тыя прѣдложенія подози: *трѣпѣнкѣ и добродѣтель* сѫ прости.

153. Сложенъ подлогъ е, кога - то ся говори за много прѣдмѣты не отъ единъ видъ; напр. *Вѣра, надѣжда и любовь сѫ три богословскы добрины*.

154. Простъ прилогъ и просто сказуемо е, кога - то показва одно качество на прѣдмѣта; като: *слънце-то е свѣтло*; *чловѣкъ мысли*. Тука прилогъ *свѣтло* и сказуемо *мысли* сѫ прости.

155. Прилогътъ и сказуемото сѫ сложни, кога-то показвать за повече качества на единъ прѣдмѣтъ; напр. *Богъ е праведенъ и всесиленъ*; *чловѣкъ ся ражда*, *живѣе и умира*.

156. Прѣдложеніята могуть да бѫдуть: *главны*, *приставены* и *вмѣтнѣты*.

157. Главно прѣдложеніе е това, отъ кое-то зависятъ другы; напр. кога кажѫ: *азъ вѣрвамъ, че добродѣтель-та води камъ блаженство*; *чловѣкъ, кой-то страни отъ неѫ, изгубва ся*. Тука има двѣ главни прѣдложенія: одно — *азъ вѣрвамъ*, — зачто-то отъ него зависи прѣдложеніе: *че добродѣтель-та води камъ блаженство*; и друго главно — *чловѣкъ изгубва ся*, — зачто-то отъ него зависи прѣдложеніе: *кой-то страни отъ неѫ*.

Забѣлѣжв. отъ горни-ты двѣ главни прѣдложенія пръво-то може ся нарѣче *главно самостоятелно*; а второ-то — *главно относително*.

158. Приставено прѣдложеніе е това, кое-то е прибавено при нѣкоѫ чаясть отъ главно прѣдложеніе за да му допълни или изясни значеніе-то; напр. кога кажѫ: *ученикъ, кой-то прилѣжива, изучва ся*. Тука прѣдложеніе: *кой-то прилѣжива* е приставено, зачто-то е прибавено при подлогъ — *ученикъ* за да допълни значеніе-то на главно-то прѣдложеніе: *ученикъ изучва ся*.

Страсты-ты, кои-то съ болесть на душъ-тѣ докарвать ни много пакости.

Тука прѣдложеніе: кои-то съ болесть на душъ-тѣ е приставено, прибавено за изясненіе на подлогъ — *стради*.

З а б ъ л ъ ж в. Приставены прѣдложенія, кога съ поставлены за опрѣдѣленіе, наречять ся *опре-дѣлителны*, а кога-то съ за изясненіе, наречять ся *изяснителны*.

159. Приставены - ты прѣдложенія ся свръзвать съ главны-ты по относителны мѣстоименія: *кой-то, что-то, какъвъ-то, кол-къвъ-то, чи-то*; по въпросителны: *кой? что?*; по съюзы: *чѣ, зачто, какво, какъ, ужъ, ужскакъ, ли, ако, ако бы, да, за да, что-то,* и по иарѣчія за врѣмя, мѣсто и за пытаніе: *кога-то, гдѣ-то, квадѣ-то, отгдѣ-то кога? гдѣ? кѣдѣ и пр.*

П р и м ъ р и:

Книги-ты, что-то прочетохъ днесъ, пол-зовахъ мя много.

Безумный чловѣкъ хвали ся, че знае всичко.

Писма - та, что - то получихъ отъ Цари-градъ, казвать, какво тамъ ся явила болесть, котъ-то наречиатъ холерѣ.

Азъ вѣрвамъ, какъ добродѣтель-та води камъ блаженство; чловѣкъ, кой - то странни отъ неѣ, изгубва ся.

160. Отъ горни - ты примѣры ся види, какъ приставены - ты прѣдложенія ся поставлять направо при онѣмъ чясть отъ прѣдложенію-то, коѫ-то опрѣдѣлявать.

161. Приставены - ты прѣдложенія могутъ ся обрывы и на опрѣдѣлителы рѣчь отъ прилагателно и причастю; като намѣсто да кажи: *ученикъ, кой-то прилежава, изучава ся* можъ каза: *прилежательный ученикъ изучава ся*.

162. Вмѣтилто прѣдложеніе това, кое-то не ся скачя съ главно-то ни по съюзъ, ни по относително мѣстоименю, та може и да ся измѣтне безъ да ся поквари главна-та мысль; напр. *Въ Цариградъ, пише братъ ми, станъло пожаръ.* Тука прѣдложеніе: *пише братъ ми е вмѣтилто.*

163. Прѣдложенія-та на спротивъ цѣл-нинѣ-тѣ на чести-ты, что влизать въ тѣхъ, могутъ да сѣ: *плѣны, неплѣны.*

164. *Плѣно* прѣдложеніе ся казва, когда има на явѣ и три - тѣ съставны чести; като: *трѣпѣнїе-то е добродѣтель.*

165. *Не плѣно* прѣдложеніе е, когда то една, или двѣ отъ главны-ты му чести ся разумѣвать извѣнъ; като когда кажемъ: *бѣдѣте мирни!* — *кѣща-та е на пепелъ;* — *ко-га щете дойдетe?* — *утрѣ.* Отъ тыя прѣдложенія въ пръво-то ся разумѣва извѣнъ под-

логъ *Вы*; въ второ-то ся разумѣва прилогъ *станъла*; въ трете-то ся разумѣва подлогъ *Вы*; въ четврто-то ся разумѣва извѣнь: подлогъ — *азъ*, и сказуемо — *щѣ дойдѣ*. Итака тыя прѣдложенія сѧ неплѣны.

166. Подлогъ-тъ ся изоставя:

1) При два или повече глаголы, что показвать дѣйствиѣ на одно сѫще лице, подлогъ-тъ ся поставя само въ пръво-то прѣдложеніе а въ другы-ты не ся повторя; като; *азъ обычамъ, почитамъ и хвалю Стояна*.

2) Въ въпросителны прѣдложенія и въ повелително накл. повече-то пѣти, кога подлогъ-тъ е лично мѣстоименіе, изоставя ся; като: *щешь ли дойдешь съ мене?* — *Иде ли?* — *Пишѣте!*

3) Въ прѣдложенія, кои-то служять за отговоръ на въпросителны, при кои-то подлогъ-тъ е заедно и подлогъ на второ-то; като: *Гдѣ е Петъръ?* — *Отиде въ градъ.*

Забѣлѣж. При трете лице отъ прѣм. окончательно въ Ед. и Множ. число тако рѣчи всякога ся изоставя подлогъ-тъ, кога-то ся говори неопредѣленно за кое лице.

4) Нѣкой пѣть сѫшыи подлогъ, сѫществително-то, ся изоставя та на мѣсто него ся поставя само прилагателно-то, кое-то го опредѣлява; напр. *Здрави-ти не хващать вѣра на болны-ты*, намѣсто да ся каже:

здрави - ти чловѣци не хващать вѣрѣ на болны-ты чловѣцы.

5) Въ главно прѣдложенїе съ подлогъ *той*, кога-то има при него приставено прѣдложенїе съ свой подлогъ относително мѣстоименїе, подлогъ - тъ ся изоставя; като: *кой-то обычя Бога обычя и брата си, на мѣсто: той, кой-то обычя Бога, обычя и брата си.*

167. Връзка-та, въ трете лице, изоставя ся кога-то има при себе за прилогъ причастїе дѣйствително; като: *той отишълъ при пріятели-ты си, а тїи го не прибрали; намѣсто: той е отишълъ . . . а тїи не съ го прибрали.*

168. Сказуемо-то ся изоставя, кога-то ся разумѣва сѫщо-то, кое-то е было и въ прѣдне-то прѣдложенїе; напр. *азъ ся трудѣлъ за добро на отечество-то си, а ты само за славѣ; намѣсто: а ты ся трудиши само за славѣ.*

169. Въ прѣдложенїя, что служять за отговорь, изоставяты ся всички рѣчи, спомянети въ въпроса; като: *Гдѣ живѣшъ сега? — Въ Пловдивѣ; на мѣсто: азъ живѣхъ сега въ Пловдивѣ. — Имашъ ли сега нѣкое работѣ? — нѣмамъ; на мѣсто: нѣмамъ сега нѣкотѣ работѣ.*

170. Понеже всякой съюзъ показва едно прѣдложенїе, свръзано съ друго, то въ слѣ-

дужче - то слово : *обычамъ го както брата си* има двѣ прѣложенія: *обычамъ го, и както обычамъ брата си*, такожде: *той ще дойде, кога-то и Вы*; на мѣсто : *той ще уойде, кога-то дойдете и Вы*.

По това и прѣложенія, кои-то ся начинать отъ въ просителны мѣстоименія или нарѣчія, сж приставены на нѣкое главно, кое-то може ся разумѣва извѣнь; като: *кой смѣе да ся опре на смыть - тѣ!* тука това прѣложение е приставено на главно: *азъ пытамъ*, кое-то ся разумѣва извѣнь.

171. Междумѣтія-та понеже показвать нѣкоож силнож страсть душевнож, то дръжать у себе, въ единож рѣчъ, цѣло прѣложение; като: *Охъ!* на мѣсто: *боли мя;* *Оле!* на мѣсто: *бож ся.* *Хей!* на мѣсто: *чюешь ли?* и пр.

ГЛАВА ВТОРА.

Съгласованіе въ рѣчи.

172. Съгласованіе въ рѣчи учи въ какви окончянія да ся употребляватъ рѣчи-ты въ прѣложение.

**I. Съгласованіе въ главны прѣложения
съ простъ подлогъ.**

173. Въ прѣложение съ простъ подлогъ, подлогъ-тъ ся съглашява съ връзкож-тѣ по Число и лице, а съ прилога, кога е той

прилагателно или причастie, по родъ, число и падежъ; напр. въ прѣдложенїe: *снѣгъ-тъ е бѣлъ* подлогъ *снѣгъ* е число единств. лице трете та и връзка-та е ся поставя въ число ед. лице трете; подлогъ — *снѣгъ* е родъ мужской, число ед. падежъ именителенъ та и прилогъ — *бѣлъ* ся поставя въ родъ мужской, ч. ед. падежъ именителенъ. *)

174. Кога прилогъ-тъ е съществително имѧ, то може и да ся не съгласи по родъ и число съ подлога, нъ по падежъ непрѣмѣнно трѣбува да ся съгласи, както въ прѣдложенія: *Турция е царство*; *Българк-ти съ народъ*; *това съловѣци*. Въ пръвото подлогъ — *Турция* е родъ женскый а прилогъ — *царство* родъ срѣд.: въ второто подлогъ — *Българк* е число множ. а прилогъ — народъ число ед. а въ третето прѣдложение прилогъ — *словѣци* не ся съглашава съ подлогъ — *това* ни по родъ ни по число, а само по падежъ.

175. Въ прѣдложенїe съказуемо подлогъ-тъ ся съглашава съказуемо-то по число и лице; като: *азъ пишѫ*; *ты четеши*, *они игрѣшъ*,

176. Опрѣдѣлителни и дополнителни рѣчи отъ прилагателни, причастiя и мѣстоименiя съгласуватъ ся по родъ, число и

*) Забѣлѣж. Причастiя отъ еднолични глаголы нѣкой падѣ са поставляти въ срѣденъ родъ, ако и да идѣ подлогъ въ мужской родъ, като: *валадо дъждъ*; *гладъ станжало*; *на шесто: дъждъ е валадъ*; *гладъ е станжалъ* и пр.

*падежъ съ рѣчи-ты, что опрѣдѣлявать; како-
то въ прѣложеніе: тоя чловѣкъ е голѣмъ
благодѣтель.* Тука опрѣдѣлителна рѣчь —
тоя поставена е въ единъ родъ, число и па-
дежъ съ прилога — чловѣкъ, и опрѣдѣлител-
на рѣчь — голѣмъ такожде поставена е въ
единъ родъ, число и падежъ съ прилога —
благодѣтель.

177. Опрѣдѣленіе отъ существително
имя съглашаю ся съ рѣчъ-тѣ, что опрѣдѣ-
лява; по падежъ, а по родъ и число може-
да е различно; напр. *царство Турція*; тука
опрѣдѣлителна рѣчь *Турція* е въ единъ па-
дежъ съ опрѣдѣляемъ-тѣ — *царство*, а по
родъ е различно.

178. При двѣ или повече существи-
телны, употребены въ единств. число опрѣ-
дѣлителна-та рѣчь ся поставя въ множ. чи-
сло; като: *древни-ти Римъ и Карthagенъ*.

Забѣлѣжв. Прилагателно-то имя поставя
ся и въ ед. число кога-то, поставлено отпрѣдъ,
опрѣдѣлява существителны имена отъ разли-
ченъ родъ, и тогава ся съглашаю съ най бли-
зно-то существително; като: *божія-та благость*
и длъготрѣпѣніе.

179. Кога-то ищемъ да покажемъ за-
дружно дѣйствиѣ на нѣколко прѣдмѣты, от-
дѣлни единъ отъ другъ по нѣкое-си свой-
ство, то существително-то ся поставя въ
множ. число, и прилагателно-то въ ед. чи-
сло; като: *Англійска - та и Французска - та
флоты излѣзлы за въ Индіј.*

180. А кога-то съществително-то имя е отвлѣченъ прѣдмѣтъ, или нарицателно общо, то си остава въ ед. число; като: *законодателна-та и исплѣнителна-та власть е у неговы рѣцѣ.*

Това правило трѣбува да ся гляда най много въ опрѣдѣленія и доплѣненія посрѣдственны; като: *между черно и бѣло море* (а не морета); *въ десятый и единадесетый вѣкъ* (а не вѣкове).

181. При опрѣдѣленія отъ числителни количественни съществителны-ты имена на неодушевленни прѣдмѣты поставяять ся въ винителенъ падежъ; като: *два стола, десять ряда* и пр. А кога-то числително - то е поставлено за опрѣдѣленія при съществителни имена на одушевленни прѣдмѣты, тогава пріимаѣть обыкновенно и другы опрѣдѣленія: *душъ, главъ* и съществително-то ся поставя въ множ. число; като: *десять душъ просяци; пять главъ говеда* и пр.

182. Съществителни имена отъ женскій и срѣдній родъ, употребены като титлы за привѣтливость камъ нѣкои лица, зи-мать опрѣдѣленіе въ единъ родъ, число и падежъ, а прилагъ-тъ имъ ся поставя въ тоя родъ, отъ кой-то е лицо-то, на кое-то ся придаватъ; като: *Негово Величество* (царь-тъ) *е заповѣдалъ, Негова Свѣтлость* (князь-тъ)

е великодушенъ; Нейно Благородк (госпожята) е милостива и пр.

II. Съгласованю въ прѣдложенія съ сложенъ подлогъ.

183. Въ прѣдложеню съ сложенъ подлогъ, сир. когда-то ся говори за два или по-вече прѣдмѣта, скачены по съязъ и, връзка-та и сказуемо-то ся полагать въ множ. число напр. *Тръново и Софія съ голѣми градове.* — *Кыриллъ и Меѳодій прѣведохъ священо писаню на Блъгарскый языкъ.*

Въ пръвый примѣръ подлогъ-тъ е сложенъ (Тръново и Софія) та, ако и да е въ ед. число, връзка-та ся тури въ множ. число *съ*; въ вторый примѣръ подлогъ - тъ е та-ко же сложенъ (Кыриллъ и Меѳодій) та, ако и да е въ ед. число, сказуемо - то ся тури въ множ. число *прѣведохъ.*

184. Отъ това правило ся исключяватъ:

а) Кога-то послѣдне-то отъ съществи-телны - ты имена, что съставлять сложный подлогъ, надминува другы-ты въ най высокъ стъпънъ или гы заключява въ себе, то гла-голь - тъ тогава ся поставя въ ед. число, както въ тыя прѣдложенія: *Честь-та, правда-та, съвѣсть-та, Богъ съди виновнаго; жѣща-та му, стока - та му, имотъ - тъ му, все погынѣ.*

б) Кога - то въ прѣдложение сложный подлогъ е отъ прилагателны, или мѣсто-

именія, поставлены въ срѣдень родъ, тогава врьзка-та и сказуемо-то ся полагать въ ед. число; като: *това и онова е право; добро-то и право-то всякога помога.*

в) Сложный подлогъ кога ся начина отъ съюзы: *и, ни, нито, или, ту,* па между различны-ты прѣдмѣты, что правять подлога, повторять ся тія съюзи, (както и ли кога ся повторя) то врьзка-та, или сказуемо-то ся поставлять въ ед. число; като: *и Трѣново и Софія е голѣмъ градъ; нито Стоянъ, нито Петъръ е кривдъ* и пр.

185. Кога сложный подлогъ състои отъ имени отъ различенъ родъ, напр. мѫжской и женской, или отъ мѫжской и срѣдній, то прилогъ-тъ и опрѣдѣленія-та ся поставлять въ мѫжской родъ; това въ разговоръ не ся по-знава, нъ въ писмо трѣбува да ся отличява; на пр. *Старци-ти и дѣтца-та быватъ слаби.*

186. Кога-то двѣ имена; одно собственно, друго нарицателно, съ употребѣны за единъ сѧщій прѣдмѣтъ, па съ отъ различенъ родъ, то, като знаемъ, че нарицателното е сѧщій подлогъ, а собственно-то му служи за опрѣдѣленіе, прилога трѣбува да съгласуваме съ нарицателното; напр: *рѣка Дунавъ е изобилна съ рыбѣ; село Копривщица е голѣмо.*

187. Кога-то сложный подлогъ е отъличны мѣстоименія отъ пръво, второ и тре-

те лице , тогава връзка - та или сказуемо-то ся полагать въ пръво лице; като: *азъ, ты и Петъръ сме Българе.* Ако ли сложный подлогъ състои отъ второ и трете лице , то прилогъ-тъ и сказуемо-то ся поставята въ второ лице; като: *Ты и Стоянъ прилежявате.*

188. Дробно числително : *половина* и събирателны : *малцина , мнозина ,* както и нарѣчія: *повече и по-малко ,* съ членъ, употребени като подлогъ , искать прилогъ и сказуемо въ множ. число ; като : *половина* отъ *ученици-ты* си излъзохъ ; *малцина* отъ *насъ* познавать *погрѣшки-ты* си ; *повече-то непознавать* *цѣнѣ-тѣ на здравѣ-то* си и пр. Както ся усъща въ тия примѣры същый подлогъ — хора , чловѣци — разумѣва ся извѣнъ.

189. Въ сложно сказуемо глаголи - ти, ако показвать дѣйствиѣ на единъ същый прѣдмѣтъ, полагать ся въ едно наклоненїе, врѣмя, число и лице, като: *азъ тя обычамъ, почитамъ и хвалѫ.*

III. Съгласование въ приставено прѣдложенїе.

190. Въ приставено прѣдложенїе относителни мѣстоименія; *кой-то, что-то, какъвъ-то, колкъвъ-то* съгласувать ся съ существително-то имя, на кое-то ся относять, по *родъ* и *число*, а падежъ зимать такъвъ, какъвъ-то го иска глаголъ-тъ, или существително-то имя

въ приставено прѣдложенїе; като: *чловѣкътъ, кого-то погубихъ днесъ, бѣ голѣмъ злодѣй.*

А мѣстоименїе чи-то съгласува ся по родъ, число и падежъ съ существително-то у приставено-то прѣдложенїе; като: *тоя, у чи-то рѣцѣ е честь-та ми, е единъ милостивъ чловѣкъ.*

191. Ако относително - то мѣстоименїе ся относи на два или повече различни прѣдмѣты, поставени въ ед. число, то относително-то ся поставя въ множ. число; като: *слънце-то и мѣсячина-та, кои-то грѣхъ . . .*

192. Относително-то мѣстоименїе, колко - то е възможно, требува да ся поставя близу слѣдъ само - то существително, на кое-то ся относи; така не е право да ся казва: *има думы у разговоры-ты му, кои-то сѫ противны на нѣравствености-тѣ*; тука кои-то понеже не ся относи на *разговоры* а на *думы*, то требува да ся каже така: *у разговоры-ты му има думы, кои-то сѫ противны на нѣравствености-тѣ*. Такожде не казвайте: *кой-то ученикъ прилѣжява научва ся*, а казвайте: *ученикъ, кой-то прилѣжява, научва ся.*

ГЛАВА ТРЕТЬЯ.

Управленїе въ рѣчи - ты.

193. Тая глава учи въ какъвъ падежъ да ся употребляватъ рѣчи - ты наспротивъ другы, отъ кои-то зависятъ.

194. Въ именителенъ падежъ ся употребляватъ главны-ты чести отъ прѣдложеніе, подлогъ-тъ и прилогъ-тъ; като: *снѣгътъ е бѣлъ; Богъ е всесиленъ; столове-ти сѧ нарядени.*

195. Глаголи: *наричамъ ся, зѣвъ ся, казвамъ ся, думамъ ся, оставамъ* искать опрѣдѣленіе въ именителенъ падежъ, като: *азъ ся наричамъ учитель; ты ся казваши господарь и пр.*

196. Звателный падежъ ся употреблява при второ лице лично мѣстоименіе, извѣнь разумѣваемо, и служи за да ся выка прѣдмѣтъ-тъ, кому-то ся говори; като: *Боже! просвѣти ны намѣсто Ты, Боже, просвѣти ны!*

197. Въ Винителенъ падежъ ся употребляватъ всички непосрѣдственни опрѣдѣленія при дѣйствителни глаголы на въпросъ: *кого? или что?* като: *обычамъ (кого?) Стояна; почитамъ (кого?) майкъ си; пітъ (что?) водъ.*

Такожде и посрѣдственны-ты опрѣдѣленія, сир. тыя, что сѧ придружены съ прѣдлогъ, поставяять ся въ винителенъ падежъ.

198. Нѣкои си глаголи искать по двѣ непосрѣдственни опрѣдѣленія въ винителенъ падежъ; като: *учжъ (кого?) Стояна (что?) книга;* а нѣкои си зиматъ одно непосрѣд-

ствено и друго посрѣдственио опрѣдѣленю; като: *ударихъ го съ дръво.*

199. Имена существителны, произведены отъ дѣйствителны глаголы, зيمать также слѣдъ себе опрѣдѣленю (непосрѣдственно или посрѣдствено) въ винителенъ падежъ; като: *піенкъ водѣ*; *удрянкъ съ дръво* и пр.

200. Рѣчи, что показвать одно извѣстно врѣмѧ, или пространство, въ кое-то ся продолжая да ся врьши одно дѣйствїе, полагать ся въ винителенъ падежъ; като: *цѣлѣ
ноицъ писахъ*; *цѣлѣ зимѣ теглихъ*; *заминѣлѣ-
тѣ седмициѣ ходихъ на бани.*

201. Дателный падежъ служи за отвѣтъ на въпросъ *кому?* И така въ дателенъ падежъ ся полагать:

1) Опрѣдѣленія при дѣйствителны глаголы, кои-то подканять въпросъ: *кому?* като: *молѣ ся* (*кому?*) *Богу*; *служижъ* (*кому?*) *царю*; *угаждамъ* (*кому?*) *майци си.*

2) Имена на прѣдмѣты, повече толичны, за чіж-то ползъ, или щетъ ся врьши нѣчто; като: *подарихъ брату си еднѣ кѣщѣ*; *той ми направи голѣмѣ пакость.*

3) Рѣчи: *приличенъ*, *подобенъ*, *ближенъ*, *роднина*, *пріятель* и другы, что показвать родство, также и произведены отъ глаголы, что искать дателенъ падежъ, зимѣть

*опрѣдѣленія въ дателенъ падежъ като: Азъ
му съмъ приличенъ; Стоянъ е роднина Дра-
гану; бѣдѣте благодарни учителю си!*

Забѣлѣжв. Въ случай, кога-то имѧ-то иѣ-
ма дателенъ падежъ, то на мѣсто него ся упо-
трѣблява винителенъ падежъ, придруженъ съ
прѣдлогъ на; като: *азъ подарихъ на сынове-ты*
си по едно лозю; также казвать: *Стоянъ е ро-
днина на Драгана, на мѣсто Драгану* и пр.

202. Глаголи сложни съ прѣдлогъ ис-
кать опрѣдѣленіе въ винителенъ падежъ
придружено повече-то пѣти съ сѫщый прѣд-
логъ; като: *излизамъ изъ града; влизамъ въ*
градъ; възлизамъ възъ стѣбл-тѣ; събирамъ
ся съ Стояна, оѣгамъ ся о стѣнѣ-тѣ и пр.

203. Опрѣдѣленіе при два или повече
глаголы, кога-то го искать въ еднакъвъ па-
дежъ, употреблява ся наведнажъ; като: *азъ*
обычамъ, почитамъ и хвалѣю господара си.
А кога-то единый глаголъ го иска въ вини-
теленъ падежъ, а другой въ дателенъ па-
дежъ, то и опрѣдѣленіе-то, повторено, по-
ставя ся и въ два-та падежа; като: *азъ по-*
читамъ господара си, и вѣрно му (господа-
ру) слугувамъ.

ГЛАВА ЧЕТВРЬТА.

За періоды-ты.

204. Едно главно прѣдложеніе, допль-
нено съ приставены, или сборъ отъ иѣкол-

ко главны , придружены съ тѣхны - ты си приставены, за да ся изрѣче пъленъ разумъ, наричя ся изрѣченк или періодъ.

205. Періодъ отъ одно главно прѣдложеню зъве ся простъ, а съставенъ отъ двѣ или повече главны прѣдложения — сложенъ.

206. Главны-ты прѣдложения , что вли-
зать въ съставъ на единъ сложенъ періодъ,
нарычять си негови членове. Сложни-ти пе-
ріоди бывать: *двоечленни*, *троечленни*, *четы-
речленни* и пр. наспротивъ членове-ты, отъ
колко-то състоять.

207. Членове-ти въ сложный періодъ
скачать ся помежду си по съюзы , и по
тѣхно - то значеню и сами - ти періоди бы-
вать :

1. *Съединителни*, скачени по съюзы: *и*,
та, *не само*, *нъ и*; *както*, — *така и*; *нито*,
нито, ни; *или, или*; *ту, ту*; *притова*; *освѣнъ-
това*; *такожде*.

2. *Противителни*, съединени по съюзы:
а, нъ; обаче; между това, напротивъ.

3. *Сравнителни* по съюзы: *също така;*
такожде, както и пр.

4. *Причинни* по съюзы: *зачто - то, по-
неже; понеже - то; оттова, затова* и пр.

5. *Заключителни*, по съюзы: *итака, по-
това, следовательно* и пр.

6. Прѣдположителни, по съѫзы: ако бы — то бы.

7. Условни, по съѫзы: ако, ако ли, — то; кога-то, тогава.

8. Устѫпителни, по съѫзы: ако и, при все това, нека, нѣ, обаче.

Забѣлѣжв. Съѣзъ и ся поставя да скачи и два подлога, два прилога, двѣ сказуемы или двѣ опрѣдѣлителны и доплѣнителны рѣчи.

208. Сложный періодъ, отъ колко - то члена и да състои, дѣли ся на двѣ половины, отъ кои-то въ вторѣтѣ ся доказва, изяснява това, что е казано въ прѣвѣтѣ половинѣ, или ся искарва слѣдствїе.

Забѣлѣжв. Кога-то втора-та половина е причинно прѣдложенѣ, то съѣзъ-тъ: зачто - то, понеже, нѣкой путь ся изоставя.

ПРИМѢРИ ЗА ПЕРІОДЫ:

I. Прости едночленни.

1. Философъ Константинъ, нарѣченъ въ монашество - то Кириллъ, е бѣгарскый просвѣтитель и учителъ на христіянскѣтѣ вѣрѣ.

2. Чловѣкъ простъ и неученъ не дѣли много отъ другы-ты животны.

3. Два приателя, кои-то теглятъ, минувать нѣкой-путь цѣлы часове безъ да си поговорятъ.

4. Єдна нова мысль, чтомъ ни блѣсне въ ума, оставя ни свѣтлинѣ, коя-то прави да

видимъ единъ купъ отъ новы прѣдмѣты, что-то напрѣдъ не сме съзирали.

II. Сложни двоечленни.

5. *Ако быхме съѣтали всякъ зарань то-ва что - то сме изгубили въ прѣжній день (1-ый членъ), то быхме ся съзрѣли много си-ромахы (2-рый членъ).*

6. *Младъ чловѣкъ, кой - то обычя да ся кыти напусто, недостоенъ е за славѣ: (1-ый членъ и половина на періода) Слава-та е за чловѣцы, кои-то умѣтъ да тръпятъ и да тѣп-чатъ удоволствія-та (2-рый членъ).*

7. *Една владѣтелна страсть изгашава другы-ты страсти въ душнѣ-тѣ ни така, (1-ый членъ), както сльнце - то съ свѣтлинѣ-тѣ си помрачава свѣтлинѣ-тѣ на звѣзды-ты (2-рый членъ).*

8. *Креѣзъ, Лидійскій царь, при всичко-то си безбройно иманїе не могълъ да ся на-рѣче честитъ: (1-ый членъ и половина на періода) зачто-то честь-та чловѣческа не е у врѣменный и тлѣинный имотъ (2-рый членъ).*

Троечленни:

9. *Има чловѣцы, кои-то не сѣ красно-рѣчиши; (1-ый членъ и половина на періода), зачто-то тѣхно-то срѣдце говори много вы-соко (2-рый членъ), та имъ не допушча да слушатъ, что говорятъ (3-ій членъ).*

10. *Ако ищешъ да бъдешъ добродѣтеленъ и честитъ, (1-ый членъ), отбѣгнувай отъ лѣности-тѣ; (2-рый членъ и половина на періода) зачто-то тя праведно е нарѣчена майка на всички злини (3-ій членъ).*

Четыре членни:

11. *Както слънце-то пролѣтъ оживява земѣ-та (1-ый членъ) дава ѹ топлинѣ и плодородїе: (2-рый членъ и половина на періода) така и мѣдрый наставникъ просвѣщава умове-ты (3-ій членъ) и облагородява срѣда-ца-та на свои-ты ученици (4-ый членъ).*

12. *Чудно е какъ чловѣкъ иска да остане неизмѣненъ, кога-то всичко-то естество около него ся измѣнява: (1-ый членъ и половина на періода) дръво - то си губи листа - та, (2-ый членъ) птица-та — пера-та, (3-ій членъ) еленъ-тѣ — рогове-ты (4-ый членъ).*

ЧЯСТЬ ТРЕТЬЯ.

ПРАВОПИСАНИЕ.

209. Въ *Правописаніе* ся излагать правила, какъ да ся нишљть рѣчи-ты право, сир. гдѣ каквы буквы да ся употреблявать.

210. Таи чаясть отъ Граматикъ-тѣ учи:

- 1) Какъ да ся употреблявать буквы-ты;
 - 2) Какъ да ся дѣлять рѣчи-ты на слове;
 - 3) Какъ да ся съкращавать рѣчи-ты ;
 - 4) Какъ да ся употреблявать члено-раздѣлителны-ты бѣлѣжки.
-

ГЛАВА ПРЪВА.

А! употребленіе начялны буквы.

211. Нѣкои рѣчи въ писмо ся отличавать въ начяло-то съ голѣмы буквы; такыя буквы наричять *начялны*, а наспротивъ тѣхъ другы-ты — *рядовны*.

212. Начялна буква ся пише :

- 1) Въ начяло на всякой періодъ, и слѣдѣ точкѣ въ начяло на всяко отдельно прѣдложеніе, такожде и слѣдѣ въпросителны и удивителны бѣлѣжки, употреблены намѣсто точекъ.

2) Въ начяло на всякой стихъ; като :

Съ новѣ годинѣ новъ животъ ,

Честь, здрави и добъръ имотъ

Да встяпять днесъ въ домъ Вашій ;

И съ весели честиты дни

Да дойдуть всяки добрины

Това съ пѣсни наши !

3) Въ собственны наименованія отъ каквы-то рѣчи и да съ съставены. За собственны ся броять имена на градове, на села, на страны; имена на чловѣцы, на рѣкы , на морета , на извѣстны дни прѣзъ годинѣ-тѣ и пр. Напр. *Василій-Великий, Симеонъ-Стъбникъ; Мухамедъ - Четвртый, Европа, Черно-Море; Стара - Планина, Пловдивъ, Тръново, Копривициа, Кръстовъ-день, Великий-Постъ* и пр.

4) Отъ нарицателны съществителны и отъ прилагателны имена съ начялнѣ буквѣ ся пишѫть:

а) Наименованія, съ кои-то означяваме истиннаго Бога, такожде названія на святцы, на добры духове и пр. като: *Богъ, Господъ, Спаситель, Свята Троица, Богородица, Апостолъ, Безсребренници, Ангелъ* (добъръ духъ).

б) Титлы, чинове и службы на чловѣцы кога съ употрѣбены при собственно именя; като: *Патріярхъ Фотій, Игуменъ Никодимъ, Войвода Драганъ, Царь Владимиръ.*

в) Имена народны и въроисповѣдны; като: *Бъгаринъ, Турчинъ, Христіанинъ, Мю. слюжанинъ* и пр.

г) Имена на науки и искусства, кога-то има при тѣхъ и прилагателни имена; като: *Бъгарска История.*

По това правило съ начялна буква пишѣтъ и заглавиѣ на книгѣ; като: *Изводъ отъ физикъ.*

д) Рѣчи: *Господинъ* и *Госпожя*, кога съ прѣдъ имена собственны или и прѣдъ нарицателни, что показвать чинъ и служба; напр. *Господинъ Стоянъ, Госпожя Марія, Господинъ учитель.*

е) Рѣчи: *Отецъ* и *Пастырь*, кога ся говори за духовны лица; като: *Пастырь духовный, Отче игумене!*

ж) Имена существителни и прилагателни, употребѣны при различни стъпени и чинове за надвиганѣ и привѣствиѣ, такожде и мѣстоименія, лични и притяжателни съединены при такъва рѣчи; напр. *Негово Императорско Величество, Милостивый ни Царь Султанъ Абдул-Меджидъ Ханъ. Ваше Благородие, Негова Милость; Господство Му Святыня Ви* и пр.

По това правило и лично мѣстоименіе второ лице *Вы, Вамъ, Васъ* въ писма до различни лица пише ся съ начялна буква.

3) Имена прилагательны притяжательны, произведены отъ собственны имена, или, кога - то самы или заедно съ друго съществително правять одно собственно, та- же пишуть ся съ начялнѧ буквѧ; като: *Божій, Петровъ, Тръновскыи; Тръново, Божій-Гробъ.*

5) Съ начялнѧ буквѧ ся пишуть та- же рѣчи, кои - то требува да ся распо- знавать отъ другы съ друго значенїе; напр. *Богъ* (истиннѣй), *богъ* (баснословный); *Небо* (най горня сила), *небо* (воздушно простран- ство надъ землѧ-тѣ) *Вѣра* (вѣрозаконъ, ре- лигія), *вѣра* (вѣрность), *Цркva* (сборъ отъ вѣрны-ты) *цркva* (черкова, храмъ); *Ангелъ* (добъръ духъ) *ангелъ* (зълъ духъ, діаволъ).

Б! Гласны буквы.

213. Буквы: *a, я.* Рѣчи, произведены отъ другы на *i я*, удръжать *я*; като: *Азія азіятскыи; Россія россіянинъ;* а въ рѣчи, произведены отъ другы, что нѣмѣть *я* слѣдъ *i* пише ся *a*; като: *Христіанинъ* отъ Христосъ, *Аріанинъ* отъ Арий.

214. Съществителны на *i я* пишуть ся съ *я*; като: *Турция, Бъгарія, Исторія* и пр.

215. Винителный падежъ отъ личны-ты мѣстоименія и възвратно ся пишуть ся съ *я*; като: *мя, тя, ся.*

216. Слѣдъ буквы: *ж, ч, ш* пише ся *я* а не *a*; като: *мрежя, чясто, душя* и пр.

Б у к в ы : а , ѧ.

217. Женский родъ имена въ имени-
телный падежъ съ окончанію *а* въ винител-
ный ся пишуть съ *ѧ*; като : глава (им.)
главѧ (Вин).

218. Пръво лице въ настоящее врѣмѧ
у глаголы отъ 1-во и 2-ро спряженїе съ прѣ-
докончательнѣ съгласнѣ буквѣ (освѣнь ж,
ч, ш) пишуть ся съ *ѧ*; като : *ревѧ*, *ковѧ*;
влѣкѧ, *дерѧ* и пр.

Това правило има мѣсто и въ трете
лице множ. число наст. врѣмѧ у глаголы
отъ 1-во спряженїе; като : *ревѣтъ*, *ковѣтъ* и
пр. А у глаголы отъ 3-те спряженїе това
лице пишется на *атъ* или *ятъ*; като: *думатъ*,
трѣкалятъ и пр.

219. Трете лице мн. число въ прѣми-
нѣло неокончательно и въ прѣминѣло, окон-
чательно пишется съ *ѧ*; като : *пýшахѧ*,
писахѧ.

220. Отъ глаголы опрѣдѣленъ видъ
прѣминѣло окончательно на *ѧхъ* и прича-
стія-та имъ пишутъ ся съ *ѧ*; като: *скокиѧхъ*,
скокиѧлъ; *двигиѧхъ*, *двигиѧлъ*, *двигиѧла*,
двигиѧло.

Я , ѧ.

221. Имена женский родъ въ им. па-
дежъ на я винительный имѣть на *ѧ*; като:
недѣля (им.) *недѣлѧ* (вин.).

222. Пръво лице настоящее връмъ отъ глаголы отъ 1-во и 2-ро спряжене, что имѣть прѣдокончательнѣ гласнѣ буквѣ или съгласны ж, ч, ш, и л, пише ся съ тѣ; като: *игратъ, бітъ, дръжтъ, мѣчтъ, молтъ*.

Това правило има мѣсто и за трете лице множ. число, за глаголы отъ 1-во спряжение; като: *бітътъ, игратътъ, рѣжтътъ*; а пакъ трете лице множ. число наст. връмъ за глаголы отъ 2-ро спражене пише ся съ я; като: *дръжатъ, мѣчатъ, молятъ* и пр.

E. Ъ. ю.

223. Тыя буквы, близны помежду си по произношени - то, различавать по слѣдующи - ты **бѣлѣгы**:

Буква ю *) употреблява ся само на край рѣчи; като: *здравю, иманю* и пр.

224. Буква ъ ся употреблява:

а) У глаголы съ окончянїе на тѣ; като: *пѣтъ, чернѣтъ, бѣлѣтъ ся*.

б) У дателный падежъ ед. число личны мѣстоименія; като: *менѣ, тебѣ, себѣ*.

*) Буквѣ ю, коя-то въ черковно-блѣгарскій языкѣ е употребена въ начяло на рѣчи-ты и въ словове, кои-то ся начинать съ гласъ е, остро изговорено, азъ употребихъ тута като слянѣ само на край рѣчи-ты, гдѣ-то сега ся чюе гласъ-тѣ слянъ: като: *здравю, иманю пісни*. Отъ волѣ-тѣ и съгласи-то на наши-ты учены зависи ако требува да ся употреби сѫщо така, както е употребена въ стары-ты рѣкописны книги.

в) У нарѣчія за качество и мѣсто; като: *добрѣ*, *злѣ*, *горѣ*, *долѣ*, *гдѣ?* *кѣдѣ?* и пр.

г) Слогъ *нѣ*, сбранъ въ начяло на мѣстоименія, нарѣчія и при глаголь *имамъ*; като: *нѣкой*, *нѣмамъ*, *нѣчто*, *нѣколко*. Обаче слогъ *не*, кога показва отрицаніе пише ся, отдално отъ глагола, съ *е*; като: *не ѿѣ*, *не ходѣ*.

д) Прѣдлози: *прѣ*, *прѣдъ*, *прѣзъ*, *чрѣзъ* и *слѣдъ*.

е) Буква *ѣ*, кога ся намира въ главный корень на рѣчъ-тѣ удръжя ся и у всички произведены отъ неї; като: *вѣно*, *вѣнецъ*, *вѣничавамъ*, *вѣнчило*, *вѣнчилникъ*, *вѣнценосецъ* и пр.

ж) Най-сѣтнѣ буква *ѣ* ся намира въ корена у слѣдующы-ты рѣчи:

Бѣгъ, *бѣда*, *бѣлый*, *бѣлѣгъ*, *бѣсъ*, *брѣгъ*,
блѣдный;

Вѣжды, *вѣкъ*, *вѣнецъ*, *вѣщъ* (вѣщица), *вѣра*,
врѣмя, *вѣсъ* (тегло), *вѣсть* (извѣсткѣ), *вѣтъръ*;
Гнѣздо, *грѣхъ*, *гнѣвъ*, *гнѣтъ*.

Дѣва, *дѣдо*, *дѣло*, *дѣлѣ*, *дѣте*:

Желѣзо; *звѣзда*, *звѣрь*, *змѣй*, *зѣница*;

Колѣно, *крѣпкыи*, *крѣпостъ*, *крѣпѣ*.

Лѣвыи, *лѣностъ*, *лѣтѣ*, *лѣто*, *лѣсица*, *лѣкъ*;

Мѣдь (отъ неї *мѣдникъ*), *мѣтамъ*, *мѣсто*,
мѣстъ, *мѣра*, *мѣна*, *мѣсяцъ*; *мѣхъ*; *невѣста*,
нѣмъ, *обѣдъ*, *орѣхъ*, *обѣщавамъ*;

*Плѣнъ, плѣсень, пѣна, посѣщавамъ, прѣсный,
рѣдкыи, рѣжт, рѣка, рѣчъ ;*

*Свѣтъ, слѣпъ. снѣгъ, свѣщъ, сѣщамъ ся, стѣ-
на, слѣзъ, свѣсть, стѣнка, сѣдамъ . сѣкѣ,
сѣверъ.*

Тѣло, тѣсныи, тѣшт, тѣсто ;

Хлѣбъ, хрѣнъ ;

*Цвѣтъ, цѣвъ, цѣдѣ, цѣлыи, цѣлувамъ, цѣна,
цѣръ, цѣпѣ; чловѣкъ, тѣздѣ.*

**Осьмь казаны - ты , въ всички други
случии пише ся е.**

Я. Ъ.

225. Буква ъ , както қазахме, чясто ся произноси като я; а пакъ я, такожде ся произноси повече-то-пѣти като е. Така: място, мяра , снѣгъ изговарять ся: място , мяра, снягъ; а пакъ: чясто, пята, пять изговорять ся: често, пета, петь.

226. Буква ъ , изговаря ся като я , въ рѣчи пръвообразны , кога то е ударенїе-то на неѫ, па слѣдува по неѫ и слогъ съ тврь-дѣ гласнѣ; като: мяра , място , снѣгъ и пр. произносять ся: мяра, място, снягъ. А когато ударенїе-то не е на буквѣ ъ, па и слогътъ по неѫ е съ мягка гласнѣ , произноси ся като е; както: мяста , мяшѣ , грѣхота и пр.

227. За да ся познае да ли съ ъ или съ я трѣбува да ся пишѫть рѣчи, кои-то имѧть гласъ на я , съ ударенїе ; трѣбува да измѣ-

нимъ рѣчъ - тѣ (чрѣзъ склоненїе или чрѣзъ спряженїе) така, какво-то ударенїе то да падне отъ съмнителнѣ-тѣ буквѣ, и тогава ако и ѹ ся чюе гласъ - тѣ пакъ на я , както и напрѣдъ, то ще ся пише съ я, ако ли тогава гласъ-тѣ и ѹ ся чюе на е , пише ся ѻ. Така за да ся познае какъ трѣбува да ся пишѫть рѣчи: мѣсто (мѣсто), лѣгамъ (лягамъ) мѣхъ (мяхъ) грѣхъ (гряхъ) и пр. обрѣщаме гы на: мѣста (множ.), лѣгнѣхъ (пр. оконч.), мѣшѣ (умалително производно) грѣхота (производно): понеже въ тыя, така измѣнены рѣчи, гласъ-тѣ ся чюе на е, то по това познаваме, че и: мѣсто, лѣгамъ, мѣхъ, грѣхъ трѣбува да ся пишѫть съ ѻ а не съ я.

228. Наопакы ако нѣкой слогъ , безъ да има на него ударенїе, чюе ся на е, то за да познаемъ дали съ ѻ или съ я трѣбува да ся пише , обрѣщаме и докарваме рѣчъ - тѣ така , какво-то да падне ударенїе на съмнителнѣ-тѣ буквѣ, и да слѣдува по неї слогъ съ тврьдѣ гласнѣ, тогава , ако и ѹ ся чюе гласъ-тѣ на я , пише ся съ ѻ ; ако ли и ѹ ся чюе, както и напрѣдъ, гласъ-тѣ на е , тя ще ся пише съ я ; като : лѣтнина грѣхота пишемъ съ ѻ , зачто-то лѣто и грѣхъ имѧть гласъ на я; а пакъ мясници , яйце , пишемъ съ я , зачто-то и обрѣнятъ на мясо , яйца гласъ-тѣ имъ ся чюе пакъ на е .

З а б ъ л ъ ж в. Имена срѣденъ родъ съ окончаниемъ на мя пишѫть ся я; като: имя, врѣмя, племя.

Бу́квы: и. і. ы.

229. Буква *i*. пише ся вмѣсто и прѣдъ гласны и полъгласны й; като: *пріятель Васілій* и пр.

З а б ъ л ъ ж в. Въ староблѣгарскы - ты рѣко-
писны книги буква *i* е употрѣбена само на край
рѣчъ прѣди *e* слѣно съ неї (е); като: *учене*, а
въ всички другы случаи е писано *и*. Отъ съ-
гласи-то на наши - ты учены зависи дали трѣ-
буя да ся употрѣблява, както досега, и буквж
i, или да ј изоставимъ, та само прѣди *e*, на
край рѣчъ слѣно да ј употрѣбляваме, както чо
е свойственно на блѣгарскы языкъ; както въ
рѣчи: *здравје*, *иманје*, *пјенје* и пр.

230. Прилагателны имена съ усѣчено
окончянїе въ срѣдній родъ на *e*, пишѫть ся
въ пълно окончянїе у мѣжскыи родъ на *ий*;
като: *горне*, *горній*, *сине*, *синій*, а всички
другы прилагателны пишѫть ся съ *ый*; ка-
то: *добрый*, *свѧтый* и пр.

Рѣчъ *Mirъ* (свѣтъ, вселенная) пише ся
съ *i*, за отличи отъ рѣчъ *миръ* (тишина).

231. Буква *ы*, пише ся на мѣсто *и*. въ
слѣдующы-ты случаи:

а) Винителный падежъ множ. число отъ
имена родъ мѣжскыи съ окончянїе въ ед.
число на *ы*; като: *народы*(Вин.)

б) Имен. и Винит. падежи въ Ми.
число отъ имена женскыи родъ съ окончя-
нїе въ ед. число на *a*; като: *жена*, *жены*,
(И. и В.) *слава*, *славы* и пр.

З а б ъ л ъ ж в. Женский родъ имена съ окончанію на *я* и *и* въ Множ. число ся пишуть съ *и*, като: *недѣля*, *недѣли*, *кость*, *кости*.

в) Слѣдъ буквы *г*, *к*, *х* намѣсто *и*, пишетъ *ы*, като: *книги*, *мѣкы*, *снахы*, а слѣдъ *ж*, *ч*, *ш*, пишетъ *и*; като: *мрежи*, *лучи*, *души*.

г) Женскы имена на *ыня*; като: *княгыня*, *святыня*.

д) Съ *ы* ся пишуть и слѣдующы - ты рѣчи: *вытѣ* (плач), *выкѣ*, *вынагы*, *вымя*, *высокъ*; *грызѣ*, *грызжя*;

Дымъ, дыня, дышамъ, дыря;

Корыто, крытѣ, крыло;

Мытѣ, мысль, мыто, млынъ, мышка, монастырь;

Нынѣ (сега); *пельнѣ*, *пастырь*, *плыскамъ, прыщъ*;

Рыба, рыгамъ, рытѣ; сыпвамъ сытѣ;

Тыква, тыкамъ, тысяща; четыре, языкъ.

Б у к в ы: *ѧ. ӟ. ӝ.*

232. Полягласны буквы: *ӟ* и *ӝ* всрѣдъ рѣчь можуть сега еднакъвъ гласъ съ *ѣ*; така: *крѣвъ*, *крѣстъ* изговарять ся като: *крѣвъ*, *крѣстъ*.

233. Съ правила можно може ся опредѣли вѣрно гдѣ каква буква требува да ся пише за гласъ *ѧ*; А колко годъ за управление могуть послужи тыя правила:

а) Буквы Ѹ и ѹ повече-то пъти ся пишуть слѣдъ двѣ съгласны, и то :

Кога-то втора-та съгласна е л, повече-то пъти ся пише Ѹ; като : *блъгаринъ*, *плъно*, *блъскамъ*, *длъго* и пр.;

А кога-то втора-та съгласна е р, повече-то пъти ся пише ѹ; като: *кръстъ*, *прыстъ*, *трънъ*, *тръпъ*, *сръдце* и пр. освѣнь *тръба*, *прътъ*, *пѣтъ кръвъ* и други нѣкои.

б) Буквы Ѹ и ѹ ся употребляватъ като вмѣтнѣ - ты въ прилагателни съ усъчено окончянїе и въ причастія, между двѣ съгласны, като : *добъръ*, *кrottъкъ*, *долънъ*, *тяжъкъ*, *влѣкълъ* и пр.

З а б ъ л ъ ж. У сегашны-ты ни черковны книги, печтаны въ Россіј, буквы: ѹ, ѻ, Ѽ всрѣдъ рѣчъ сѫ замѣнены съ у, о, е наспротивъ русский изговоръ; така намѣсто *мъжъ*, *кръвъ*, *кръстъ* писано е *мужъ*, *кровъ*, *крестъ*. По това кои-то съ прочитанїе сѫ навыкнули въ черковны-ты книги могъть ся оправя лесно за да знашъ гдѣ каквѣ букви да употреблять. Така слогове, писани въ черковны-ты книги съ у, ако ся изговаряять въ нашій языкъ съ гласъ на ѹ пишуть ся съ ѹ; като : *мужъ*, *мъжъ*; *мука*, *мъка*, *труба*, *тръба* и пр. а слогове, писани въ черковны-ты книги съ о, ако ся изговаряять въ нашій языкъ съ гласъ на Ѽ, пишуть ся съ Ѽ; като: *кровъ*, *кръвъ*; *сонъ*, *сънъ*; *долго*, *дълго* или *длъго* и пр. а пакъ слогове, писани въ черковны-ты книги съ е, ако ся изговаряять въ блъгарскій языкъ съ гласъ на Ѽ, пишуть ся съ Ѽ; като: *крестъ*, *кръстъ*, *сердце*, *сърдце* или *сръдце* и пр.

234. Рѣчи съ окончянїе на съгласнѣ буквѣ пріимѧть на края ѳ или ъ, на кои-то гласъ-тъ не ся чюе цѣлъ, та оставатъ *полгласны*.

Забѣлѣжв. ѳ, на край рѣчъ кога ся при-
дружи при неї и членъ тъ, като остане всрѣдъ
рѣчъ-та добыва си естественый гласъ на ѡ; ка-
то *чловѣкъ-тъ* изговаря ся като да е писано *чло-
вѣкътъ*; а ъ на край имена отъ мажскаго родъ,
кога ся прибавя при тѣхъ и членъ тъ, добыва-
си естественый гласъ на мягко ю; като: *учи-
тель-тъ* изговаря ся *учителютъ*. А пакъ на край
имена женскаго родъ, при кои-то ся прибавя
членъ та, ъ остава *полгласна*; като: *смрѣтъ-та*
изговаря ся *смрѣтта*.

235. На край рѣчъ, слѣдъ съгласнѣ бу-
квѣ, Ѳ ся пише: а) у имена мажскаго родъ;
като: *народъ*, *апостолъ*, *волъ* и пр. освѣн-
тия, что имѧть окончательнѣ съгласнѧ ж,
ч, ш и нѣкои на р, л, н, слѣдъ кои-то ся
пише ъ; като: *мажъ*, *орачъ*, *кошъ*, *пастыръ*,
учитель, *конъ* и пр.

б) Усѣчено - то окончянїе въ мажскаго
родъ отъ прилагателны имена, кои-то имѧть
плъно окончянїе на ый; като: *святый*, *свѧтъ*;
длъгый, *длъгъ* и пр.

236. На край рѣчъ слѣдъ съгласнѣ бу-
квѣ ъ ся пише:

а) У всички имена отъ женскаго родъ
съ окончянїе на съгласнѣ буквѣ; като: *прѣстъ*
(земя); *крѣвъ*, *смрѣтъ*, *радость*, *кость* и пр.

б) У нѣкои имена отъ мѣжской родъ както ся каза по·горѣ.

в) Въ усѣчено-то окончянїе въ мѣжской родъ отъ прилагателны съ пльно окончянїе на *ий*; като: *синій, синь;омній, доленъ* и пр.

г) У второ-то лице въ единств. число и у пръво-то и трете-то въ Множ. число у глаголы въ настоящее и бѫдющее врѣмя; като : *пишешь, четешь; пишемъ, четемъ, пишѣтъ, четѣтъ* и пр.

д) Накрай числителны: *пять, шесть седмъ, осмъ, девять, десять* и сложны-ты отъ тѣхъ.

В! Съгласны буквы.

237. Съгласны буквы: *б, г, д, ж* повече-то пѣти на край рѣчъ въ произношенїе гласть - тъ имъ ся чюе като : *п, к, т, ш* напр. рѣчи: *хлѣбъ, бѣлѣгъ, плодъ, мѣжъ* въ произношенїе-то ся чюжть: *хлѣпъ, бѣлѣкъ, плотъ, мѣшъ*. Въ такъвъ случаѣ за да ся познае гдѣ требува да ся пише *б* намѣсто *п*, гдѣ *г* намѣсто *к*, гдѣ *д* намѣсто *т*, гдѣ *ж* намѣсто *ш*, и наопакы, измѣняваме (чрѣзъ склоненїе или спряженїе) рѣчъ-тѣ така, что-то слѣдъ съмнителны-ты буквы да дойде нѣкоя гласна, и тогава ся познава каква съгласна ще ся употреби; напр. горѣказаны-ты рѣчи ако ся измѣнять на *хлѣбове; бѣлѣзи, (бѣлѣжихъ), плодове, мѣжю, разумѣва*

ся, че щасть ся пишътъ: *хлѣбъ, бѣлѣгъ, плодъ, мѣжъ.*

238. Буква *в*, въ нѣкои рѣчи чюе ся като *ф*, кој-то нѣма въ сѫщи български рѣчи, за това трѣбува да пишемъ: *хвала, хващамъ, връгамъ, вричѫ, цвѣтѫ* а не *фала, фащамъ, фръгамъ, фръчѫ, цѣфтѫ*.

239. Буква *т*, въ произношението, нѣкой пѣть всрѣдъ рѣчъ, а повече-то на край рѣчъ, ако и да ся не чюе, въ писмо трѣбува да ся пише; така пишѣте: *милостъ, старостъ, стрина, страна* а не *милосъ, старосъ, срона, срана* и пр. Наопакы *срамъ, сърна* а не *страмъ, стърна*.

240. Буква *з*, въ прѣдлоги: *въз, из, низ, раз*, както казахме, прѣдъ букви: *к, т, п, х, ч, ш, щ*, трѣбува да ся измѣнява на *с*; като: *въспрашихъ, истокъ, искаревамъ, расходъ расшивамъ, исчистихъ*.

А въ прѣдлоги *без, чрѣз* буква *з* не ся измѣнява: *безконечно*.

241. Буква *с*, въ прѣдлогъ *съ* кога ся слѣе съ други рѣчи, и ся измѣнене *зъ*, въ произношението ако и да и ся чюе гласътъ на *зъ*, не трѣбува да ся измѣнява; така пишѣте: *сбирамъ, сборъ, сгань, сдобыхъ* а не *збирамъ, зборъ, згань, здобыхъ* и пр.

242. Нѣкои съгласни букви ся удвояватъ, и то въ рѣчи съ окончяніе на *ство,*

никъ, скыӣ, ныӣ, кога съ произведены отъ другы съ окончяню на *с*, *и*; като: *искус-ство, плѣнникъ, русский, есенний.*

*Съществително имя истина пише ся съ единъ буквъ *и*; като въ: истина ли е това; а прилагателно истина пише ся съ двѣ *и*; като: истина православна вѣра.*

ГЛАВА ВТОРА.

Какъ ся дѣлять рѣчи-ты на слогове.

243. Рѣчь кога не може ся смысти цѣла на край ряда, раздѣля ся та ся прѣноси и на другой рядъ. За това трѣбува да ся знае какъ ся дѣлять рѣчи-ты право на слогове, и за това можемъ ся води по тыя правила.

1) Едносложны рѣчи не могуть да ся раздѣлять та да ся прѣносять и на другъ рядъ напр. така не быва да ся дѣлять тыя рѣчи: *стра-хъ стра-сть* и пр.

2) Въ просты рѣчи кога една съгласна буква ся намира между двѣ гласны, то съгласна-та ся зима съ послѣдній слогъ; така: *бо-лестъ, ра-дость*; ако ли ся намиратъ двѣ съгласны еднаквы, то една - та ся зима съ прѣдній а друга-та съ послѣдній слогъ; като: *сѣб-бота, Рос-сія, постоян-но.*

3) Въ рѣчи - ты окончянія: *ство*, *стк*, *ный*, *скый*, *ственныи*, *чий*, *щый* отдѣлять ся; като: *есте-ство*, *причя-стк*, *гроз-ный*, *блъ-гар-скый*, *есте-ственныи*, *ов-чий*, *об-щый*.

4) Рѣчи, сложены съ прѣдлогы или съ другы рѣчи, раздѣлять ся на части-ты си; като: *без-крайно*, *ис-токъ*, *у-трова*, *Цари-градъ*, *раз-умъ* и пр.

5) Окончательни-ти слогове въ спряженіе глаголы-ты и отдѣлны гласны не ся прѣносять; така не быва да ся дѣлять: *иска-хж*, *пише-те*; *змі-я*, *исторі-я* и пр.

6) Въ чюжестранны рѣчи буквы: *кс* и *ps* не ся раздѣлять; като: *Але-ксій*, *проко-псія*.

244. Кога-то ся раздѣлява рѣчь на слогове, та ся прѣноси и на другъ рядъ, то на край прѣдній рядъ туря ся кжса прѣчица (-) *единителенъ бѣлѣгъ*.

Единителенъ бѣлѣгъ ся употреблява още:

1) Между двѣ имена прилагателно и съществително, кога-то, безъ измѣненіе въ окончянія-та имъ, сж съединены въ една рѣчь за да ся наименува единъ извѣстенъ прѣдмѣтъ; като: *Стара-планина*, *Чернo море*, *Бо-жій-гробъ* и пр.

2) Между имена-та и членове-ты имъ, както и между чястицы: *по*, *най* при прилагателны имена; като: *войникъ-тъ*, *старци-ти*, *дѣтца-та*, *по-уменъ*, *най-уменъ* и пр.

ГЛАВА ТРЕТЬЯ.

Съкращеню на рѣчи-ты.

245. Нѣкои извѣстны рѣчи, или такыа, что ся срѣщать чясто, въ писмо за да не става маежь, пишѫть ся съкращено; за правило съкращаваню такыа рѣчи служять тѣя правила:

1) Въ съкращеню-то рѣчи-ты обыкновенно ся прѣсичять до съгласнѧ буквѧ, която въ плъный слогъ иде прѣди гласнѧ; така: вм. (вмѣсто) напр. (напримѣръ) и пр. (и прочая).

2) Рѣчи Господинъ и Госпожя съкращено ся пишѫть така: Г-нъ, Г-жя.

3) Въ титлы-ты употреблявать само прѣвы-ты буквы; като: Н. И. В. (Негово Императорско Величество).

4) При цифры-ты, что показвать числителны порядны, пишѫть ся и окончательны имъ буквы; като: 1-ый, 2-рый, 3-ій (прѣвый, второй, третій).

По извѣстны съкращенія сѧ: Г. (господинъ) Г. г. (господарю); и пр. (и прочее) и т. н. т. (и така нататъкъ); ч. (часть); гл. (глава); т. е. (тоесть) сир. (сирѣчъ): мн. др. (много другы); р. (рѣка); г. (градъ); о-въ (островъ); Ц.-градъ (Цариградъ); по Р. Х. (по Рождество Христово) 1858 л. (1858 лѣто).

ГЛАВА ЧЕТВРЬТА.

бѣлѣжкы членораздѣлителны.

246. Кога то говоримъ, за да отдѣляме мысли-ты си една отъ другъ, мы негдѣ-си ся запираме повече, негдѣ по-малко, негдѣ-си издвигаме гласа, а негдѣ снизяваме. Въ писмо за да ся раздѣлять членове - ти на едно изрѣченю употрѣблявать *бѣлѣжкы*, нарѣчены *членораздѣлителны*, кои-то такожде показвать гдѣ да ся запираме кога четемъ.

247. Такыва бѣлѣжки сѧ:

Запятая	(,)
Точка съ запятай	(;)
Двоеточи€	(:)
Точка	(.)
Въпросителна	(?)
Удивителна	(!)
Чръта	(—)
Многоточи€	(.....)
Вмѣстителна	()
Вносны кукичкы.	(,, “)

З а п я т а и.

248. Запятая ся употрѣбляє.

1-во. За да раздѣли еднаквы чясти на едно прѣложеню, сир. два или повече подлога, прилога и сказуемы или опрѣдѣленія.

Пролѣтъ, лѣто, есень, зима сѫ четыре години врѣмена.

Богъ е вѣченъ, праведенъ, всемогущъ и вседоволенъ.

Той тебе помни, обыча, почита и хвали.

249. Забѣлѣживаніе. Между двѣ еднаквы чести въ одно прѣдложеніе, скачени по съюзъ: *и*, запятая не ся употреблява, кога-то тоя съюзъ скачя направо двѣ - тѣ рѣчи, между кои - то ся намира; като: *четъ, и пинъ*.

А кога-то съюзъ и скачя рѣчъ-тѣ, прѣдъ кои-то ся намира съ една отъ по-прѣдниты, тогава и прѣди него ся туря запятая; като: Той завчера си продалъ ветхъ-тѣ дрехъ, и купилъ си новъ. Тука и скачя: купилъ, съ продалъ.

Такожде прѣдъ съюзы и, на, кога ся повторять, и прѣдъ съюзъ а поставя ся запятая; като: и роднини-ты, и познайници-ти му обычая го. Ни злато-то, ни слава-та прави чловѣка честить, а доволство-то.

2-ро. Прѣдъ съюзъ или, кога-то съ него ся означавать рѣчи изяснителны, поставя ся запятая; като: *Землеописаніе, или наука за землю-тѣ.* А кога-то съюзъ или показва раздѣленіе не ся поставя прѣдъ него запятая; като: *Стоянъ или Никола е по-прилѣжателенъ?*

3-те. Малки еднаквы прѣдложенія отдѣлять ся съ запятаж; като: *льтѣ става тепло, зимѣ вали снѣгъ, пролѣтъ ся топи.*

4-то. Между запятаи ся заключая въмѣтнѣты и приставены прѣдложенія; като: *обычайте, козва Богъ, врагове-ты си!* ученикъ, кой-то прилежава, научва всичко что му е полезно за прѣзъ живота.

По това правило въ запятаи ся включяватъ рѣчи, кои-то служатъ за изясненіе на подлога или прилога, и звателны рѣчи всрѣдъ прѣдложеніе; като: *Цариградъ, столица на османскѣ-тѣ имперіѣ, има място-положеніе пріятно.* Знаешъ ли, приятелю мой, что-ми си казвалъ?

5-то. Качественны прилагателны, кога съ опрѣдѣленія на единъ прѣдмѣтъ, раздѣляватъ ся съ запятаю, като: *добръ, по генъ и великодушенъ чловѣкъ;* а кога-то положение-то отъ тѣхъ е притяжателно или акъ-во, что показва сѫщество-то качество на прѣд-мѣта, то между тѣхъ запятая не ся туря; като: *нова влѣнена дреха; вѣтровито ари-градско поле.*

Т о ч к а съ з а п я т а ј.

250. Точки съ запятаю употребляватъ:

1. За да ся раздѣляватъ членои -ти на единъ периодъ, кога-то ся много разпространени; като: *въ това врѣмя, кога-то всички други наслажденія ны оставятъ; кога-то вече любови -та земе да гасне въ*

срѣдце-то и въображеніе-то; кога-то и самата надѣжда исчеза отъ старость-ть: пріятелство-то и тогава още стои при насъ готово да ни помогне.

Виждь примѣры-ты за сложены періоды!

Забѣлѣж в. Кога-то послѣдне-то въ періода прѣдложеніе ся начина отъ съязъ *и*, а, то прѣдъ него ся поставя само запятая.

2. Между главны части отъ одно исчисляваніе, на кои-то отдѣлны-ты подчинены части искать запяташ; като :

Има много видове животны: животны, кои-то ся разждать живы, и хранять малкы-ты си съ млѣко; животны, кои-то имѣть крыла, и лѣтять изъ въздуха; животны суховодны, кои-то живѣтъ и по сухо и въ водѣ и пр.

Двоеточіе.

251. Двоеточіе ся употреблява :

1. За да отдѣли двѣ-тѣ половины на періода, кои-то заключявать по нѣколко прѣдложенія, раздѣлены съ точкою съ запяташ;

Виждь примѣры-ты за сложены періоды.

2. За да ся отдѣлять чужды приведены думы или наименованіе на книга или заглавіе; като: *Исусъ Христосъ рѣкълъ: обы*

чайте врагове - ты си. Мы изучихме вече вторж-тѣ чаясть отъ грамматики-тѣ: за съчиненю на рѣчи-ты.

3. Слѣдѣ одно главно прѣдложеніе, кога-то слѣдува по него исчисленіе на части или подробности; като:

Росія е изобилна съ металы: злато. срѣбро, платина и пр.

4. Прѣди такъвъ главно прѣдложеніе, кога-то части - ты му сѣ исчислены напрѣдъ; като:

Чистота, трудъ, умѣренность въ яденїе и піенїе: ето три лѣкара, кои-то пазятъ здравїе - то ни.

5. Прѣди одно прѣдложеніе, кое-то изяснява, или развива прѣдне одно; като: *трѣбуетъ да ся трудимъ да печалимъ: безъ срѣбра не става никакво добро.*

Т о ч к а.

252. Точка ся поставя на край всяко прѣдложеніе или періодъ, гдѣ-то ся свръшя мысль-та.

253. Точки, поставлены нарядъ, показвать, че ся прѣмълчива нѣчто или че ся обрывща мысль-та; като: *кажи ми не; по-добрѣ мѣлчи!*

Въпросителна.

254. Въпросителна ся полага вмѣсто точкѣ накрай всяко въпросително прѣдложение; като: *что правишь?* *Дома ли си е братъ ти?*

Кога-то въ слово ся изричя чюждъ въпросъ или приставено обстоятелствено прѣдложение, тогава въпросителна не ся употреблява, а точка; като: *кажи ми,* *дома ли си е той.* *Виждъ, колко е часътъ.*

Удивителна.

255. Удивителна ся поставя намѣсто точкѣ, двоеточиѣ, точкѣ-съ-запятаџ и запятаџ, слѣдъ удивително и повелително прѣдложение; като: *O! каква бѣда!* *стой!* *мълчи!* *Ето какъ погына единъ добъръ човѣкъ!*

Звателна рѣчъ, кога е въ начяло или на край на прѣдложението, отдѣлява ся та-ко же съ удивителнѣ; като: *Господине!* *послушай мя да ти кажѫ, какъ станѣ това.* *Молѫти ся да мя помнишъ, приятелю!*

Чрът а.

256. Чрът а ся употреблява:

- 1) Въ разговоръ между рѣчи-ты на двѣ лица, кога не сѫ показаны тыя лица; напр. *Кѣдѣ отхождашъ?* — *Въ градъ?* — *Зачто?* — *За брашно.* — *Кога щешъ ся врънешъ?* — *утрѣ.*

2) Намѣсто изоставенїя нѣкоож рѣчъ; като: *азъ глядамъ за добро, а той — за зло.*

3) Кога-то изеднажь ся промѣни разумъ-тъ; като: *той испаднѣ въ тяжкѣ болестъ, запрѣ да яде, забурави ся и — останѣ живъ.*

Вмѣстителна.

257. Въ вмѣстителна заключяватъ нѣкой путь вставены прѣдложенія или рѣчи, кои-то служять за изясненіе; като: *азъ, чтомъ влѣзохъ въ корабъ (помыслѣте за боязливость-тъ ми) сякахъ, че съмъ изгубенъ вече отъ света.*

Вносы кукичы.

258. Съ вносны, или кукичы ся различяватъ чюжды внесены думы; тый въ начяло-то ся турять надолѣ, а на края — на горѣ; като: *Той ми каза: „стани ми пріятель!“ — „Знаете ли“, пише пріятель ми, „че у насъ има веселбѣ“.*

Край.

П О Г Р Ъ Ш К Ы.

О б р. Рядъ.	На мѣсто.	Ч е т н.
11	11	тыя
15	8	общы
16	15	ч я, ш я, щ я
17	4	общи
19	17	а нѣкои
20	28	окончаніе
22	3	вмѣтнѣ-ты
25	29	четврѣтина
36	23	ся
37	29	казаны
39	29	бѣдѣщи
40	20	правилны, неправилны в едноличны.
42	8	смы
47	19	пишеше
52	9	измѣнявать гы г на ж
—	10	отриже
—	23	врьшиж
53	19	сади (ты)
56	20	броя дрѣжи
64	21	окончаніе
—	23	измѣравашь, умозявашь
66	28	ся ◊
67	4	селяне; тїй
—	6	неправилны глаголы
69	5	дадемъ
73	10	не ся
75	3	Причастія ся
—	19	происхож-
80	29	лы;
81	13	Глаголь
81	26	кажемъ;
82	17	пб-употрѣбителни
83	12	врьзка
85	22	нѣкакво
87	16	нѣкой-пять

О б р. Р я дъ.	Н а и ъ с т о	Ч е т и.
87	21	ся
90	1	страсты-ты
90	17	кога-то, гдѣ-то, вѣ- дѣ-то; отгдѣ-то
93	21	отговорь
94	10	на смирть-тѣ!
111	28	Вамъ, Васъ
120	9	кръвь

К Н И Г Ы,
издадены отъ I. Груевъ:

Гроша.

1. Райна, княгыня Блъгарска	цѣна 10.	дк.
2 Прьвы знанія за дѣтца . . .	"	3. 20к.
3. Св. Исторія на В. и Н. Заветъ "		6. 30к.
4. Гуслица	"	2. 100к.
5. Робынзонъ	"	2. 10к.
6. Грамматика	"	12. 60к.

Подъ печать ся намира:

7. Всеобща Исторія " 16.

Тыя книги ся намѣрать за проданъ въ
блъгарскѫ-тѫ въ Пловдивъ книгопродавн-
цѫ, что е въ Гавазъ-Ханъ, въ Тръново у
Г. Х. Пантели Х. Георгьеvъ.

ЙОАКИМ ГРУЕВ
ОСНОВА ЗА БЪЛГАРСКА ГРАМАТИКА
Първо издание
Рецензент
Петър Пашов
Редактор
Таня Бехар
Художник
Totko Кьосемарлиев
Худ. редактор
Кремена Филчева
Техн. редактор
Теменужка Хаджииванова
Коректор
Райна Зимбилева

Дадена за набор на 6.X.1986 г. Подписана за печат на 20.I.1987 г.
Излязла от печат през м. януари 1987 г. Печатни коли 9.75

Издателски коли 8.19

Условно издателски коли 4.60 Издателски № 29292

Формат 32 84 108. Тираж 2107 Цена 0.88 лв.

КОД 02 95351 45231 5014—43—87

ДИ „Наука и изкуство“, София

ДП „Георги Димитров“, София